İmamı Gazalî

Dil Belâları

Lisan Âfetleri

BEDİR

Hüccetü'l-İslâm

İmamı Gazalî

Dil Belâları Lisan Âfetleri

(Kitâbu'l-Âfeti'l-Lisan)

BEDİR
İstanbul
2007

İmam Gazali.
Kitâbu'l-Âfeti'l-Lisân. 2007
İstanbul. Türkçe'ye tercümesi.
192 s. – (İslamî Bilimler. Çalışmalar ve Metinler)
Önsöz ve ekler ihtiva eder.
ISBN 978-975-8514-63-2
1. İmam Gazali. 2. Kitâbu'l-Âfeti'l-Lisân. 3. Din. I. Başlık. II. Seriler.
2007
965.Gaz.K

Editör
Abdullah Er

Sayfa Düzeni
Abdullah Er

Ön ve Arka Kapak
Muharrem Şengül

Tashih
F. Nisanur Ülker ve Nuran Ülker

Baskı
Turuncu Matbaası

ISBN © BEDİR YAYINLARI
978-975-8514-63-2 1. BASKI: İSTANBUL 2007

Adres
CAĞALOĞLU YOKUŞU 6/8 (VİLAYET CİVARI)
CAĞALOĞLU/İSTANBUL. TEL: 0212.519.36.18

İçindekiler

بسم الله الرحمن الرحيم

Mukaddime[1]

Hamd Allah'a mahsustur.

O Allah ki, insânı yarattı, en güzel şekilde sûretlendirdi, imân nûru ile onu süsleyip güzelleştirdi. Ona hüsn ü beyânı vermekle dîğer yaratıklar üzerine takdîm ve tafdîl etti. Kalbine ilmin hazînelerini akıtmakla, onu kemâle erdirdi. Sonra kendi rahmetinden onu örtecek perde verdi. Sonra hâtırına geçen ve kalbinde doğan şeyleri ifâde edecek ve kapalı olan perdeyi açıklayacak dil verdi. Hakkı söylemeğe onu muktedir kıldı da, verilen ni'metlere şükrü ifâde etti. Allahu Teâlâ'nın eşi, dengi ve ortağı olmayıp tek bir mâbûd olduğuna, Muhammed aleyhisselâm'ın da O'nun tercih ederek yükseltip ikrâm ettiği ve âyetlerle tafdîl edilmiş olan Kur'ân-ı Azîm ile gönderilmiş bir peygamberi olduğuna şehâdet ederim.

Yeryüzünde tekbîr ve tehlîl eden bulunduğu müddetçe salât u selâm O'na ve O'nun âl ve ashâbı ile bütün geçmiş iyiler üzerine olsun.

***

---

[1] ***Bu kitap, İmam Gazali Hazretlerinin*** *İhyâu 'Ulumi'd-Dîn* ***kitabının 3. cildinde yeralan Rub'u'l-Mhlikat'ta bulunan*** **Kitâbu'l-Âfeti'l-Lisan*'dır.***

Bundan sonra bilmiş ol ki; dil, Allahu Teâlâ'nın en büyük ni'metlerinden ve O'nun ince san'atlarının en mühimlerindendir. Dilin kendisi küçük olmakla berâber gerek tâat ve gerek isyânı büyüktür. Cirmi küçük, fakat cürmü büyüktür. Zîra kulun küfür ve şehâdeti ancak dilindeki ifâdesinden anlaşılır. Küfür, isyanın; îman, tâatın son haddidir. Aynı zamanda var olsun yok olsun, Hâlık olsun mahlûk olsun, hayâl olsun malûm olsun, maznûn olsun mevhûm olsun, ne varsa dil ona şâmil olur. Onu isbât veya nefyetmekle ona taarruz eder. Çünkü ilmin şâmil olduğu her şeyi dil ifâde eder. Ya hak ile konuşur veyâ bâtıl ile. İlmin de şâmil olmadığı hiç bir şey yoktur. Bu şümûl, dilden başka hiç bir âzada bulunmaz. Meselâ göz, renk ve sûretlerden; kulak seslerden; el cisimlerden başkasını anlayamaz. Dîğer âzâlar da böyledir. Ama dilin sâhası geniştir. Onun bir mânii ve imkânının sonu yoktur. Onun hayır ve iyiliklerde geniş meydânı olduğu gibi, kötülüklere de götüren yolu vardır.

Dilini salıverip, dizginlerine sâhip olmayanı, şeytân her sâhada oynatır. Onu büyük bir uçurumun kenârına ileterek helâke sürükler. İnsanları yüzüstü Cehennem'e düşürecek olan, onların dillerinin belâsıdır. Dilin kötülüğünden ancak, onu Şeriat dizginine vurup dünya ve âhirete yarayacak sözlerde kullanan, hâl ve istikbâlde tehlike doğuracak sözlerden tutanlar kurtulabilir.

Dili hangi mevzûlarda salıvermenin makbûl veya merdûd olduğunu bilmek zor ve dili böyle istediği şekilde kullanmak çetindir. İnsâna âzâlarından en çok isyân edeni, dilidir. Çünkü o, kolaylıkla istediği tarafa gider. Onu sallamakta bir zorluk yoktur. İnsanlar, dilin âfet ve gailelerinden aldırmaz! Onun hîle ve aldatmalarından çekinmez oldular! Hâlbuki insânı aldatmakta şeytânın en bü-

yük âletlerinden biri dildir. Biz Allahu Teâlâ'nın yardımı ve lûtf u keremi ile dilin âfetlerinin toplandığı ve bulunduğu yerleri açıklayacak, hudûd, sebeb ve gaileleri ile birlikte ele alıp teker teker anlatacak ve ayrıca kurtuluş çârelerini de bildireceğiz. Bunun yanında bu âfetleri zemmeden haberleri de îzâh edeceğiz. Önce sükûtun faziletini, sonra mâlâyânînin, sonra fuzûlî sözlerin, sonra bâtıla dalmanın, sonra sırasıyla mira, husûmetin âfetleri ile, ağzı eğip bükmekle sözü söylemenin seci'li ve edebî konuşmalara özenmenin âfetleri ile buna benzer yapmacık edebiyatçı hatiblerin âfetleri anlatılacaktır. Bunlardan başka fâhiş sözlerin, sövmenin, dil ile eziyetin kötülükleri; nebat, canlı ve cansız varlıklar ile insâna lânetin, şiir ile teganninin âfetlerini de anlatacağız. Ancak "*Sema*'" bahsinde teganninin câiz olup olmayan taraflarını anlattığımız için onu tekrar edecek değiliz. Şakanın, maskaralığın, eğlencenin, sırrı ifşânın, yalan söz vermenin, söz ve yeminde yalanın, yalana târizlerin, gıybet, çekiştirme, koğuculuk, söz gezdirme, yerine göre başka başka konuşmanın âfetleri ile övmenin âfetleri, konuşmadaki hatâların inceliklerinden, gafletin, bilhassa Allahu Teâlâ'nın sıfatı ile alâkalı dînin esâsına taallûk eden konuşmalardaki hatâların âfetleri, sonra avâmın, Allahu Teâlâ'nın sıfatlarından sormasının ve kelâmının kıdem ve hudûsu üzerinde durmalarının; harfleri kadîm midir, hadis midir? demelerinin âfetlerini anlatacağız. Hepsi yirmi âfettir. Allah'ın lûtf u kereminden yardım ve tevfîk dileriz.

1'nci Beyân
Dilin büyük tehlikesi ile sükût etmenin fazileti

Bilmiş ol ki; dilin tehlikesi büyüktür. Kurtuluş ancak sükûttadır. Bunun için Şeriat sükûtu övmüş ve sükûta teşvik etmiştir. Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

مَنْ صَمَتَ نَجا

"Sükût eden kurtulmuştur" buyurmuştur.[2] Yine Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

الصَّمْتُ حُكْمٌ وَقليلٌ فاعِلُهُ

"Sükût hik-mettir, fakat susanlar azdır."[3]

Abdullah b. Süfyân diyor ki: *Babam Süfyân Resûl-i Ekrem'e :*

- ***İslâmiyet hakkında bana öyle bir şey öğret ki, artık başkasına bir şey sormağa lüzum kalmasın,*** *dedi. Resûl-i Ekrem de:*

قُلْ آمَنْتُ بِاللهِ ثُمَّ اسْتَقِمْ

Allah'a inandım de ve sonra da istikamet et, *buyurdu. Süfyân Resûl-i Ekrem'e:*

- ***En çok neyimi sakınayım?*** *diye sordu. Resûl-i Ekrem de eli ile dilini göstererek:*

"Buna sâhib ol" *buyurdu.*[4]

Ukbe b. Âmir diyor: Resûl-i Ekrem'e, **kurtuluş çâresi nedir?** diye sorduğumda, Resûl-i Ekrem:

---

[2] Tirmizî, Abdullah b. Ömer'den rivâyet etmiştir.

[3] Ebû Mansûr, İbn Ömer'den rivâyet etmiştir.

[4] Tirmizî, Abdullah b. Süfyân'dan sahîh sened ile rivâyet etmiştir.

أَمْسِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ وَالْيَسَعْكَ بَيْتُكَ وَابْكِ عَلَى خَطِيئَتِكَ

"Dilini tut evinde otur ve hatâlarına ağla" buyurmuştur.[5]

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.)

مَنْ يَتَكَفَّلُ لِي بِمَا بَيْنَ لِحْيَيْهِ وَرِجْلَيْهِ أَتَكَفَّلُ لَهُ بِالْجَنَّةِ

"İki çenesi ile bacakları arasında olan hususda bana kefâlet veren kimsenin, ben Cennet'e girmesine kefîl olurum" buyurmuştur.[6]

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

مَنْ وُقِيَ شَرَّ قَبْقَبِهِ وَذَبْذَبِهِ وَلَقْلَقِهِ فَقَدْ وُقِيَ الشَّرَّ كُلَّهُ

"Midesinin, edeb yerinin ve dilinin şerrinden korunan kimse, bütün kötülüklerden korunmuş olur" buyurmuştur.[7] İnsânların ekserîsinin helâki, bu üç şehvet sebebiyledir. Bunun için mîde ve fercin âfetlerini saydıktan sonra, dilin âfetlerini anlatmağa başladık.

Resûl-i Ekrem, insanların en çok Cennet'e girmelerine yarayacak amelin ne olduğundan sorulduğunda:

تَقْوَى اللهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ

"Takva ve güzel huydur" buyurdular. İnsanların en çok Cehennem'e girmelerine sebeb olan günahların hangileri olduğu soruldukta da:

اَلْأَجْوَفَانِ الْفَمُ وَالْفَرْجُ

---

[5] Tirmizî, Ukbe b. Âmir'den hasen isnad ile rivâyet etmiştir.

[6] Buhârî, Sehl b. Sâ'd-i Saîdi'den rivâyet etmiştir.

[7] Ebû Mansûr Deylemî, Enes'den rivâyet etmiştir.

Ağız ve ferc olmak üzere iki boşluktur buyurdular.[8] Ağızdan murâdın, mîde olması gibi, dil olması da muhtemeldir. İkisi de mühimdir.

Muaz (r.a.) Resûl-i Ekrem'e, **konuştuklarımızdan da muâhaze olur muyuz?** diye sorduklarında, Resûl-i Ekrem:

ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ وَهَلْ يَكُبُّ النّاسَ فِي النَّارِ عَلى مَناخِرِهِمْ إلاَّ حَصائِدُ أَلْسِنَتِهِمْ

"Anan ölesi, insanları yüzükoyun ateşe düşürecek olan dillerinin hatâlarıdır" buyurdular.[9]

Abdullah Sakafî Resûl-i Ekrem'e, **bana iyice bağlanacağım bir nasîhatta bulun,** deyince, Resûl-i Ekrem **"Rabbim Allah de de sonra istikamet et!"** buyurdu. Adam, **benim için en çok korktuğun nedir?** diye sorunca, Resûl-i Ekrem dilini göstererek **"İşte budur"** buyurdu.[10]

Muaz (r.a.) Resûl-i Ekrem'e:

- **Hangi amel daha makbûldür?** diye sordu. Resûl-i Ekrem dilini ağzından çıkarıp, elini dilinin üzerine koymak suretiyle dilini göstermiş ve bunu korumanın en makbûl bir amel olduğunu söylemiştir.[11]

Enes b. Mâlik Resûl-i Ekrem'in :

لا يَسْتَقيمُ إيمانُ الْعَبْدِ حَتَّى يَسْتَقيمَ قَلْبُهُ وَلا يَسْتَقيمُ قَلْبُهُ حَتَّى يَسْتَقيمَ لِسانُهُ ولا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ رَجُلٌ لا يَأْمَنُ جارُهُ بَوائِقَهُ

---

[8] Tirmizî ve diğerleri Ebü Hüreyre'den sahîh sened ile rivâyet etmişlerdir.

[9] Tirmizî ve diğerleri sahîh sened ile Muaz'dan rivâyet etmişlerdir.

[10] Yukarıda geçmiştir.

[11] Taberânî ve İbn Ebî'd-Dünyâ rivâyet etmişlerdir.

"Kişinin îmânı müstakîm olmaz kalbi müstakîm olmadıkça, kalbi doğru olmaz dili doğrulmadıkça, komşusu şerrinden emîn olmayan kimse Cennet'e giremez" buyurduğunu rivâyet etmiştir.[12]

Yine Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَسْلَمَ فَالْيَلْزَمِ الصَّمْتَ

"Selâmette kalmasını arzû eden sükûte devâm etsin."[13]

Bir başka hadîsde de şöyle buyrulmuştur:

إذَا أَصْبَحَ ابْنُ آدَمَ أَصْبَحَتِ الْأَعْضَاءُ كُلُّها تُذَكِّرُ اللِّسانَ اَيْ تَقُولُ إتَّقِ اللّٰهَ فينا فَإنَّكَ إنِ اسْتَقَمْتَ اسْتَقَمْنا وَإنِ اعْوَجَجْتَ اعْوَجَجْنا

"Âdemoğlu sabâha çıktığı vakit, bütün âzâları lisâna derler ki: Bizim hakkımızda Allah'tan kork; çünkü sen doğrulur, doğruyu söyler, doğru yolda bulunursan, hepimiz doğrulur ve selâmette oluruz. Şayet sen eğrilir sağa sola kayarsan hepimiz de eğriliriz."[14]

Ömer b. Hattâb (r.a.), Ebû Bekir es-Sıddîk'ı (r.a.) eli ile dilini çekip uzattığını görünce:

- Ne yapıyorsun? diye sordu. Ebû Bekir:

- Başıma gelenler hep bunun yüzünden gelmiştir. Zîra ben Resûl-i Ekrem'in:

لَيْسَ شَيْءٌ مِنَ الْجَسَدِ إلاَّ يَشْكُو إلَى اللّٰهِ اللِّسانَ عَلَى حِدَّتِهِ

---

[12] İbn Ebîd-Dünyâ rivâyet etmiştir.

[13] İbn Ebî'd-Dünyâ ve benzerleri Enes'den rivâyet etmişlerdir.

[14] Tirmizî, Saîd b. Cübeyr veyâ Ebû Saîd Hudrî'den merfu' olarak rivâyet, etmiştir.

"Vücûdun her parçası ehemmiyetine binâen dilden Allah'a şikâyet eder" buyurduğunu işittim, demiştir.[15]

İbn Mes'ûd (r.a.) Safâ tepesinde telbiye ediyor ve diline hitâben "Ey dil, hayır söyle ki, faydalan, kötülükten sükût et ki, nedâmet etmeden önce selâmet bulasın" diyordu. Bunu duyanlar kendisine "Bu söylediklerin kendi sözün mü, yoksa bu hususta duydukların mı var?" diye sorduklarında, İbn Mes'ûd "Evet, Resûl-i Ekrem'in:

إِنَّ أَكْثَرَ خَطَايَا ابْنِ آدَمَ فِي لِسَانِه

"Âdemoğlunun hatâlarının çoğu dilindedir" buyurduğunu işittim" demiştir.[16]

İbn Ömer (r.a.) diyor ki: Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

مَنْ كَفَّ لِسَانَهُ سَتَرَ اللّٰهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ مَلَكَ غَضَبَهُ وَقَاهُ اللّٰهُ عَذَابَهُ وَمَنِ اعْتَذَرَ إِلَى اللّٰهِ قَبِلَ عُذْرَهُ

"Dilini koruyan kimsenin kusurlarını Allah örter. Gazabına mâlik olan kimseyi Allahu Teâlâ azabından korur. Allah'dan özür dileyen kimsenin özrünü Allah kabûl eder" buyurmuştur.[17]

Muaz b. Cebel (r.a.) Resûl-i Ekrem'e, bana öğüt ver, demiş, Resûl-i Ekrem de:

---

[15] İbn Ebî'd-Dünyâ ve benzerleri Ömer'in âzadlı kölesi Eslem'den rivâyet etmişlerdir.

[16] Taberânî ve diğerleri hasen isnâd ile İbn Mes'ûd'dan rivâyet etmişlerdir.

[17] İbn Ebî'd-Dünyâ hasen isnâd ile rivâyet etmiştir.

أُعْبُدِ اللّٰهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ وَعُدَّ نَفْسَكَ مِنَ الْمَوْتَى وَإِنْ أَنْبَأْتُكَ بِمَا هُوَ أَمْلَكُ لَكَ مِنْ هذا كُلِّه "وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى لِسَانِهِ وَقَالَ" كُفَّ عَلَيْكَ هذا

"Allah'ı görüyor gibi O'na ibâdet et ve kendini ölülerden say. İstersen bütün bunları içine alan daha mühimini haber vereyim? Dilini tut" buyurdu.[18]

Safvân diyor ki; Resûl-i Ekrem :

أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَيْسَرِ الْعِبَادَةِ وَأَهْوَنِهَا عَلَى الْبَدَنِ الصَّمْتُ وَحُسْنُ الْخُلُقِ

"Size ibâdetin en kolayını ve bedene en hafif geleni̇ni haber vereyim mi? O, sükût etmek ve güzel ahlâktır" buyurdu.[19]

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَالْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَسْكُتْ

"Allah'a ve âhiret gününe imânı olan, hayır söylesin veya sükût etsin."[20]

Bir başka hadîs-i şerîfde de:

رَحِمَ اللّٰهُ عَبْدًا تَكَلَّمَ فَغَنِمَ أَوْ سَكَتَ فَسَلِمَ

"Allah o kula rahmet etsin ki, konuştuğu vakit sözünden faydalanır veyahut sükût eder de selâmet bulur" buyrulmuştur.[21]

---

[18] İbn Ebî'd-Dünyâ ve Taberânî rivâyet etmişlerdir.

[19] İbn Ebî'd-Dünyâ ve diğerleri merfû olarak Safvan b. Süleym'den rivâyet etmişlerdir.

[20] Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir.

İsâ aleyhisselâma:

- **Cennet'e götürecek bir amele bizi irşâd et**, dediler. İsâ aleyhisselâm:

- **Hiç konuşmayın**, buyurdu. Onlar:

- **Buna imkân yok**, dediler. İsâ aleyhisselâm:

- **O hâlde hayır söyleyin**, dedi.

Süleyman aleyhisselâm **"Sözün gümüş ise sükûtun altındır"** buyurdu.

Berâ (r.a.) diyor ki; *Bedevi'nin biri Resûl-i Ekrem'e gelerek:*

- ***Yâ Resûlâllah, beni Cennet'e koyacak bir ameli bana öğret,*** *dedi. Resûl-i Ekrem :*

أَطْعِمِ الْجائِعَ وَأَسْقِ الظَّمْآنَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ فَإِنْ لَمْ تُطِقْ فَكُفَّ لِسانَكَ إلاَّ مِنْ خَيْرٍ

"Açı doyur, susuzu sula, mârufu emret, münkerden nehyet. Bunlara gücün yetmezse hayır olmayan sözlerden dilini çek" *buyurdu.*[22]

Yine Resûl-i Ekrem:

أَخْزِنْ لِسانَكَ إلاَّ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّكَ بِذلِكَ تَغْلِبُ الشَّيْطانَ

"Hayır olmayan her sözden dilini çek, ancak bu sayede şeytâna galebe çalarsın" buyurmuştur.[23]

Bir başka hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur:

إنَّ اللّٰهَ عِنْدَ لِسانِ كُلِّ قائِلٍ فَلْيَتَّقِ اللّٰهَ امْرِئٌ عَلِمَ ما يَقولُ

---

[21] İbn Ebî'd-Dünyâ, Hasan'dan rivâyet etmiştir.

[22] İbn Ebî'd-Dünyâ ceyyid sened ile Berâ b. Âzib'den rivâyet etmiştir.

[23] Taberânî ve diğerleri Ebû Saîd'den rivâyet etmişlerdir.

"Allahu Teâlâ herkesin dilinin yanındadır, yâni söylenen her sözü bilir. O hâlde kişi konuştuğu sözde Allah'tan korksun."[24]

Bir başka hadîs-i şerîfinde Resûl-i Ekrem :

إذا رَأَيْتُمُوا الْمُؤْمِنَ صَموتًا وَقورًا فَادْنوا مِنْهُ فَإنَّهُ يُلَقِّنُ الْحِكْمَةَ

"Sükût ve vekarlı gördüğünüz mü'mine yaklaşınız; çünkü onun hâli hikmet telkîn etmektedir" buyurmuştur.[25]

İbn Mes'ûd (r.a.) diyor ki; *Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:*

النَّاسُ ثَلاثَةٌ غانِمٌ وسالِمٌ وَشاحِبٌ، فَالْغانِمُ الَّذي يَذْكُرُ اللّٰهَ تَعالَى وَالسّالِمُ السّاكِتُ وَالشّاحِبُ الَّذي يَخوضُ فِي الْباطِلِ

"İnsânlar üç kısımdır. Bir kısmı kârda, bir kısmı selâmette ve bir kısmı da helâktedir. Kârda olanlar, Allah'ı zikredenlerdir. Selâmette olanlar, diline sâhib olanlardır. Helâke gidenler ise, bâtıl ve boş sözlere dalanlardır."[26]

Yine Resûl-i Ekrem:

إنَّ لِسانَ الْمُؤْمِنِ وَراءَ قَلْبِه فَإذَا أَرادَ أَنْ يَتَكَلَّمَ بِشَيْءٍ تَدَبَّرَهُ بِقَلْبِه ثُمَّ أَمْضاهُ بِلِسانِه وَإنَّ لِسانَ الْمُنافِقِ أَمامَ قَلْبِه فَإذَا هَمَّ بِشَيْءٍ بِلِسانِه لَمْ لَمْ يَتَدَبَّرْهُ بِقَلْبِه

"Mü'mînin lisânı kalbinin ötesindedir. Bir şey söyleyeceği zaman önce onu düşünür ve sonra konuşur. Mü-

---

[24] Hatîb ve diğerleri İbn Abbâs'tan rivâyet etmişlerdir.

[25] İbn Mâce rivâyet etmiştir.

[26] Taberânî ve diğerleri Ebû Saîd Hudri'den rivâyet etmişlerdir.

nâfık bunun aksine, kalbi dilinin ötesindedir. Bir şey söyleyeceği zaman, düşünmeden onu söyler" buyurmuştur.[27]

İsâ aleyhisselâm, ibâdetin on cüz olduğunu, dokuzunun susmakta ve birinin de insânlardan kaçmakta olduğunu söylemiştir.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

مَنْ كَثُرَ كَلاَمُهُ كَثُرَ سَقَطُهُ كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ وَمَنْ كَثُرَتْ ذُنُوبُهُ

كَانَتِ النَّارُ أَوْلَى بِهِ

"Çok konuşanın sürçmeleri çok olur. Düşük sözleri çok olanın günâhı çoğalır. Günâhı çok olana yaraşan da ateştir" buyurmuştur.[28]

Eserde vârid olanlar:

Ebû Bekir (r.a.) konuşmamak için ağzında çakıl taşı saklardı. Eli ile dilini gösterir ve **"başıma gelen bütün felâketler bundan gelmiştir"** derdi.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) diyor: **"Kendisinden başka hak mâbûd olmayan Allah'a yemîn ederim ki, dilden daha çok uzun müddet tevkîfe muhtâç olan bir şey yoktur."**

Tavus da şöyle anlatıyor: **"Dilim bir yırtıcı hayvandır ki, onu bırakırsam beni hemen helâk eder."**

Vehb b. Münebbih de Âl-i Dâvud'un "Hikem"inde şöyle anlatıyor: **"Aklı başında olan kimsenin üzerine, zamanını bilmesi, dilini koruması, kendi hâlini düşünüp düzeltmesi borçtur."**

---

[27] Haraitî "*Mekârim-i Ahlâk*"da Hasan-ı Basrî'den rivâyet etmiştir.

[28] Ebû Nuaym İbn Ömer'den rivâyet etmiştir. Diğerlerinin de Hz. Ömer'e mevkuf rivayetleri vardır.

Hasan "**Dilini korumayan kimse dînini anlamamıştır**" dedi.

Evzâ'î diyor ki; *Ömer b. Abdülâziz bize yazdığı bir mektûbda şöyle demiştir: "**Bundan sonra bilmiş ol ki, ölümü çokça hâtırlayan kimse, dünyalığın azı ile iktifâ eder. Sözünün de ameline dâhil olduğunu bilen, az konuşur ve ancak lüzumlu sözleri söyler.**"*

Dîğer zâtın biri de "**Az konuşan, iki fazîleti toplar. Bunlardan biri dîninde selâmet, dîğeri de arkadaşını anlamak ve dinlemek fazîletidir.**"

Muhammed b. Vasî de, Mâlik b. Dinar'a "**Yâ Yahyâ, dili korumak, altın ve gümüşü korumaktan daha zordur**" demiştir.

Yûnus b. Ubeyd[29] "**Her kim diline ehemmiyet verirse, dîğer amellerinde de salâh hâli görülür**" demiştir.

Hasan-ı Basrî şöyle anlatıyor: *Bir gün Muaviye adamları ile konuşuyor ve herkes bir şeyler söyleyip duruyordu. Yalnız bunların arasında bulunan Ahnef b. Kays sükût edip dinliyordu. Bunun farkına varan Muaviye "**Yâ Ebâ Bahr, sen niçin konuşmuyorsun?**" diye sordu. Ahnef "**Yalan konuşursam Allah'tan, doğru konuşursam senden korktuğum için sükûtu tercîh ettim**" diye cevab verdi.*

Ebû Bekir b. Ayyaş[30] şöyle anlatıyor: *Bir defa Hind, Çin, Kisrâ ve Kayser hükümdarları bir yerde buluştular. Sohbet esnâsında birisi:*

*- **Ben konuşmadığıma değil, konuştuğuma pişmân olurum,** dedi. Diğeri de:*

---

[29] Basralıdır. Sika'dandır. Çokları kendisinden rivayette bulunmuştur. Fazl ve verâ sahibi bir zâttır. Hicrî 39'da vefat etmiştir.

[30] Kûfelidir. Esed kabîlesindendir. Buhârî kendisiyle delil çekmiştir. Âhmed ve İbn Muin sika'dan olduğunu söylerler. Hicrî 94'de vefat etmiştir.

- ***Ben bir söz söylediğim zaman, artık onu kumandam altına alamam, o beni idâresine alır, fakat konuşmadığım vakit, o söz benim irâdemdedir,*** *dedi. Üçüncüsü de:*

- ***Ben o konuşana şaşarım ki, sözü geri dönerse kendisine zarar verir, dönmezse bir kârı olmaz.*** *Dördüncüsü:*

- ***Konuşmağı reddetmek, söylediğimi reddetmekten daha kolaydır,*** *demiştir.*

Denildi ki Mansûr b. Mûtez[31] kırk sene yatsı namazından sonra konuşmamıştır. Hattâ Rebî b. Haysem'in yirmi sene dünya kelâmı konuşmadığı da söylenir. Yanında kalem kâğıt bulundurur, gündüzleri konuştuklarını yazar ve akşam muhâsebesini yapardı (içerisinde dünya kelâmı olup olmadığını araştırırdı).

Şayet, sükûtun bu büyük fazîleti nereden geliyor ve sebebi nedir? dersen;

Bilmiş ol ki; bunun sebebi hatâ, yalan, çekiştirme, söz gezdirme, riyâ, nifak, fuhuş, mirâ, tezkiye-i nefis, bâtıla dalma, husûmet, fuzulî konuşma, tahrîf, ziyâde, noksan, eziyyet, şerefe dokunma gibi, lisân âfetlerinin çok olmasıdır.

Bunlar pek çok âfetlerdir. Bunlar, dilde dolaşır, dile ağır gelmezler, gönlün hoşuna giderler, insân tabîatinden ve şeytânın vesvesesinden bunlara teşvik edilir. Bunlara bir kere dalan kimse, kolaylıkla kendini kurtaramaz. O sevdiklerinde dili serbest bırakır, ancak hoşlanmadıklarından dilini çekebilir. İlerde anlatacağımız gibi, bunlar ilmin kapalı mes'elelerindendir. Bunlara dalmakta tehlike, sükûtta ise selâmet vardır. Bunun için sükûtun fazileti büyüktür. Bütün bunlarla beraber sükût etmekte aklını

---

[31] Küfeli bir âbiddir. Aynı zamanda sikadandır. Hicrî 132'de ölmüştür. Birçokları kendisinden rivâyet etmişlerdir.

başına almak vardır. Vekar vardır. Fikir, zikir ve ibâdet için huzur vardır. Dünyada dedikodulardan, âhirette de bunların hesabını vermekten selâmet vardır. Nitekim Allahu Teâlâ:

مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلاَّ لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ

"Her ne söz söylerse, mutlak yanında hâzır bir gözcü vardır" (Kâf: 18) buyurmuştur.

Şu anlatacağım husus, sükûtun faziletini ifâde için yeter. Ağızdan çıkan sözler dörde ayrılır:

Birinci kısım, sırf zarardır.

İkinci kısım, sırf menfaattir.

Üçüncü kısım, kâr ve zarar karışıktır.

Dördüncü kısım, ne kâr ne de zarardır.

Sırf zarar olan sözlerden ve hattâ hem kârı, hem zararı olup da, kârı zararını karşılamayan sözlerden sükût etmenin lüzumu meydandadır. Ne kâr ne de zararı olmayan sözlere gelince, bunların kıymetli vakitleri öldürmeleri bakımından aynı husrân ve zarardır. Bunlardan da kaçınmak lâzımdır. Görüldüğü gibi sözlerin dörtte üçü düştü. Kaldı dörtte biri, o da sırf menfaat olan sözlerdir ki, bunlarda da tehlike vardır. Çünkü buna da riyâ ve gösteriş gibi yapmacık sözler, gıybet ve nefsi tezkiye gibi fuzûlî sözler, gizli bir şekilde ve hiç farkında olmadan karışabilir. Bu sebeble insân tehlikeye düşer.

Aşağıda anlatacağımız gibi, lisânın gizli âfetlerini bilen kimse, şübhesiz bilir ki, Resûl-i Ekrem'in **"Sükût eden kurtulur"** sözü, burada kat'î bir hükümdür. Allah ona hikmetin cevherini ve *cevâmiu'l-kelîmi* vermiştir. Onun kelimelerinin altında yatan derin mânaları ancak ulemânın havassı bilir. Yakında anlatacağımız âfetler ve bunlardan korunmanın zorluğu, bu hakîkatleri inşâallah sana da

bildirecektir. İşte biz şimdi lisânın âfetlerini saymağa başlıyoruz ve tertîb olarak en hafifinden başlayıp ağırına doğru gideceğiz. Gıybet, nemîme ve yalan gibi mevzûları sona alacağız. Çünkü bunlar üzerinde daha uzun uzadıya durmak îcâb eder. Bu âfetler, yirmidir. Bunları Allah'ın izniyle bildirelim.

2'nci Beyân

Birinci âfet

Boş sözler

Bilmiş ol ki, senin hâllerinin en güzeli; anlattığımız gıybet, nemîme, yalan, mirâ, cidâl ve benzeri sözlerden korunarak, sana ve başkalarına zararı olmayan sözleri konuşmandır. Ne yazık ki sen muhtâç olmadığın lüzumsuz sözlerle meşgûl olursun da bu sûretle kıymetli zamanlarını öldürür ve dilinin ameli üzerine hesâba çekilirsin. Bu sûretle hayırlı olanı atıp kötü olanı almış olursun. Zîra sen, kıymetli zamânını Allanın azameti ve yaratıkları üzerinde düşünmeğe sarfetsen, bu düşünce sırasında faydası daha büyük olan ilâhî nefhalar sana açılabilir. Veyâ tehlîl, zikir ve tesbîh etsen, yine senin hakkında daha hayırlı olurdu. Öyle kelimeler olur ki, Allahu Teâlâ onun karşılığında Cennet'de bir köşk verir. Bir hazîne almağa gücü yeterken onun yerine faydasız bir boncuk alan elbette aldanmış ve büyük hüsrândadır, işte zikrullahı terkedip faydasız mubâhlarla meşgûl olan böyledir. Bu adam mübâh ile meşgûl olurken her ne kadar günahkâr olmazsa da Allah'ı zikir sâyesinde yapacağı büyük kârdan mahrûm olduğu için zarardadır. Çünkü mü'minin sükûtu fikir,

bakışı ibret, konuşması zikir olur. Resûl-i Ekrem böyle buyurmuştur.

Bilmiş ol ki, kişinin en değerli sermâyesi, vakitleridir. Bunları boş yere harcar ve âhiret için bir sevab hazırlamazsa, ana sermâyeyi iflâs ettirmiş olur. Bunun için Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

مِنْ حُسْنِ إِسْلاَمِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ ما لا يَعْنِيهِ

"Boş ve faydasız işleri terketmek, kişinin İslâmiyetinin güzelliğindendir" buyurmuştur.[32] Belki bu hususta bundan daha şiddetlisi vârid olmuştur.

Enes (r.a.) şöyle anlatıyor: *Uhud cenginde şehîd düşen bir gencin karnı üzerine açlıktan taş bağlanmış olduğunu gördük. Annesi yüzündeki toprakları sildi ve:*

*- **Ne saâdet sana oğlum, sana Cennet'le müjde olsun,** dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem :*

وَما يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ كانَ يَتَكَلَّمُ في ما لا يَعْنِيهِ وَيَمْنَعُ ما لا يَضُرُّهُ

***"Ne biliyorsun, belki boş sözler konuşur ve kendisine zararı olmayan şeylerden men'ederdi"** buyurdu.*[33]

Resûl-i Ekrem bir müddet Kâ'b'ı görememişti. Ne olduğunu sorunca, hasta olduğunu söylediler. Resûl-i Ekrem doğruca Kâ'b'ı ziyarete gitti ve:

- **Ey Kâ'b, sana müjde olsun,** dedi. Kâ'b'ın anası:

- **Senin için Cennet hâzır ey Kâ'b,** dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem :

- **Kimdir bu Allah üzerine kat'î söz veren?** buyurdu. Kâ'b:

- **Annemdir,** dedi. Resûl-i Ekrem:

---

[32] Tirmizî ile İbn Mâce, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir.

[33] Tirmizî rivâyet etmiştir.

- Ne bilirsin ey Kâ'b'ın annesi, belki Kâ'b lüzumsuz sözler konuşmuş veyâhut lüzumsuz şeylerden men'etmiş olabilir" buyurdu.[34]

Yâni Cennet, hesab görmeyecekler için hâzırlanmıştır. Bu sözleri konuşanlar, bu sözlerinden de hesaba çekileceklerdir. Her ne kadar konuştukları mübâh olsa da hesapları münâkaşalı geçeceğinden ve münâkaşalı hesablar bir nevi azâb olduğu için, bu gibilere Cennet hâzırlanamaz.

Muhammed b. Kâ'b diyor ki; *Resûl-i Ekrem bir defa:* ***"Şu kapudan ilk girecek olan, Cennet ehlinden biridir"*** *buyurdu ve Abdullah b. Selâm biraz sonra içeri girdi. Ashâb-ı kirâm, Resûl-i Ekrem'in bu müjde haberini kendisine ulaştırdı ve hangi ameli ile bu mertebeye ulaştığını kendisinden sordular. Abdullah* ***"Ben zayıf bir kimseyim. Benim en kuvvetli umûdum, kalb selâmeti, yâni kimseye karşı içimde kötülük beslememek ve boş sözleri terketmiş olmamdır, başka bir fiilim yoktur"*** *dedi.*[35]

Ebû Zer (r.a.) diyor ki; Resûl-i Ekrem bana:

- Sana, bedene hafif, fakat terazide ağır gelen bir amel öğreteyim mi? buyurdu. Ebû Zer:

- Evet ya Resûlâllah, deyince, Resûl-i Ekrem:

- O, sükût etmek, güzel ahlâka sâhib olmak ve lüzumsuz şeyleri terketmektir, buyurdu.[36]

Mücâhid anlatıyor: *İbn Abbâs,* ***"Beş hafif şey var ki, bunlar eğerlenmiş binit için bekletilen bir Arab atından benim için daha sevimlidir"*** *dedi ve bu beş şeyi şöyle anlattı:* ***"Üzerine elzem olmayan ve sana faydası dokunmayan şeylerde konuşma; zîra bu fuzûlî bir iştir, zararından da emîn değilsin. Yerini***

---

[34] İbn Ebî'd-Dünyâ, Kâ'b'dan rivâyet etmiştir.

[35] İbn Ebî'd-Dünyâ, mürsel olarak rivâyet etmiştir.

[36] İbn Ebi'd-Dünyâ, Ebû Zer'den rivâyet etmiştir.

bulmadıkça lüzumlu olan sözü de konuşma. Çok kere faydalı söz yerini bulmaz da kaybolur gider. Ne halîm, ne de sefih, ahmak kimselerle mücâdele etme! Çünkü halîm kalbinden sana buğz eder. Ahmak ve âdî kimseler, dili ile sana eziyyet ederler. Tanıdığın bir kimse yanından ayrıldığı zaman, onun ayrı bir yerde seni nasıl anmasını istersen, sen de onu öyle an. Sen, afvedilmeni istediğin hususlarda, onu da afvet. Kardeşinin sana ne şekil muâmele yapmasını istersen, sen de ona o şekilde muâmele et. Suçlu olarak yakalanıp ihsân ile mücâzât görenin ameli gibi amel et."

Lokman-ı Hâkîm'e, **hikmetin nedir?** diye soranlara, o **"Benden gizlenen şeyi araştırmadım. Üzerime elzem olmayan şeyîn üzerinde durmadım"** diye cevab vermiştir.

Mevrik el-Acelî[37] **"Yirmi senedir bir dâva peşinde uğraştığım hâlde muvaffak olamadım. Bununla beraber ardını da bırakacak değilim"** dedi. Dâvasının ne olduğu kendisinden soruldukda, **mâlâyâniden sükûttur**, dedi.

Hz. Ömer (r.a.) **"Üzerine elzem olmayan şeye karışma, düşmânından uzaklaş, dostundan sakın, ancak emîn bulduğun ile birleş. Emîn de Allahu Teâlâ'dan korkan kimsedir. Fâcîr ile sohbet etme, kötülüğünden sana da sirâyet eder. Sırrını da ona verme. İşinde Allahu Teâlâ'dan korkan kimselerle istişâre et"** demiştir.

Mâlâyânînin haddi ise, sükût etmekle günahkâr olmadığını ve hiç bir sûretle zarar görmediğin sözleri konuşmaktır. Meselâ, bir mecliste seyâhat hâtıralarını, yolculukta gördüğün orman, dağ, ova, şehir ve ırmak gibi şeyleri, karşılaştığın hâlleri, hoşuna giden ve gitmeyen hususları ve gördüğün bâzı zâtları anlatman gibi. Bunları

---

[37] Ebû'l-Mûtemer Basralıdır. Sika'dandır. Âbiddir. Bir çokları kendisinden rivayette bulunmuştur.

anlatmasan da bir şey lâzım gelmez. Gördüklerine bir şey ilâve etmemek ve eksik de söylememek, böyle yerler gördüm diye kendisine süs vermemek, kimseyi gıybet etmemek, Allah'ın yarattıklarını yermemek şartıyle, bunlardan bahsetmek, mâlâyânîdir. Bütün bunlara riâyet etmekle, yine kıymetli zamânını kaybetmiş oluyorsun. Vaziyet bu merkezde iken anlattığımız dîğer âfetlerden nasıl kurtulmuş olursun?

Üzerine elzem olmayan şeyi başkasından sorman da bir mâlâyânîdir. Çünkü bunu sormakla zamânını kaybediyorsun. Aynı zamanda sorduğun adamdan cevab istemekle yine zaman kaybediyorsun. Zararın bu kadarı, sorulan soruda âfet olmadığı zamandır. Hâlbuki soruların çoğunda âfet vardır. Meselâ, adama tutar da yaptığı ibâdetten sorar ve "*oruçlu musun?*" dersen, adam: "*Evet, oruçluyum*" diye cevab verirse, ibâdetine riyâ karışabilir. Şâyet riyâ karışmazsa gizlilik ehemmiyetini kaybeder. Hâlbuki gizli ibâdetler aşikâre ibâdetlerden kat kat üstündür. Şayet oruçlu olduğu hâlde, *değilim*, derse yalan söylemiş olur. Sorduğun soruyu cevabsız bırakırsa sana hakaret etmiş olur. Şâyet kaçamaklı cevab verecekse, bunun için de çâreler aramakla yorulmuş olur. Demek ki, adama ibâdeti husûsunda sorduğun bir suâl ile adamı ya riyâya veya yalana, yâhut seni tahkîre yâhut da bir sürü zahmete sokmuş olacaksın. İsyânından ve duyulmasını istemeyip gizli tuttuğu her şeyden sorman yine aynı hükümdedir. Başkasının söylediği bir söz hakkında adama suâl edip, *sen ne dersin, senin görüşün nedir?* demek de aynıdır. Ayrıca yolda karşılaştığın bir adama, *kimsin, nerden geliyorsun?* şeklinde suâller tevcîh etmek de bu nevidendir. Adam belki bunu açıklamak istemez. Utanıp kaçınacağı sebebleri var, doğrusunu haber vermek istemez. Doğruyu söylemezse yalan-

cı olur ve buna sen sebep olmuş olursun. Yine bunun gibi, üzerine elzem olmayan bir mes'eleyi adama sorarsın. Kendisine suâl sorulan herkes, bilmediğine "*bilmem*" demez. Adam kafadan bir cevab verir. Bu mes'ûliyete de sen sebep olursun. İşte bütün bunlar, kendilerinde âfet bulunan mâlâyânîlerdir.

Benim mâlâyânî sözlerden maksadım bu nevi sözler değildir. Çünkü bu gibi sözlerin hem günâhı, hem de zararı vardır.

Mâlâyânî sözlerin misâli, Lokmân-ı Hekîm, Dâvud aleyhisselâmın yanına gider. Dâvud aleyhisselâm ise demirden zırh yapıyordur. Lokmân böyle bir şeyi hiç görmemiş olduğundan, buna hayret eder. Ne yaptığını bilmediğinden, sormak ister, fakat hikmeti buna mâni olur ve bir türlü soramaz.

Dâvud aleyhisselâm işini bitirip yaptığı şeyi giydikten sonra "**Bu, harb için güzel bir zırh oldu**" deyince, Lokmân "**Sükût hikmettir, fakat susmasını bilenler azdır**" demiştir. Yâni azıcık sabretmekle sormadan ne olduğunu öğrenmiş oldu. Hattâ rivayete göre, bu imâlâtın ne olduğunu öğrenmek maksadıyla, bir sene Dâvud aleyhisselâmın yanına gitti geldi.

Işte bu ve bunun benzerî, zararı olmayan, gizliliği açığa çıkarmağa sebeb de olmayan, riyâ ve yalana insânı sürüklemeyen suâller, mâlâyânî, lüzumsuz ve boş sözlerdir. Bunları terketmek, kişinin Islâmiyetinin güzelliğindendir.

Mâlâyânînin sebebi, muhtâç olmadığı şeyleri bilmeğe iştiyak, tatlı tatlı sohbet ve faydasız hikâyelerle zaman öldürmektir. Bütün bunların tedâvi ve kurtuluş çâreleri, ölümün gözü ile kaşı arasında olduğunu, ağzından çıkan her kelimeden mes'ûl bulunduğunu, nefeslerinin ana ser-

mâye olduğunu, dilinin, hûrîleri avlayabilecek bir tuzak olduğunu bilmesidir. Dilini ihmâl edip başı boş salıvermek, büyük zarara sebeb olur. İşte ilim cihetinden ilâç budur. Bunları bilip ona göre diline hâkim olması icâb eder. Amel cihetinden tedâvisi, dilini korumak için yapılacak şey, yalnız kalmak veya Ebu Bekir (r.a.) gibi ağzında bir şey taşımak, hattâ lüzumlu bâzı şeylerde bile susmağa alışmak ve bu suretle dilinden mâlâyânîyi kesmektir. Uzlette olmayanların bu şekilde dillerine hâkim olmaları cidden zordur.

3'ncü Beyân
İkinci âfet
Fuzulî konuşmak

Birinci âfet, lüzumsuz şeyler üzerinde durmak, ikinci âfet ise fazla konuşmaktır.

Bu da mezmûmdur. Fazla mâlâyânî de bunun içine girdiği gibi, lâzım olan şeylerde lüzumundan fazla konuşmak da, bu hükme girer. Çünkü maksadını kısa cümlelerle ifâde etmesi mümkün iken onu uzun cümleler ve tekrarlarla ifâde de mümkündür. Bir kelime ve bir cümle ile ifâde edilebilen maksadları iki kelime veya iki cümle ile ifâdede ikinciler fuzulî olmuş olur. Yâni ihtiyaçtan fazla konuşmak olur ki, günah ve zararı mûcib olmasa bile, yukarda anlattığımız sebebler dolayısıyla bu da mezmumdur.

Atâ b. Ebî Rıbah şöyle anlatıyor: **"Selef fuzulî sözlerden hoşlanmaz ve onları çirkin görürlerdi. Allah'ın kitâbı, Resûlün sünneti, emr-i mâruf, nehy-i münker ve geçim**

için muhtâç olduğu sözlerden başka her sözü, fuzulî kabûl ederlerdi. Siz, sağınızda solunuzda oturup ağzınızdan çıkan her sözü yazan ve sizi koruyan yazıcı melekleri unuttunuz mu? Sizden biriniz, dünyada ömrü boyunca doldurduğu amel sahîfeleri Allah huzûrunda açılıp ekserîsinin ne dünya, ne de âhirete yarayan kusurlu sözler olduğunun görülmesinden utanmaz mı?"

Sahabeden bir zât şöyle anlatıyor: "Bâzen benden öyle şeyler sorulur ki, hararetli bir adamın soğuk suya olan hevesinden daha hevesli olarak bunu cevablandırmak isterim. Fakat; fuzulî konuşma olur korkusu ile bu arzumu yerine getirmem, bu sözü cevablandırmam!"

Mitraf[38] da şöyle anlatıyor: "Allah'ın celâlini kalbinizde büyütünüz, O'nun adını düşük şeylere katmayınız."

Bilmiş ol ki, fuzulî sözler, muayyen değildirler. Ancak mühim olanları Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılmıştır. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

لا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلاَّ مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلاحٍ بَيْنَ النَّاسِ

"Onların fısıldaşmalarının bir çoğunda hayır yoktur. Meğer ki bir sadaka vermeyi, ya bir iyilik yapmayı veya insânların arasını düzeltmeyi emredenler (inki) ola. Kim Allah'ın rızâsını arayarak böyle yaparsa biz ona çok büyük bir mükâfat vereceğiz" (Nisâ: 114).

Resûl-i Ekrem de:

---

[38] Abdullah'ın oğlu Mitraf Basralıdır. Sika'dandır ve âbiddir. Hicrî 95'de ölmüştür. Bir çok cemâat kendisinden rivâyette bulunmuştur.

طُوبَى لِمَنْ أَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ لِسانِهِ وَأَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مالِهِ

"Müjde o kimseye ki, sözünün fazlasını tutmuş ve malının fazlasını infâk etmiştir" buyurmuştur.[39] Hâlbuki insanlar tamamen bunun aksini yapmakta; mallarının fazlasını tutup dillerini alabildiğine salıvermektedirler.

Yine Mıtraf babası Abdullah'tan haber veriyor, Abdullah diyor ki: *Âmiroğullarından bir kaç kişi ile Resûl-i Ekrem'in huzûruna çıktık. Bunlar:*

- ***Sen bizim atamızsın, sen bizim efendimizsin, sen bizim en büyüğümüz ve en üstünümüzsün, sen parlak bir kâsesin, sen şöylesin, sen böylesin*** *gibi mukaddimelere başladılar. Resûl-i Ekrem:*

قُولُوا قَوْلَكُمْ وَلا يَسْتَهْوِيَنَّكُمُ الشَّيْطانُ

"Söyleyeceğinizi söyleyin, şeytan sizi şaşırtıp durmasın" *buyurdu.* Resûl-i Ekrem'in mübârek sözünde, dil bir def'a doğru da olsa övmeğe başlayınca şeytan onu havalandırıp aşırı gitmesine sebeb olabilir.

İbn Mes'ûd (r.a.) **"Fuzûlî konuşmalardan sizi korkuturum. Kişi için ihtiyâcı kadar konuşmak kâfidir"** demiştir.

Mücâhid de şöyle anlatıyor: **"Ağzından çıkan her söz yazılır, hattâ baba çocuğunu susturmak için "*Dur, ben sana şunu bunu alacağım*" der de sonra almazsa yalancılardan yazılır."**

Hasan-ı Basrî **"Ey âdemoğlu, senin için defter hâzırlandı. Kirâmen Kâtibîn adında iki melek vazîfelendirildi, yaptıklarını yazıyorlar. İstediğini yap; ister az yap ister çok"** demiştir.

---

[39] Bezzâr, Enes'den rivâyet etmiştir.

Rivâyete göre Süleymân aleyhisselâm ifritlerinden birini bir yere gönderdi. Arkasından da tâkipçi çıkarıp, **bakın bakalım ne yapıyor?** diye emretti. Tâkipçi geldi ve sokakta başını göklere kaldırdığını, sonra insânlara bakıp başını salladığını haber verdi. İfrit dönünce, Süleymân aleyhisselâm:

- **Niçin öyle yaptın?** diye sordu. İfrit:

- **İnsânların başı üzerinde bulunan meleklerin ne sür'atli yazı yazdıklarına ve altlarında bulunanların sür'atli temâyüllerine şaştım ve onun için kafamı salladım,** dedi.

İbrâhim Teymî de şöyle anlatıyor: **"Mü'min, konuşacağı zaman sözüne bakar; lehinde ise onu konuşur, aleyhinde ise konuşmaz. Fakat fâcir böyle değil, ağzına her geleni birbiri peşinden salıverir gider."**

Hasan-ı Basrî **"Çok konuşanın yalanı çoğalır. Malı artanın günâhı artar. Kötü huylu olanın nefsi muazzeb olur"** demiştir.

Amr b. Dînâr şöyle anlatıyor: *Resûl-i Ekrem'in huzurunda adamın biri konuştu ve lâfı uzattı. Resûl-i Ekrem (s.a.v.):*

كَمْ دُونَ لِسَانِكَ مِنْ حِجَابٍ

- ***Dilinin önünde kaç perde var?*** *diye sordu. Adam:*

- ***Dudak ve dişlerim var,*** *dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:*

أَفَمَا كَانَ لَكَ فِي ذٰلِكَ مَا يَرُدُّ كَلَامَكَ

- ***Bunların hiç biri senin sözlerini durduramadı mı?*** *Buyurdu.*[40]

---

[40] İbn Ebî'd-Dünyâ mürsel olarak rivâyet etmiştir.

Bir rivâyette Resûl-i Ekrem, huzûrunda aşırı derecede kendisini medh eden bir adama:

ما أُوتِيَ رَجُلٌ شَرًّا مِنْ فَضْلٍ فِي لِسانِه

"Dilindeki lâf kalabalığı kadar kötülük kimseye verilmemiştir, yâni kişinin en büyük kötülüğü fazla konuşmasıdır" buyurdu.

Ömer b. Abdülâziz "Kendimi överim korkusu ile bir çok sözlerden sarf-ı nazar ederim" demiştir.

Hakîmlerden biri "*Sizden biriniz herhangi bir meclisde canı konuşmak isterse, konuşmasın. Sükût ettiği zaman, sükût etmek boşuna gidiyorsa, işte o zaman konuşsun!*" demiştir.

Yezid b. Ebû Habib de şöyle anlatıyor: "Âlimin fitnesinden biri de konuşması kendisi için susmasından daha sevimli olmasıdır. Zîra dinlemekte ve susmakta selâmet, konuşmakta ise süslenmek, artık veya eksik konuşmak vardır."

İbn Ömer (r.a.) "Kişi için en mühim olan, dilini temizlemektir" demiştir.

Ebû'd-Derdâ (r.a.) kaba sözlü bir kadın gördü ve "Keşke dilsiz olaydı" dedi.

İbrâhim Nehâî "İnsânları iki haslet mahveder. Biri fazla mal toplamak, dîğeri de fazla konuşmaktır" demiştir.

İşte fuzulî sözlerin âfetleri ve sebebleri bunlardır. İlâcı, mâlâyânî sözlerin ilâcıdır.

4'ncü Beyân
Üçüncü âfet
Bâtıla dalmak

Bu da günâh olan sözleri anlatmaktır. "*Falan kadına şöyle lâf attım, o bana böyle dedi*" gibi kadınların hikâyelerini yapmak, "*Falan masa başında şöyle arbede oldu*" şeklinde içki masalarından, fâsıkların kepâzeliklerinden, zenginlerin zevk u safâsından, hükümdarların ceberût ve mezmûm olan merâsimlerinden bahsetmek gibi. Zîra bunların hiç birinden bahsetmek helâl değil, belki haramdır. Mâlâyânî [lüzumsuz] sözlere, hattâ lüzumlu sözlerin de çoğuna gelince; bunlarla meşgûl olmak haram değilse de terki evlâdır. Çünkü boş sözlerle uğraşan kimse, bâtıla düşmekten emîn olamaz, insânların ekseîrisi, lâf etmekten zevk almak maksadıyla toplanır ama, insânlar hakkında dedikodu yapmaktan ve bâtıla dalmaktan emîn olamazlar.

Bâtılın nev'i ve çeşitleri çok olduğu için onları saymak mümkün değildir. Bunun için bâtıl sözlerden kurtulmanın tek çıkar yolu, yalnız din ve dünya hususunda mühim olan sözlerle iktifâ etmektir. Bâtıla dalan insân, ehemmiyetsiz sandığı öyle sözler konuşur ki, bu sözler onu helâke sürükler. Bilâl b. Hâris'in rivâyetinde, Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

إنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِكَلِمَةٍ مِنْ رِضْوانِ اللّٰه ما يَظُنُّ أنْ تَبْلُغَ به ما
بَلَغَتْ فَيَكْتُبُ اللّٰهُ بِها رِضْوانَهُ إلَى يَوْمِ الْقِيامَةِ وَإنَّ الرَّجُلَ

لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنْ سُخْطِ اللهِ ما يَظُنُّ أنْ تَبْلُغَ بِهِ ما بَلَغَتْ

فَيَكْتُبُ اللهُ عَلَيْهِ بِها سَخَطَهُ إلَى يَوْمِ الْقِيامَةِ

"Kişi, bir mükâfat alacağını sanmadığı bir sözü söyler. Hâlbuki bu söz Allah'ın rızâsına muvâfık düşer. Bu sözü ile beraber Allahu Teâlâ kıyâmete kadar kendisinden râzı olur. Diğer biri de, hiç mühimsemediği bir söz sarfeder de bu sözü ile kıyâmete kadar Allah'ın gazabına uğrar."[41]

Alkame[42] "Bilâl'ın bu rivâyeti beni çok sözlerden alıkoydu" demiştir.

Yine Resûl-i Ekrem:

إنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ يُضْحِكُ بِها جُلَساءَهُ يَهْوِي بِها

أبْعَدَ مِنَ الثُّرَيّا

"Muhakkak kişi arkadaşlarını güldürmek için öyle sözler söyler ki, bu sözleri ile Süreyya Yıldızı'ndan daha uzak mesâfeye düşer" buyurdu.[43]

Ebû Hüreyre (r.a.) "Kişi hiç aldırış etmediği bir sözü söyler, hâlbuki bu söz sebebiyle Cehennem'e atılır. Yine kişi hiç kıymet vermediği bir söz sarfeder de bu söz sebebiyle Allahu Teâlâ onu Cennet'in âlâ makamlarına yükseltir" demiştir.

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

---

[41] İbn Mâce ve Tirmizî rivâyet etmiştir; Tirmizî, sahih olduğunu söylemiştir.

[42] Vakkas'ın oğlu ve Medîne'lidir. Sika'dandır. Ashâb'dan değildir. Resûl-i Ekrem zamânında doğmuş, Abdülmelik devrinde ölmüştür.

[43] İbn Ebî'd-Dünyâ hasen sened ile Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.

أَعْظَمُ النّاسِ خَطايا يَوْمِ الْقِيامَةِ أَكْثَرُهُمْ خَوْضًا في الْباطِلِ

"Kıyâmet günü insânların en büyük hatâda olanları, dünyada en çok bâtıla dalanlarıdır" buyurmuştur.[44]

Allahu Teâlâ:

وَكُنّا نَخُوضُ مَعَ الْخائضينَ

"Bâtıla dalanlarla biz de dalardık" (Müddessir: 45).

فَلا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتّى يَخُوضُوا في حَديث غَيْره إنَّكُمْ إذًا مِثْلُهُمْ

"Başka söze dönünceye kadar onlarla bir arada oturmayın, yoksa siz de onlar gibi olursunuz" (Nisâ: 40), âyetleri ile buna işâret buyurmuştur.

Selmân **"Kıyamet günü, insânların en çok günahkârları, dünyada en çok konuşmalarında Allah'a isyân edenlerdir"** demiştir.

İbn Sîrin de şöyle anlatıyor: *Ensâr'dan bir zât bunların meclisine uğrar ve **"Konuştuklarınız abdest bozmaktan çok daha fenâdır"** derdi.*

İşte bu anlattığımız bâtıla dalmak ve onun cezâsıdır ki, bu, ilerde anlatacağımız gıybet, nemîme, fuhuş ve diğerlerinden hâriçtir. Bu, geçmişte olmuş kötü şeylere dalmak ve onlardan bahsetmektir veyâhut dinî bir zarûret olmaksızın onlara ulaşmak için onları düşünmektir. Bid'at ve fâsid hikâyelerle, âdetâ sahâbenin bâzısına ta'n edecek şekilde aralarındaki mâcerâları anlatmak da bu kısma girer. Bunların hepsi bâtıl şeyler olduğu gibi bunlara dalmak da bâtıla dalmaktır.

---

[44] İbn Ebi'd-Dünyâ Katâde'den mürsel olarak rivâyet etmiştir. Ricâl-i Sika'dandır. Ayrıca Taberânî de mevkuf olarak sahîh sened ile İbn Mes'ûd'dan rivâyet etmiştir.

Lûtf u keremiyle bizi bâtıldan korumasını Allahu Teâlâ'dan dileriz.

5'nci Beyân
Dördüncü âfet
Mirâ, cidal, îtiraz ve mücâdele

Mirâ, söze îtirâz etmek ve mücâdele etmektir ki, yasaktır. Resûl-i Ekrem:

لا تُمارِ أخاكَ وَلا تُمازِحْهُ وَلا تَعِدْهُ مَوْعِدًا فَتُخْلِفَهُ

"Kardeşine îtirâz etme, onunla lâğiv konuşma ve şaka yapma, ona bir söz verip de sonra ondan cayma" buyurmuştur.[45]

Yine Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

ذَرُوا الْمِراءَ فَإنَّهُ لا تُفْهَمُ حِكْمَتُهُ وَلا تُؤْمَنُ فِتْنَتُهُ

"Îtirâzı terkedin; zîra onun hikmeti anlaşılmaz ve fitnesinden emin olunmaz."[46]

Yine Resûl-i Ekrem:

مَنْ تَرَكَ الْمِراءَ وَهو مُحِقٌّ بُنِيَ لَهُ في أعْلَى الْجَنَّةِ وَمَنْ تَرَكَ الْمِراءَ وَهو مُبْطِلٌ بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ في رَبَضِ الْجَنَّةِ

"Haklı olduğu hâlde mücâdeleyi terkeden kimse için Cennet'in ortasında bir köşk inşâ edilir. Haksız olduğu

---

[45] Tirmizî, İbn Abbâs'dan rivâyet etmiştir.

[46] Taberânî, Ebû'd-Derdâ ve dîğerlerinden rivâyet etmiştir.

hâlde mücâdeleyi terkeden için ise, Cennet'in kenârında bir beyt binâ edilir" buyurmuştur.[47]

Ümmü Seleme'nin rivâyetinde Resûl-i Ekrem (SAV.) şöyle buyurmuştur:

إنَّ اوَّلَ ما عَهِدَ إلَيَّ رَبِّي وَنَهَانِي عَنْهُ بَعْدَ عِبادَةِ الْأَوْثانِ وَشُرْبِ الْخَمْرِ مُلاحاتُ الرِّجالِ

"Putperestlik ve içkiden nehyettikten sonra Rabbimin beni ilk nehy ettiği ve benden aldığı ilk muâhede, dedikodu ve mücâdeleden kaçınmaktır."[48]

Yine Resûl-i Ekrem (SAV):

ما ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ أنْ هَداهُمُ اللّٰهُ إلاَّ أوتُوا الْجِدالَ

"Allah'ın hidâyetinden sonra hiç bir kavim sapıtmamıştır. Ancak sapıtanlar mücâdele edenlerdir" buyurmuştur.[49]

Diğer hadîsde şöyle buyurulmuştur:

لا يَسْتَكْمِلُ الْعَبْدُ حَقِيقَةَ الْإيمانِ حَتَّى يَدَعَ الْمِراءَ وَإنْ كانَ مُحِقًّا

"Kul, haklı da olsa mücâdeleyi terketmedikçe, îmânını kemâle erdiremez."[50]

Başka bir hadîsde de:

---

[47] İlim bahsinde geçmiştir.

[48] İbn Ebî'd-Dünyâ, Taberânî ve Beyhakî rivâyet etmişlerdir.

[49] Tirmizî, Ebû Ümâme'den rivâyet etmiş ve sahîhtir, demiştir.

[50] İbn Ebî'd-Dünyâ, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.

سِتٌّ مَنْ كُنَّ فيه بَلَغ حَقيقَةَ الإيمان: الصِّيامُ في الصَّيْفِ وَضَرْبُ أعْداءِ الله بالسَّيْفِ وتَعْجيلُ الصَّلاة في الْيَوْمِ الدَّجَنِ وَالصَّبْرُ عَلَى الْمُصيبات وَإسْباغُ الْوُضوءِ عَلَى الْمَكارِهِ وتَرْكُ الْمِراءِ وَهو صادِقٌ

"Altı haslet kîmde bulunursa îmânın hakîkatine ermiştir. Bunlar, yaz aylarında oruç tutmak, düşmanla harb etmek, bulutlu günde akşam namazını vaktinde ve tez kılmak, musîbetlere sabretmek, dar zamanlarda abdesti tam almak ve haklı olduğu hâlde îtirazı ve münâkaşayı terketmektir" buyrulmuştur.[51]

Zübeyr (r.a.)[52] oğluna nasîhatinde "Oğlum, Kur'an hakkında insânlarla mücâdele etme! Sen onlara güç yetiremezsin. Fakat sen sünnete devâm et. Onunla mücâdele edebilirsin" dermiş.

Ömer b. Abdülâziz (Allah rahmet etsin) "Dînini mücâdele için hâzırlayan kimse, çok yer değiştirir" demiştir.

Müslim b. Yesar da "Mücâdeleden sakınınız; zîra o, âlimin, câhilleştiği bir andır. O zaman şeytân, âlimin sürçmesini bekler" demiştir.

Denildi ki; *Allah'ın hidâyet ettiği bir kavim, ancak mücâdele netîcesi doğru yoldan sapar.*

Mâlik b. Dînâr da "Mücâdelenin dinde yeri yoktur" demiştir. Dîğer bir kavlinde de "Mücâdele, kalbi katılaştırır ve kini uyandırır" demiştir.

---

[51] Ebû Mansûr Deylemî, Ebû Mâlik'ten rivâyet etmiştir.

[52] Cennet'le müjdelenen on bahtiyardan biridir.

Lokmân da oğluna tavsiyesinde **"Oğulcağızım, ulemâ ile mücâdele etme! Sana kızarlar"** demiştir.

Bilâl b. Sa'd[53] da **"Muannid, mücâdeleci ve kendini beğenen bir kimseyi gördüğün zaman, bil ki o her cihetce hüsrandadır"** demiştir.

Süfyân-ı Sevrî **"Eğer kardeşim ile, acı değil tatlıdır diye bir nar için mücâdele etsem, o beni hemen hükümdâra şikâyet ederdi"** demiştir. Aynı zât başka bir sözünde **"Dilediğin adam ile istediğin kadar samîmiyet kur, sonra bir def'a onunla mücâdeleye giriş, o senin hakkında öyle atar tutar ki, artık bir daha geçim imkânınız kalmaz"** demiştir.

İbn Ebî Leylâ[54] da **"Ben arkadaşımla mücâdele etmem; çünkü mücâdelede ya o beni veya ben onu kızdırmış olacağım"** demiştir.

Ebû'd-Derdâ (r.a.) da **"Başka hiç bir kusûrun olmasa bile, kusur olmak için mücâdeleciliğin sana yeter"** demiştir.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

تَكْفِيرُ كُلِّ لِحَاءٍ رَكْعَتَيْنِ

"Her mücâdelenin keffâreti, iki rek'at namazdır" buyurmuştur.[55]

Hz. Ömer (r.a.) de şöyle buyurmuştur: **"Üç şey için ilim öğrenme ve üç şey için de ilmi terketme: Mücâdele, övünmek ve riyâ için ilim öğrenme! Öğrenmekten utana-**

---

[53] Hişam devrinde ölmüştür. Sika'dan, âlim bir zâttır.

[54] Medîneli ve ensârdandır. Kûfe'ye gitti ve Hicrî 83'de Cemacim vak'asında öldü.

[55] Taberânî Ebû Ümâme'den rivâyet etmiştir.

rak veya lüzûmu yok veya bilmesem de olur demek sûretiyle de ilmi terketme!"

İsâ aleyhisselâm "Yalanı çok söyleyenin güzelliği, insânlarla mücâdele edenin de mürüvveti gider. Meşgaleyi çoğaltanın vücudu hastalanır. Ahlâkı kötü olanın da, dâimâ canı sıkılır ve sıkıntı içinde kalır" demiştir.

Ömer b. Abdülâziz'in kâtibi Meymûn b. Mihran'a "Ne oluyor, kardeşinle hiç ayrılmıyor ve hiç de birbirinize küsmüyorsunuz?" diyenlere, o "çünkü ben onunla husûmet ve mücâdele etmiyorum" diye cevab vermiştir.

Hulâsa, îtiraz ve mücâdelenin zemmi hakkında vârid olan haberler, sayılamayacak kadar çoktur.

Mirâ; her ne şekilde olursa olsun, başkasının sözüne îtirazdır. Cümlede, telâffuz tarzında, mânada ve maksadda, "*Şu kusûr, bu kusûr var, öyle değil böyledir*" şeklinde itirazdan ibârettir. Mirâyı terk, her çeşit îtiraz ve inkârı terk ile mümkündür. Dinleyip duyduğun her söz doğru ise, onu hemen kabûl et, şâyet din ile alâkalı olmayan yalan ve bâtıl bir söz ise, ona da sükût eyle.

Başkasının sözüne dokunmak, bâzan lâfzına olur. Bu da gramer, lûgat ve edebiyat cihetinden olur. Her ne bakımdan olursa olsun, kişinin kusûrunu ortaya çıkarmaya müsâade yoktur.

Bâzan da mânasına olur. Konuştuğun bu mânada değildir. Orada şöyle böyle hatâ ettin, gibi konuşmalardır.

Veyâ maksadında olur: "*Bu söz doğru, fakat senin maksadın başkadır. Sözün hak, maksadın bâtıldır*" şeklinde ve benzerleri gibi. Bu, ilmî bir mes'elede ise buna **cedel** adı verilir ki, bu da mezmumdur. Burada lâyık olan susmak veya inât ve inkâr yolu ile olmayıp, âdeta istifâde zımnında süâl sorup mes'eleyi vuzûha kavuşturmak hattâ nezâket yolu ile izâhat istemektir.

Mücâdele ise, başkasını ilzam maksadından ibârettir. Gaye, onu sözlerinde küçük düşürmek, techîl etmek ve kusurlu tanıtmaktır. Bunun tezâhürü, bir bakımdan hakkı ortaya çıkarır gibi çalışırken, öte yandan karşısındaki mücâdelecinin kusurunu ortaya koymak sûretiyle onu küçük düşürmek ve kendini büyük göstermektir. Bundan kurtuluş, susmasında günâh olmayan her mücâdelede susmakla mümkündür.

İnsânı bu kabîl mücâdeleye sevkeden, kendi ilim ve fazîletini ortaya koymakla bir üstünlük kazanarak, başkasının kusûrunu açığa çıkarmak maksadıyla ona hücûm etmektir ki, bunların ikisi de nefsin gizli ve kuvvetli şehvetlerinden ibârettir. Çünkü fazîletini izhâr, kendi kendini tezkiye olur ki bu, böbürlenme ve üstünlük iddiâsının îcâbıdır. Hâlbuki kibir ve yükseklik, rubûbiyyet vasıflarıdır.

Başkasını küçük düşürme arzûsu da yırtıcılık tabîatının iktizâsıdır. Zira insandaki bu yırtıcılık vasfı, başkasını parçalamağı, kırmağı ve eziyeti gerektirir.

Bu iki sıfat da zemmedilen tehlikeli sıfatlardandır. Bunların silâhı, îtiraz ve mücâdeledir. Îtiraz ve mücâdeleye devâm eden kimse, bu tehlikeli sıfatları kuvvetlendirmiş olur. Bu davranış, kerâhet derecesine ve belki başkasına eziyyet olduğu için, bir isyân ve günâha yükselir. Hâlbuki mücâdelenin başkasına eziyyet vermekten ve hiddetini arttırmaktan ayrılmadığını, îtiraz edilen kimseyi hak ve bâtıl olarak müdâfaaya sevkettiği ve bütün imkânları ile hasmını ilzâma çalışacağı, bunun netîcesi olarak iki mücâdeleci arasında birbirini boğmak için dalaşan iki köpek gibi münâkaşa ve cedelin galeyana geleceği ve böylece hasmını ilzâma gayret sarfedeceği meydandadır.

Bu hastalığın tedâvisi, üstünlük gösterisine sebeb olan kibri ve başkasını küçük göstermeğe sebeb olan yırtıcılık vasıflarını kırmakla mümkündür. Nitekim bunları, kibri, ucub ve gazabı zem kitâblarında ele aldık. Zîra her hastalığın tedâvisi, hastalığın sebeblerini ortadan kaldırmakla mümkündür. İtiraz ve mücâdele hastalıklarının sebebleri de bu mikroplardır. Bunların izâlesi lâzımdır. Mücâdelede israr, onu tabîat hâline getirir. Sonra bundan kurtulmak zor olur.

Rivâyete göre İmâm-ı A'zam, sohbetine devâm eden Dâvud-ı Tâî'ye, inzivâyı niçin tercîh ettiğini sormuş. Dâvud-ı Tâî de **"Mücâdeleyi terketmek husûsunda nefis mücâhedesi yapmak için terkettim"** demiştir. İmâm-ı A'zam kendisine: **"Giriştiğin bu mücâdeleyi kazanmak için tenhâlara kaçmak değil, toplantılara katılmak lâzım, meclislere devâm et, dediklerini dinle ve sen konuşma. Ancak bu şekilde mücâhedeyi kazanırsın"** deyince, Dâvud-ı Tâî: **"Ben de öyle yaptım, kendimi zorla tecrübe ettim ve en şiddetli mücâhedeyi burada buldum. Mes'ele tamâmen sizin dediğiniz gibi idi. Çünkü düzeltmesine muktedir olduğu hâlde yanlış sözü duyan kimsenin buna susması kadar zor bir şey olamaz"** dedi.

Bunun için Resûl-i Ekrem **"Haklı olduğu hâlde mücâdeleyi terkeden kimseye Allahu Teâlâ Cennet'in ortasında bir ev inşâ ettirir"** buyurmuştur.

Bunun en şiddetlisi de îtikad ve mezheb mevzûlarındaki münâkaşa ve cedelde görülür. Zîra mücâdele fıtrî bir hâldir. Bir de bunda sevab olduğu sanılırsa, mücâdele hırsı artar. Hem tabîati, hem de Şerîat bu mücâdelede kendisine yardımcı olur, kendisini tahrîk eder. Bu ise sırf hatâdır. Insâna yaraşan, kıble ehlinden dilini çekmektir. Zîra mücâdeleye girişmek, karşısındaki adamı şaşırtır, yapılan

mücâdelenin bir aldatma olduğu vehmini kendisinde uyandırır ve emsâline üstünlük sağlamak için bunu bir hüner sayar. Bu sûretle mücâdele kendisinde yerleşmiş olur. Bunun için mücâdele yolu ile değil, gizli nasîhat yolu ile îkaza çalışmalıdır. Nasîhatin fayda vermiyeceğini anlayınca onu terkedip nefsi ile meşgul olmalıdır.

Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

رَحِمَ اللهُ مَنْ كَفَّ لِسانَهُ عَنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ إلاّ بِأَحْسَنِ ما يَقْدِرُ عَلَيْهِ

"Dilini ehl-i kıbleden çekip, onları ancak gücünün yettiği en güzel şekilde îkaza çalışan kimseye Allah rahmet etsin."[56] Hadîsi rivâyet eden Hişam b. Urve (r.a.), Resûl-i Ekrem'in bu sözü yedi def'a tekrarladığını söylemiştir.

Mücâdeleyi âdet hâline getirip insanlar tarafından övülen, bu sebeble izzet ve kabûl gören kimsede bu tehlikeler kuvvetleşir. Gazab, kibir, riyâ, mevkii sevgisi, fazîletle gururlanmak gibi sultalar kendisinde toplanır ve bunları söküp atmak zorlaşır. Çünkü bu kötü vasıfların yalnız biri ile mücâdele zordur. Hepsi bir araya toplanınca mücâdelenin daha güç olacağı meydandadır.

---

[56] İbn Ebî'd-Dünyâ Hişam b. Urve'den mürsel olarak rivâyet etmiştir.

6'ncı BEYÂN

Beşinci âfet

Husûmet

Bu da zemmedilen bir haslettir. Aynı zamanda bu husûmet, îtiraz ve mücâdelenin netîcesidir. Çünkü îtiraz, adamı herhangi bir kusûrundan dolayı küçük düşürmek ve kendisini üstün göstermek bakımından ona dokunmaktır. Cidâl ise, mezhebini açıklamak ve yerleştirmek için yapılan münâkaşadan ibârettir. Husûmet ise, bir mâl veya hak iddiası ile alâkalı sözünde inâd ve isrârdır. Bu isrâr, bâzan ibtidâen olur, bâzan da karşısındakinin tavır ve davranışlarına îtiraz mâhiyetinde olur. Mirâ, ancak söylenen söze îtiraz ile olur, yâni başlangıçta olmaz.

Resûl-i Ekrem:

إِنَّ بَغْضَ الرِّجَالِ إِلَى اللهِ الأَلَدُّ الْخَصِمُ

"Allah katında en sevilmeyen erkekler, mücâdelede ısrar edenlerdir" buyurmuştur.[57]

Ebû Hüreyre'nin rivâyetinde, Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

مَنْ جَادَلَ فِي خُصُومَةٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ لَمْ يَزَلْ فِي سَخَطِ اللهِ حَتَّى يَنْزِعَ

"Husûmetlerde câhilce mücâdele eden kimse, bu mücâdelesinden vazgeçinceye veya ölünceye kadar Allah'ın gazabındadır" buyurmuştur.[58]

Zâtın biri (Ebû Ca'fer'dir) **"Husûmetten sakının, zîra husûmet dîni mahveder"** demiştir.

---

[57] Buhârî Âişe'den rivâyet etmiştir.

[58] İbn Ebî'd-Dünyâ ve İsfahânî rivâyet etmiştir.

Denildi ki, *dinde vera'ı olanlar, aslâ husûmet etmemişlerdir.*

İbn Kuteybe diyor ki; (Meşhûr olan, İbn Kuteybe değil, başka bir zâttır) *Abdullah'ın oğlu Bişr bir gün bana uğradı ve:*

- ***Burada ne oturuyorsun?*** *diye sordu. Ben de:*

- ***Amcazâdemle bir dâvamız var, onun için bekliyorum,*** *dedim. Bişr:*

- ***Babanın bana çok iyilikleri oldu, ben de sana iyilik yapmak isterim, beni dinle; vallahi husûmetten daha ziyâde kalbi meşgul eden, huzûru bozan, mürüvveti gideren ve dîni mahv eden bir şey bilmiyorum,*** *dedi. Ben de bu söz üzerine oradan ayrılmak üzere ayağâ kalktım, amcazâdem:*

- ***Nereye gidiyorsun?*** *diye sorunca, ben, dâvamdan vazgeçtiğimi kendisine söyledim. O:*

- ***Benim haklı olduğumu anladın da ondan mı vazgeçtin?*** *diye sordu. Ben:*

- ***Hayır, kendi nefsime ikrâm olarak vazgeçiyorum,*** *dedim. Bunun üzerine hasmım,*

- ***Ben de senden bir şey istemiyorum, senin olsun,*** *dedi.*

Şâyet, haklı bir kimse haksızlığa uğradığı zaman, hakkını korumak ve aramak için elbette dâva açması gerekir, böyle bir husûmetin hükmü nedir ve bu nasıl zemmedilir? dersen:

Bilmiş ol ki: Bizim yerdiğimiz, haksız ve bilgisiz olan husûmettir. Hakkın nerede olduğunu bilmeden dâvayı üzerine alan bir avukat gibi, o bir şey bilmeden mücâdele eder durur. Bunun gibi, hakkından fazlasını isteyenlere de şâmildir. Bile bile karşısındaki adama eziyyet maskadıyla hakkından fazlasını ister ve bunda ısrâr eder.

Ayrıca hakkını meydâna çıkarmak için muhtâç olmadığı ve yalnız hasmına eziyyet maksadıyla lüzumsuz söz-

ler konuşanlar ve hasmına eziyyet için inâdına dâva açanlar aslında alacağı mala kıymet vermeyip yalnız zahmet vermek isteyenler hakkındadır. Nitekim çokları bunu itirâf eder ve "*Benim maksadım ona eziyyet etmek, onun belini kırmaktır, yoksa malın kıymeti yoktur. Hattâ ben alacağımı suya atsam da benim için bir değeri yoktur.*" İşte yasak ve mezmûm olan, bu kabîl husûmetlerdir.

Yoksa haksızlığa uğrayan bir kimsenin, haddi aşmamak şartıyla meşru yoldan muhâsame etmesi, inâd ve eziyyet etmeden hakkını araması haram değildir. Yine de evlâ olan, terkidir. Çünkü husûmet esnâsında dili, ölçülü olarak kullanıp haddi tecâvüz etmemek cidden zordur. Husûmet, göğsü kızdırır, gazabı harekete geçirir. Gazab harekete geçince, asıl istenen şey unutulur da, hasımlar arasında kin ve nefret kalır. Artık her iki taraf, hasmının üzüntüsüne sevinir, sevinince üzülür. Dil ise alabildiğine açılır, ağzına her geleni söyler. Husûmete başlayan kimse bu mahzurlarla karşı karşıyadır. Artık iş, meşrû hakkın hudûdunu aşar. Bunun için terki evlâdır.

Anlaşılıyor ki; husûmetler, her kötülüğün başlangıcıdır. **Mirâ** ve **cidâl** de böyledir. O hâlde zarûret olmadıkça bu kapular açılmamalıdır. Zarûret hâlinde ise husûmetin doğuracağı netîcelerden kalb ve dili korumak lâzımdır ki, bu da cidden zordur. Husûmetlerde yalnız hakkı üzerinde durabilenler günahtan emîndir ve bunun husûmeti zemmedilmez. Ancak hak iddia ettiği şeyden müstağnî ise, evlâyı terketmiş sayılır, yine de günahkâr sayılmaz. Bununla berâber husûmet, **mirâ** ve **cidâl**'de en azından güzel ve tatlı konuşma hâssasını ve bu davranışa va'dedilen mükâfatı kaybeder. Zîra tatlı sözün en aşağı derecesi, karşısındaki adama muvafakatini ifâde etmektir. Sözün en kötüsü de karşısındaki adama ta'n ve îtirazdır. Çünkü

îtiraz, karşısındaki adamın ya cehâletini veya yalancılığını açığa çıkarmaktır. İşte mirâ ve mücâdele eden kimse bunu yapmakla güzel konuşma hâssasını kaybetmiş olur.

Resûl-i Ekrem bir hadîsinde şöyle buyurmuştur:

يُمَكِّنُكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ طيبُ الْكَلاَمِ وَإِطْعامُ الطَّعامِ

"Güzel söz ve yemek yedirmek, Cennet'e girmenizi kolaylaştırır."[59]

Allahu Teâlâ da Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmuştur:

وَقُولُوا لِلنّاسِ حُسْنًا

"İnsânlarla güzel güzel konuşun" (Bakara: 83).

İbn Abbâs (r.a.) "*Sana selâm veren, Mecûsî de olsa selâmını al; zîra Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de:*

وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا

***"Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha iyisiyle selâm verin veya ayniyle mukaabele edin"** (Nisâ: 86) buyurdu*" demiştir.

Yine İbn Abbâs (r.a.) "**Fir'avn bile bana hayır bir söz söylese, ben de aynen kendisine mukaabelede bulunurdum**" demiştir.

Resül-i Ekrem bir hadîsinde şöyle buyurmuştur:

إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَغُرَفًا يُرَا ظاهِرُها مِنْ باطِنِها وَباطِنُها مِنْ ظاهِرِها

أَعَدَّها اللّٰهُ تَعالَى لِمَنْ أَطْعَمَ الطَّعامَ وَأَلاَنَ الْكَلاَمَ

---

[59] Taberânî, Câbir'den rivâyet etti.

"Cennet'te, içi dışından ve dışı içinden görülen köşkler vardır. Allahu Teâlâ onları yemek yediren ve yumuşak konuşanlar için hazırlamıştır."[60]

Rivâyete göre İsâ aleyhisselâmın yanından bir domuz geçti. İsâ aleyhisselâm **"Selâm ile geçti"** deyince, yanındakiler **"Domuz hakkında da böyle mi dersin?"** dediler. Bunun üzerine Hz. İsâ **"Dilimi kötü söze alıştırmak istemedim"** diye cevab vermiştir.

Resûl-i Ekrem de bir hadîslerinde:

اَلْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ

"Güzel söz, sadakadır" buyurdu.

Yine Resûl-i Ekrem:

اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ

"Bir hurmanın yarısı ile de olsa, ateşten korunun. Bunu da bulamazsanız tatlı dil ve güzel söz ile korunmağa çalışın" buyurmuştur.[61]

Hz. Ömer (r.a.) **"Aslında iyilik kolay bir şeydir. Güler yüz ve yumuşak söz bunu te'mîn eder"** demiştir.

Hakîmlerden biri "*Yumuşak ve tatlı söz, âzalarda gizlenmiş kin kirini yıkar temizler*" demiştir.

Dîğer bir hakîm de şöyle demiştir: "*Rabbını gazaplandırmayıp, arkadaşını memnûn edecek söze cimrilik etme. Böyle bir sözden ihsân edenlerin sevâbını alman muhtemeldir.*"

Bütün bunlar, güzel sözlerin fazîletleri hakkında rivâyetlerdir. Husûmet, mirâ, cidâl ve inâd ise bunların zıddıdır. Zîra haşîn, kaba ve çirkin sözler, kalbi kırar, geçimi zorlaştırır, hiddete sebeb olur ve göğsü daraltır.

---

[60] Tirmizi, Enes'den rivâyet etmiştir.

[61] Buhârî ile Müslim, Adiy b. Hâtem'den rivâyet etmişlerdir.

Lütuf ve keremiyle Allahu Teâlâ'dan hüsn-i tevfîk dileriz.

7'nci Beyân
Altıncı âfet
Sözün derinliğine dalmak

Ağzı eğip bükerek seci' ve kafiye yapmak, edebiyat yapacağım diye yapmacık hareketlerde bulunmak, maksadına îmâ ve ta'riz yolu ile varmak şeklinde konuşmalardır. Bütün bu yapmacık hareketler, mevzûya girmeden lüzumsuz mukaddimeler ve mezmûm olan şeylerdir. Bunlara tekellüf denir. Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

أَنَا وَأَتْقِيَاءُ أُمَّتِي بُرَآءُ مِنَ التَّكَلُّفِ

"Ben ve ümmetimin müttakîleri tekellüften, böyle yapmacık hareketlerden berîyiz" buyurmuşlardır.[62]

Yine Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

إِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا الثَّرْثَارُونَ الْمُتَفَيْقِهُونَ الْمُتَشَدِّقُونَ فِي الْكَلَامِ

"Benim için en sevimsiz ve meclisimden en uzak olanınız, kendini beğenip, ağzını sağa sola yayarak edebiyat yapmağa kalkışan ve lâfı uzatan kimselerdir."[63]

Hz. Fâtıma'nın (r.a.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem:

---

[62] Dârekutnî, Zübeyir b. Avâm'dan merfû olarak rivâyet etti. Buhârî'de de bu meâlde bir hadîs vardır.

[63] Ahmed, Ebû Sa'lebe'den rivâyet etmiştir. Başka rivâyet yolu da vardır.

شِرَارُ أُمَّتِي الَّذِينَ غُذُّوا بِالنَّعِيمِ يَأْكُلُونَ أَلْوَانَ الطَّعَامِ وَيَلْبَسُونَ أَلْوَانَ الثِّيَابِ وَيَتَشَدَّقُونَ فِي الْكَلَامِ

"Ümmetimin kötüleri, bol ni'metlerle gıdâlanıp, muhtelif yemekler yiyen, renkli elbiseler giyen ve ağzını eğip bükerek konuşanlardır" buyurmuştur.[64]

Yine Resûl-i Ekrem bir hadîsinde de şöyle buyurmuştur:

هَلَكَ الْمُتَنَطِّقُونَ

"Dikkat edin, derin sözlere dalıp lüzumsuz yere lâfı uzatanlar helâk olmuşlardır."[65] Peygamberimiz bunu üç def'a tekrâr ettiler.

Hz. Ömer de (r.a.), **"Çene çatlatarak deve kükremesi gibi konuşmak, şeytânın gevelemesindendir"** demiştir.

Sa'd'ın oğlu Amr bir şey istemek üzere babası Sa'd'ın yanına gitti ve bâzı mukaddimelerle söze başladı. Bunun üzerine Sa'd, *"İhtîyâcına en uzak kaldığın, bugündür. Zîra ben Resûl-i Ekrem'in:*

يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَتَخَلَّلُونَ الْكَلَامَ بِأَلْسِنَتِهِمْ كَمَا تَخَلَّلُ الْبَقَرَةُ الْكَلَاءَ بِأَلْسِنَتِهَا

"Bir zaman gelecek, insânlar sözlerini ağızlarında, ineklerin otu gevelemeleri gibi geveleyip duracaklar"[66] *buyurduğunu işittim"* demiştir. Yâni sen de sözünü geveleyip durma, ne diyeceksen onu de, yapmacık sözlerle fuzûlî mukaddimelere lüzum yoktur, demek istedi. Bu şekil konuşmalar da

---

[64] İbn Ebî'd-Dünyâ ve Beyhakî *"Şuabü'l-Îmân"* ında rivâyet etmişlerdir.

[65] Müslim, İbn Mes'ûd'dan rivâyet etmiştir.

[66] Ahmed rivâyet etmiştir.

dilin âfetlerindendir. Güçlükle söylenen kafiyeli sözler de bu hükümdedir. Âdet dışı edebiyât da böyledir. Karşılıklı konuşmalarda da hüküm aynıdır.

Zîra Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bir cenînin, anne karnındaki çocuğun düşürülmesi ile alâkalı hükmünü verdiği vakit, cânîlerin taraftarları, **"Yemeyen, içmeyen, konuşmayan ve ses vermeyen şeyin diyeti nasıl olur?"** dediler ve bu sözleri Arapça ifâde ile edebî bir tarzda konuştular. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

أَسَجْعًا كَسَجْعِ الأَعْرَابِ

"Arabın kafiyeli sözü gibi var mı?" buyurdu.[67] Ve bu şekil kafiyeli konuşmağı reddetti. Zîra tekellüf ve yapmacık davranış ortada idi. Lâyık olan, maksada inhisar ettirmektir. Çünkü sözdeki gaye, maksadı anlatmaktır. Bunun fazlası uydurma ve yapmacık hareketler oldukları için mezmûmdurlar.

Hitâbetteki sözleri düzeltmek, aşırı gitmeden, ifrâta kaçmadan ve garîb kelimeler kullanmadan güzel konuşmak bu uydurmalara girmez. Çünkü hitâbet ve tezekkürdeki gaye, kalbleri harekete geçirmek, teşvîk etmek, gönülleri yumuşatmaktır. Güzel sözün dahli burada büyüktür. Bu bakımdan hüsn-i beyân, bu makama lâyıktır. Ama ihtiyâç için karşılıklı konuşmalarda böyle edebiyat yapmağa lüzum yoktur. Bunlarla meşgul olmak, mezmûm olan tekellüftendir. Bu gibi ahvâlde edebiyata kaçmak, riyâ, kendi fesâhatini ortaya koymak ve güzel konuşmakla temayüz etmeğe yeltenmektir ki, bunların hepsi şer'an mekrûh, memnû' ve mezmûm olan davranışlardır.

---

[67] Buhârî; Muğîre ve Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.

8'nci Beyân

Yedinci âfet

Fuhuş, sövmek, pis dil ve çirkin sözlülük

Bu da yasak ve zemmedilmiştir. Bunun menşe'i alçaklık ve pis tabîatlılıktır. Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

إِيَّاكُمْ وَالْفُحْشَ فَإِنَّ اللّٰهَ تَعالى لا يُحِبُّ الْفُحْشَ وَلاَ التَّفَحُّشَ

"Aman aman fâhiş, açık ve çirkin sözlerden kaçının; zîra Allahu Teâlâ çirkin sözleri ve fâhiş konuşmaları sevmez" buyurmuştur.[68]

Resûl-i Ekrem, Bedir Cengi'nde öldürülen müşrikler aleyhinde kötü söylemekten men'ederek:

لا تَسُبُّوا هَؤُلاَءِ فَإِنَّهُ لا يَخْلُصُ إِلَيْهِمْ شَيْءٌ مِمَّا تَقُولونَ وَتُؤْذُونَ الاَحْيَاءَ أَلاَ إِنَّ الْبَذَاءَ لُؤْمٌ

"Bunlara sövmeyin, haklarında kötü söylemeyin; zîra sizin söylediklerinizden onlara bir şey gitmeyecektir. Ancak geride kalanlarına eziyyet etmiş olursunuz. İyi biliniz ki, fuhş-i kelâm ve kötü söz mezmûmdur" buyurmuştur.[69]

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ وَلا اللَّعّانِ وَلا الْفاحِشِ وَلا الْبَذِيءِ

---

[68] Neseî ve Hâkim rivâyet ettiler, Hâkim sahîh olduğunu söyledi.

[69] İbn Ebî'd-Dünyâ, Muhammed Bâkır'dan mürsel olarak rivâyet etmiştir.

"Mü'min ta'n etmez, kimseye dokunmaz, lânet etmez, fâhiş söz söylemez ve kimseyi yermez."[70]

Dîğer bir hadisde de şöyle buyurulmuştur:

الْجَنَّةُ حَرامٌ عَلى كُلِّ فاحِشٍ أنْ يَدْخُلَها

"Cennet fâhiş ve çirkin söz konuşanlara haramdır."[71]

Yine Resûl-i Ekrem :

أربَعَةٌ يُؤْذُونَ أهْلَ النّارِ في النّارِ عَلى ما بِهِمْ مِنَ الْأذى يَسْعَوْنَ بَيْنَ الْحَميمِ وَالْجَحيمِ يَدْعونَ بِالْوَيْلِ وَالثُّبورِ رَجُلٌ يَسولُ فُوهُ قَيْحاً وَدَماً فَيُقالُ لَهُ ما بالُ الْأَبْعَدِ قَدْ أذانا عَلى ما بِنا مِنَ الْأذى فَيَقولُ إنَّ الْأَبْعَدَ كانَ يَنْظُرُ إلى كُلِّ كَلِمَةٍ قَذيعَةٍ خَبيثَةٍ فَيَسْتَلِذُّها كَما يَسْتَلِذُّ الرَّفَثَ

"Dört kimsenin Cehennem'de çektikleri azâbdan, Cehennem halkı dahî üzülürler. Hamîm ve Cahîm adlarındaki iki cehennem arasında koşar dururlar: Vay bize mahvolduk, diye bağırırlar. Bunlardan birinin ağzından mütemadiyen kan ve irin akar. Ona şu uzaktaki, *hâin herifin hâli nedir ki, bizim çektiğimiz azâb bize yetmiyormuş gibi bir de onun sıkıntısını çekiyoruz?* der ki, o her fâhiş ve habîs söze bakar da cim'âdan zevk aldığı gibi, bu gibi sözlerden zevk alır. Bunun için cezâsı budur" buyurdu.[72]

Yine Resûl-i Ekrem, Hz. Âişe'ye:

لَوْ كانَ الْفُحْشُ رَجُلاً لَكانَ رَجُلَ سُوءٍ

---

[70] Tirmizî sahîh sened ile İbn Mes'ûd'dan rivâyet etmiştir.

[71] İbn Ebî'd-Dünyâ İbn Ömer'den rivâyet etmiştir.

[72] İbn Ebî'd-Dünyâ rivâyet etmiştir.

"Ey Âişe, fuhuş erkek olsa, kötü bir insân olurdu" buyurdu.[73]

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

اَلْبَذاءُ وَالْبَيانُ شُعْبَتانِ مِنْ شُعَبِ النِّفاقِ-

"Yaramaz ve fâhiş sözler, nifakın dallarından birer daldır."[74] Hadîsdeki "*beyân*" kelimesinden murâdın, îzâhı muvâfık düşmeyen şeyi açığa çıkarmak veyâhut tekellüfe varacak şekilde îzâha kalkışmak mânalarına ihtimâli olduğu gibi, din işlerinde ve Allahu Teâlâ'nın sıfatlarında açıklamak, îzâh etmek ihtimâli de vardır. Çünkü dinî hükümleri ve Allah'ın sıfatlarını mücmel olarak, halka bildirmek daha iyidir. Zîra avâmın teferruata tahammülü yoktur. Tafsilâta kalkışmakla onları şübheye düşürmek ihtimâli vardır. Mücmel olarak anlatılırsa kolaylıkla onu kabûl eder. "*Beyân*" kelimesinin bütün bu mânalara ihtimâli olmakla berâber, "*Bezâ*" kelimesinin yanında bunu anmak, açıkça ifâde edilmesinde insânın utandığı sözleri îmâ yollu konuşacak yerde açıkça konuşmak mânasındadır. Bu gibi yerlerde sözü kapalı geçmek daha muvâfıktır.

Yine Resûl-i Ekrem :

إنَّ اللّٰهَ لا يُحِبُّ الْفاحِشَ الْمُتَفَحِّشَ الصَّيّاحَ فِي الْاَسْواقِ

"Allahu Teâlâ sokaklarda dolaşıp âşikâre fâhiş ve çirkin söz söyleyenleri sevmez" buyurmuştur.[75]

---

[73] İbn Ebî'd-Dünyâ İbn Luhaya'dan rivâyet etmiştir.

[74] Tirmizî ve Hâkim rivâyet ettiler. Hâkim, hasen ve sahîh olduğunu söyledi.

[75] İbn Ebî'd-Dünyâ, Câbir'den rivâyet etmiştir.

Câbir b. Semure[76] diyor ki: "*Babam önde ben arkasında oturuyor ve Resûl-i Ekrem'in sohbetinde bulunuyorduk. Resûl-i Ekrem :*

إنَّ الْفُحْشَ وَالتَّفاحُشَ لَيْسا مِنَ الاسْلاَمِ في شَيْءٍ وَإنَّ أحْسَنَ النَّاسِ إسْلاَماً أَحْسَنُهُمْ أخْلاَقاً

"Fuhuş ve karşılıklı fâhiş söz sarfetmenin İslâmiyet'te yeri yoktur. İslâmiyet bakımından insânların en güzeli, ahlâkı en güzel olanıdır" *buyurmuştur.*[77]

İbrâhim b. Mesîre[78] diyor ki; *Ahnef b. Kays,* ***"Size hastalıkların en kötüsünü bildireyim mi?"*** *dedi ve bunların bed lisân ve kötü huy olduklarını anlattı.*

Bu anlattıklarımız da kötü sözü zemmeden rivayetlerdir.

Fuhşun haddine ve hakîkatine gelince; fuhuş, çirkin şeyleri açık sözlerle ifâde etmektir. Bunlar umûmiyetle cinsî münâsebet ve bunlarla alâkalı sözlerdir. Zîra bozuk insânların bu hususta kullandıkları çok çirkin ve çok açık tâbirleri vardır. Hâlbuki sâlih kimseler bunlardan vahşet duyar. Bunları, kinâye, rumûz ve îmâ yolu ile anlatırlar.

İbn Abbâs (r.a.) **"Allah hayâ ve kerem sâhibidir. Afveder ve bir çok şeyi kinâyeli olarak anlatır. Meselâ, cinsî münâsebeti temâs ile ifâde eder. *Mess, lems, duhûl* ve *sohbet* gibi kelimeleri vikaa'dan, münâsebetten kinâye olarak zikreder. Bunlar fâhiş değiller, fakat bunların karşısında fâhiş ve açık kelimeler var ki, onları anmak çirkindir. Bunların çoğu sövüp saymakta ve ayıplamakta kullanılır.**

---

[76] Ashâb'dandır. Sa'd'ın kardeşidir. Kûfe'de Hicrî 76'da ölmüştür.

[77] Ahmed ve İbn Ebî'd-Dünyâ sahîh sened ile rivâyet etmişlerdir.

[78] Tâiflidir. Mekke'ye geldi ve Hicri 132'de vefât etti.

Bunlar da kendi aralarında farklıdır. Bâzıları bâzılarından daha fâhiştir. Bu da memleketlerin teâmülüne göre değişir. En hafifleri mekrûh, ağırları ise mahzurludur. Aralarındakiler, mekrûh ile mahzur arasında mütereddittir. Bu fuhş-i kelâm yalnız cima' ile alâkalı değil, idrâr ve kazâ-i hâcette de vardır. Zîra kazâ-i hâcet de gizli yapılır. Gizli yapılan her şeyi açık ve sarih kelimelerle ifâde, fuhş-i kelâmdır" dedi.

Bunun gibi, bir kimsenin utandığı bir kusûru varsa, o kusûrunu açıkça anmadansa, "*şikâyet ettiğim*" bir husus diyen bir ifâde ile anmak daha muvâfık düşer. Aksi ise fuhş-i kelâmdır. Hepsi de dilin âfetlerindendir.

Alâ b. Hârûn diyor ki: *Ömer b. Abdülâzîz konuşmasına çok dikkat ederdi. Bir def'a koltuğunda bir yara çıktı. Gittik vaziyetini sorduk.* ***Yara nerende çıktı?*** *dedik. O da, koltuğumun altında demedi de* ***elimin içinde çıktı*** *dedi. Burada bile dilinin nezâketini korudu.*

Fâhiş söz söylemenin sebebi, ya karşısındaki adama eziyyet etmek veya düşüp kalktığı kötü kimselerden alışıp bunu teâmül hâline getirmektir. Çünkü sövüp saymak bu gibi alçak tabîatli insânların âdetidir. Onlar buna aldırış etmezler.

A'rabî'nin biri Resûl-i Ekrem'e:

- **Bana vasiyyet et**, dedi. Resûl-i Ekrem :

عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللهِ وَإِنِ امْرُءٌ عَيَّرَكَ بِشَيْءٍ يَعْلَمُهُ فِيكَ فَلاَ تُعَيِّرْهُ بِشَيْءٍ تَعْلَمُهُ فِيهِ يَكُونُ وَبَالُهُ عَلَيْهِ وَأَجْرُهُ لَكَ وَلاَ تَسُبَّنَّ شَيْئاً

"Allah'tan kork, takvâya devâm et, bir kimse sende bildiği bir kusûrdan dolayı seni ayıplarsa, sen onda bildiğin kusûrdan dolayı onu ayıplamağa kalkışma; günâhı o-

nun, sevâbı ise senin olur. Ve kimseye kötü söz söyleme."[79]

İyâd b. Himar diyor ki: Resûl-i Ekrem'e:

- Bizim akrabadan biri bana kötü söz söylüyor. Hâlbuki benden aşağıdır. Ben de aynı şekilde kendisine mukabelede bulunabilir miyim? diye sordum. Resûl-i Ekrem:

الْمُتَسابّان شَيْطانان يَتعاوَيان وَيَتَهاجَران

"Karşılıklı birbirine sövenler şeytânlardır. Onlar köpek gibi itişir, yalan konuşur ve ayrılırlar" buyurdu.[80]

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

سِبابُ الْمُؤْمِنِ فِسْقٌ وَقِتالُهُ كُفْرٌ

"Mü'mine sövmek fısk, mü'mini öldürmek ise küfürdür" buyurmuştur.[81]

Bir başka hadîs-i şerifte de şöyle buyrulmuştur:

الْمُسْتَبّان ما قالاَ فعَلى الْبادئ مِنْهُما حَتّى يَعْتَدِيَ الْمَظْلُومُ

"Karşılıklı birbirine sövenlerin günâhı, mazlum taraf başlayıncaya kadar, ilk def'a başlayanadır."[82]

Diğer hadîsde şöyle buyrulmuştur:

مَلْعونٌ مَنْ سَبَّ والدَيْهِ

"Annesine babasına söven mel'ûndur."

Diğer bir rivâyette:

مِنْ أَكْبَرِ الْكَبائِرِ أَنْ يَسُبَّ الرَّجُلُ والدَيْهِ

---

[79] Ahmed ve Taberânî isnâd-ı ceyyid ile Câbir'den rivâyet etmişlerdir.

[80] Tayâlisî rivâyet etmiştir.

[81] Buhârî ile Müslim, İbn Mes'ûd'dan rivâyet etmişlerdir.

[82] Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.

"En büyük günahlardan biri de kişinin annesine babasına sövmesidir" buyrulmuştur. **"İnsan annesine babasına söver mi?"** diyenlere, Resûl-i Ekrem:

يَسُبُّ أَبا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ الآخَرُ أباهُ

"Kendisi başkasının babasına küfreder, başkası da onun babasına küfreder" buyurmuştur.[83]

9'ncu Beyân
Sekizinci âfet
Tel'in

Lânet, ister insân, ister hayvan ve ister nebâtâta olsun, mezmûmdur.

Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

اَلْمُؤْمِنُ لَيْسَ بِلَعّانٍ

"Mü'min lânet edici olamaz" buyurmuştur.[84]

Dîğer hadîsde de şöyle buyrulmuştur:

لا تَلاعَنُوا بِلَعْنَةِ اللهِ وَلا بِغَضَبِهِ وَلا بِجَهَنَّمَ

"Allah'ın gazabı, Allah'ın lâneti ve Cehennem ile lânetleşmeyin."[85]

Huzeyfe diyor ki: **"Bir kavim lânetleşirse, lâneti hak ederler."**

---

[83] Ahmed ,Ebû Ya'lâ ve Taberânî İbn Abbâs'tan rivâyet etmişlerdir.

[84] Yukarda geçmiştir.

[85] Tirmizî ve Ebû Dâvud, Semure'den rivâyet ettiler.

İmrân b. Husayn de şöyle demiştir: *"Resûl-i Ekrem bir seferde iken Ensâr'dan bir kadın devesine kızarak onu tel'în etti. Resûl-i Ekrem:*

خُذُوا ما عَلَيْها وَاعْرُوها فَإنّها مَلْعونَةٌ

***"Devenin yükünü alın, semerini çıkarın; zîra o mel'ûndur"** buyurdu.*[86] Râvî diyor ki: **"Deve gözümün önündedir, kimse tarafına bakmadan başı boş olarak kafile arasında gidiyordu."**

Ebû'd-Derdâ (r.a.) diyor ki: *Yere kim lânet ederse, yer, **kendisine en çok âsî olana, Allah lânet etsin,** der.*

Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor: *"Hz. Ebû Bekir (r.a.) kölelerinden bâzılarını tel'în ediyordu. Resûl-i Ekrem ona dönerek:*

يا أبا بَكْرٍ الصِّدِّيقينَ وَاللَّعّانينَ كَلاَّ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ

***"Yâ Ebâ Bekir, hem sıddîklık, hem de lânet edicilik bir arada olur mu? Kâ'be'nin Rabbine yemîn ederim ki, olamaz!"** buyurdu.*[87] *Bunun üzerine Ebû Bekir kölelerini âzâd etti ve bir daha lânet etmeyeceğine dâir Resûl-i Ekrem'e söz verdi".*

Yine Resûl-i Ekrem:

إنَّ اللَّعّانينَ لا يَكونونَ شُفَعاءَ وَلا شُهَداءَ يَوْمَ الْقِيامَةِ

"Lanet ediciler kıyamet günü ne şefâatçi, ne de şâhid olurlar" buyurdu.[88]

Enes (r.a.) diyor ki: *Adamın biri Resûl-i Ekrem ile devesi üzerinde giderken devesini lânetledi. Resûl-i Ekrem:*

يا عَبْدَ اللهِ لا تَسِرْ مَعَنا عَلى بَعيرٍ مَلْعونٍ

---

[86] Müslim rivâyet etmiştir.

[87] İbn Ebî'd-Dünyâ *"Kitâbu's-Samt"* de rivâyet etmiştir.

[88] Müslim Ebû'd-Derdâ'dan rivâyet etmiştir.

"Ey Allah'ın kulu, lânetlenmiş deve ile aramızda gitme" buyurdu.[89] Bu, onun sözünü reddetmek için idi.

Lânet, Allah'tan kovulmak ve uzaklaştırmak mânasındadır ki bu, ancak Allah'tan uzaklaşmağı gerektiren sıfatlara sâhip olduğu zamandır. Başka sûretle câiz değildir. O sıfatlar da küfür ve zulüm vasıflarıdır. Meselâ: *"Allah'ın lâneti zâlimler veya kâfirler üzerine olsun"* gibi. Burada Şerîat'ın lâfzına uymalıdır. Çünkü lânette büyük tehlike vardır. Zîra *lânet, mel'ûnu uzaklaştırdı* demek Allah'a karşı bir hükümdür. Bu da gaybdır. Gaybı Allah'tan başka kimse bilmez. Ancak, Allahu Teâlâ bildirmiş ise peygamberi de bilebilir.

Lâneti Gerektiren Sebebler:

Lâneti gerektiren sebebler üçtür. Bunlar küfür, bid'at ve fısktır.

Her birine lânet de üç mertebeye ayrılır.

Birincisi: Umumiyetle tel'îndir. Umumî bir ifâde ile, *"Allah'ın lâneti kâfirler, bid'at sâhibleri ve fâsıklar üzerine olsun."*

İkincisi: Hususî vasıfla lânettir. Yahûdilere, Hristiyanlara, Mecûsîlere, Kaderiye, Havâriç, Ravâfız, zâni, zâlim ve ribâ yiyenlere lânet olsun gibi. Bunların hepsi câiz olmakla beraber bid'at sahiplerinin vasıflarını tel'în tehlikelidir. Zîra bid'ati bilmek zordur. Çünkü bu hususta sarîh bir rivâyet yoktur. Lâyık olan, avâmı bundan men'etmektir. Çünkü bu, misli ile karşılaşmağı îcâbettirir. Yâni o da seni, bid'at sahibi kabûl ederek, tel'în eder ve insanlar arasında münâzaalara sebeb olur.

---

[89] İbn, Ebî'd-Dünyâ isnâd-ı ceyyid ile rivâyet etmiştir.

Üçüncüsü: Muayyen şahsı tel'îndir. Bu, çok tehlikelidir. Meselâ, *Süleymân'a Allah lânet etsin, o kâfirdir, fâsık veya bid'at sâhibidir,* sözü gibi. Bunun îzâhı şöyledir: Şer'an lâneti sâbit olan kimseyi tel'inde beis yoktur, câizdir. Allah'ın lâneti Fir'avn ve Ebû Cehil üzerine olsun gibi. Bunların küfür üzere öldükleri sâbit ve şer'an bilinmiştir. Fakat zamanımızda muayyen bir şahsa gelince; meselâ *Allah'ın lâneti Veli üzerine olsun*; zira o, Yahûdî'dir. İşte bu korkunçtur. Bir Yahudî, Müslüman olarak ölebilir. Daha bunun mel'un olması ile nasıl hükmedilir?

Şâyet, bu anda kâfir olduğu için tel'în edilir, nitekim bir Müslümân'ın ilerde dinden çıkma ihtimâli olduğu hâlde, bu anda Müslümân olduğu için "*Allah rahmet etsin*" demek câiz olduğu gibi, bu tel'în de câizdir, dersen;

Bilmiş ol ki; Müslümân'a "Allah rahmet etsin" demek, rahmete vesîle olan İslâm dîninde ve tâatte Allah onu sabit kılsın demektir. Fakat kâfir hakkında, lânete sebep olan kötü hâlinde Allah onu sâbit kılsın demek mümkün değildir. Çünkü böyle demek, küfrü istemektir. Küfrü istemek ise küfürdür. Ancak *küfrü hâlinde olursa Allah lânet etsin, Müslümân olursa lânet etmesin*, denir. Bu ise gaybdır. Gaybı ise ancak Allah bilir. Mutlak olan îmân ile küfür arasında tereddüttür. O hâlde lânette tehlike var, fakat lâneti terketmekte tehlike yoktur.

Kâfir hakkında bunu böyle bildikten sonra fâsık ve mübtedi' hakkında lâneti terketmenin daha evlâ olduğu meydâna çıkar. Şu hâlde muayyen şahıslara lânet, tehlikelidir. Çünkü her an, vaziyetlerinde değişiklik olabilir. Binâenaleyh ancak Resûl-i Ekrem'in bildirdikleri müstesnâdır. Allah dilediklerini ona bildirir. Bunun için Peygamber Efendimiz muayyen kavmi tel'în etmiş, bedduâsında Ebû Cehil ve Utbe'yi zikretmiştir. Onlar da Bedir

Cengi'nde küfür üzere ölmüşlerdir. Hattâ Resûl-i Ekrem de âkıbetlerini bilmediği kimseleri tel'înden nehyetmiştir.

Rivâyete göre Bi'ri Maûne'de ashâbını öldürenlere bir ay Kunut duâsında tel'în etti. Bunun üzerine:

لَيْسَ لَكَ مِنَ الأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ

"Allah'ın, onların tevbelerini kabûl veya onlara azâb etmesi işiyle senin bir ilişiğin yok. Çünkü onlar muhakkak zâlim kimselerdir" (Âl-i İmrân: 128) âyet-i celîlesi nâzil oldu. Yâni onlar belki Müslümân olurlar, mel'ûn olduklarını nereden biliyorsun? Bunun gibi küfür hâlinde olduğunu sûret-i kat'iyyede bildiğimiz kimseyi tel'în câizdir, fakat Müslümân bir yakınına eziyyet vermemek şartıyla. Şayet bir Müslümân bundan ağırlanacaksa, yine câiz değildir.

Rivâyete göre; Resûl-i Ekrem Tâif'e giderken gördüğü bir mezarın kime âit olduğunu Ebû Bekir'den (r.a.) sormuş. Ebû Bekir de **"Bu mezar, Allah ve Resûlüne âsî olan Saîd b. Âs'ın mezârıdır"** demiş. Saîd oğlu Ömer'in buna canı sıkıldı ve Resûl-i Ekrem'e:

- **Ya Resûlâllah, bu mezar yemek yediren ve Ebû Kuhâfe'nin açlığını gideren bir adamın mezarıdır,** dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a.):

- **Bu adam bana sataşıyor (çünkü Kuhâfe onun babası idi) deyince,** Resûl-i Ekrem Saîd'e:

- **Ebû Bekir'den dilini çek,** buyurdu ve sonra Ebû Bekir'e dönerek:

- **Kâfirleri umumî bir şekilde anın, husûsî şekilde tahsîs etmeyin; çünkü böyle yaparsanız, evlâtları babaları**

için kızarlar, buyurmuşlar ve insanları bundan men'etmişlerdir.

Nuayman adında biri def'alarca içki içti ve her def'asında Resûl-i Ekrem'in huzûrunda cezâlandırıldı. Ashabından biri:

- **Lânet olası ne çok içiyor**, deyince, Resûl-i Ekrem:

- **Kardeşin hakkında şeytâna yardımcı olma**, dîğer rivâyette: **Böyle deme, zîra o, Allah ve Resûlünü sever**, buyurmakla içki içen bu adamı tel'înden men'etmiştir. İşte bu hâdise, muayyen bir fâsıkı tel'înin câiz olmadığını bize göstermektedir.

Hulâsa, muayyen şahısları tel'înde tehlike vardır. Bundan kaçınmak lâzımdır. Hâlbuki şeytâna bile lânet etmemekte bir tehlike yoktur, nerde kaldı başkalarına?

Şâyet, Hz. Hüseyin'i katleden veya ödürülmesini emreden Yezîd'e lânet câiz midir? denirse;

Deriz ki: Evvelâ Yezîd'in Hüseyin'i öldürmesi veya öldürülmesini emretmesi sâbit değildir. Bunun için o öldürdü veya o emretti demek de câiz değildir. Daha lânet nerede kaldı? Çünkü kat'î surette bilinmedikten sonra, bir Müslümân'a büyük bir günâhı isnâd etmek câiz değildir. Evet, İbn Mülcem'in Hz. Ali'yi ve Ebû Lü'lü'ün Hz. Ömer'i öldürdüklerini söylemek câizdir. Çünkü bunlar tevâtürle sâbittir. Binâenaleyh, tahkîk etmeden bir Müslümân'ı fısk veya küfürle karalamak câiz değildir.

Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

لا يَرْمِي رَجُلٌ رَجُلاً بِالْكُفْرِ وَلا يَرْمِيهِ بِالْفِسْقِ إلاَّ ارْتَدَّتْ عَلَيْهِ

إنْ لَمْ يَكُنْ صاحِبُهُ كَذلِكَ

"Bir kimse bir kimseyi küfür veyâ fısk ile ithâm eder de ithâm edilen kimse böyle olmazsa bu ithâm, ithâm edene döner" buyurmuştur.[90]

Yine:

ما شَهِدَ رَجُلٌ عَلَى رَجُلٍ بِالْكُفْرِ إلاَّ باءَ بِهِ أَحَدُهُما إنْ كانَ كافِرًا فَهُوَ كَما قالَ وَإنْ لَمْ يَكُنْ كافِراً فَقَدْ كَفَرَ بِتَكْفِيرِهِ إيّاهُ

"Bir kimse bir adamın küfrüne şehâdet ederse, bunlardan biri kâfir olur. Şâyet küfrüne şehâdet ettiği kimseler kâfir ise, dediği gibidir. Kâfir değilse, o zaman onu tekfîr edenin kendisi kâfir olur" buyurmuştur.[91] Yâni Müslümân olduğunu bildiği hâlde onu tekfîr ederse, kendisi kâfir olur. Şâyet işlediği bid'atler, tavır ve davranışları sebebiyle kâfir olduğunu sanarak onu tekfîre kalkışırsa, o zaman kâfir olmaz, belki hatâya düşmüş olur. Muaz (r.a.) diyor ki; Resûl-i Ekrem bana:

أَنْهاكَ أنْ تَشْتُمَ مُسْلِماً أوْ تَعْصِيَ إماماً عادِلاً

"Müslümâna kötü söylemekten ve âdil hükümdâra isyân etmekten seni nehy ederim" buyurdu.[92]

Ölüler aleyhinde bulunmak, bundan daha ağırdır.

Mesrûk diyor ki: *Hz. Âişe'nin yanına girmiştim. Hz. Âişe:*

- ***Lânet olası falancı ne yapıyor?*** *diye sordu. Ben de:*
- ***O öldü,*** *dedim. Bunun üzerine Âişe:*
- ***Allah rahmet etsin,*** *dedi. Ben ise:*

---

[90] Buhârî, Ebû Zer'den rivâyet etmiştir.

[91] Ebû Mansûr Deylemî, Ebû Saîd'den rivâyet etmiştir.

[92] Ebû Nuaym *"Hilye"*de rivâyet etmiştir.

- ***Az evvel lânetledin, şimdi rahmetliyorsun, bu nasıl olur?*** *diye sordum. Hz. Âişe:*

- Resûl-i Ekrem:

لا تَسُبُّوا الأمْواتَ فإنَّهُمْ قَدْ أفْضَوْا إلى ما قَدَّمُوا

"Ölüler aleyhinde konuşmayınız; zîra onlar takdîm ettiklerine ulaştılar"[93] ***buyurdu da, onun için rahmetle andım,*** *dedi.*

Yine Resûl-i Ekrem:

لا تَسُبُّوا الأمْواتَ فَتُؤْذُوا به الأحْياءَ

"Ölülere kötü söylemeyin, zîra bu sebeble hayattaki yakınlarını incitmiş olursunuz."[94]

Dîğer bir hadîsde de:

أيُّها النّاسُ احْفَظُوني في أصْحابي وَإخْواني وَأصْهاري وَلا تَسُبُّوهُمْ، أيُّها النّاسُ إذا ماتَ الْمَيِّتُ فاذْكُرُوا منْهُ خَيْراً

"Ey İnsânlar, ashâbım, kardeşlerim ve yakınlarım husûsunda beni düşününüz ve onların aleyhinde konuşmayınız. Ey insânlar, biri öldüğü zaman, onun (kötülüklerini değil) **iyiliklerini anınız"** buyurmuştur.[95]

Acaba, Hüseyin'i öldürene veya öldürülmesini emredene, Allah lânet etsin, demek câiz midir? dersen;

Deriz ki: Burada en doğrusu, Hz. Hüseyin'i öldüren veya öldürülmesini emreden kimse, tevbesiz öldü ise, Allah lânet etsin, demek câiz olur. Belki tevbekâr olmuştur. Tevbe etmişse lânet câiz olmaz. Meselâ Vahşî de kâfir

---

[93] İbn Mübârek *"Zühd ve Rakaik"*de rivâyet etmiştir.

[94] Tirmizî, Muğire'den rivâyet etmiştir.

[95] Ebû Mansûr *"Müsned"*inde rivâyet etmiştir.

iken Resûl-i Ekrem'in amcası Hz. Hamza'yı öldürüp, sonra küfür ve katilden tevbe ettiği için artık ona lânet câiz değildir. Adam öldürmek, büyük günahlardan olmakla berâber, küfür derecesine yükselemez. Yâni o da tevbekâr olabilir. Binâenaleyh, tevbe etmemişse kaydını koymadan mutlak sûrette Hz. Hüseyin'i öldüren veya öldürülmesini emredene lânet olsun sözü, tehlikeli olur. Hâlbuki hiç lânet etmemekte bir tehlike yoktur ve bu daha doğrudur.

Bu misâli burada anmamız ve lânetten bahsetmemiz, insânların, lânet kelimesine ihânet edip, dillerine doladıkları içindir. Hâlbuki mü'min lânetçi değildir. Lânet kelimesini diline dolaması doğru olmaz. Ancak kat'î olarak küfür üzere öldüğü bilinenler ise bu vasıfta olanlara umûmiyetle lânet edilebilir, yoksa muayyen şahıslara lânet yapılmaz. Şeytâna bile lânet etmediğimizden Allah katında mes'ûl olmayacağımıza ve bâzı lânetlerden mes'ûl olacağımıza göre lâneti terkedip, Allah'ı zikretmekle meşgûl olmak, daha evlâdır. Bunu da yapamıyorsan sükût et. Zîra selâmet sükûttadır.

Mekkî b. İbrâhim[96] diyor ki: *Biz İbn Avn'ın[97] sohbetinde bulunuyorduk. Vâliliği sırasında İbn-i Avn'a eziyet eden Bilâl b. Ebû Burde'yi tel'în edip duruyorduk. İbn Avn ise hiç sesini çıkarmadan dinliyordu. Bir ara kendisine:*

- ***Bu adam sana eziyet ettiği için onu tel'în ediyoruz, sen ise susuyorsun,*** *dedik. O:*

- ***Lâ ilâhe illâllah ile, Allah falana lânet etsin, sözleri, amel sahîfelerimize geçecek iki cümledir. Kıyâmet günü amel***

---

[96] Mekkî, Belhli ve Teymî'dir. Sika'dandır. Buhârî kendisinden rivayet etmiştir.

[97] İbn Avn Irak'ta, sünnette çok büyük bir âlim olup, Tâbiîn'dendir. Hicrî 151'de ölmüştür.

defterimden "Lâ ilâhe illâllah" kelime-i tevhîdinin çıkması, Allah falana lânet etsin, cümlesinin çıkmasından benim için daha sevimlidir. Onun için tel'în etmiyorum da tevhîd ediyorum, *dedi.*

Adamın biri Resûl-i Ekrem'e:

- **Bana nasîhat et**, deyince, Resûl-i Ekrem:

- **Lânetci** olmamağı **sana tavsiye ederim**, buyurdu.

İbn Ömer (r.a.) de, "**Allah katında en sevimsiz insân, şuna buna kötü söyleyip lânet eden kimsedir**" buyurdu.

Dîğer biri de bir mü'mini tel'în etmenin, onu öldürmek kadar ağır olduğunu söylemiştir. Hammâd b. Zeyd[98] "**Bu sözün, peygamberimize merfû bir hadîs olduğunu söylesem, mübalâğa etmiş olmam**" demiştir.

Ebû Katâde de diyor ki; "**Mü'mine lânet eden onu öldürmüş gibi olur**" derlerdi. Bu ifâde merfû olarak Resûl-i Ekrem'den rivâyet edilmiştir. Bedduâ da lânete yakın bir şeydir. Hattâ zâlime de bedduâ aynıdır. "*Allah onu dertten kurtarmasın, ona gün yüzü göstermesin*" şeklindeki bed duâlar gibi. Bunlar mezmûmdur.

Haberde şöyle vârid olmuştur:

إِنَّ الْمَظْلُومَ لَيَدْعُو عَلَى الظَّالِمِ حَتَّى يُكَافِئَهُ ثُمَّ يَبْقَى لِلظَّالِمِ عِنْدَهُ فَضْلَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Mazlûm zâlime öyle bedduâ eder ki, kıyâmet günü zâlimin zulmünü karşıladıktan sonra, zâlimin kendisinde biraz da hakkı kalır."

---

98 Basralı Sika'dan bir zattır. Hicrî 96'da 81 yaşında ölmüştür.

10'ncu Beyân

Dokuzuncu âfet

Teganni̇̂ ve şiir

Sema' kısmında teganninin helâl olup olmayan kısımlarını anlatmıştık. Artık onları tekrar edecek değiliz.

Şiire gelince; şiir bir sözdür; güzeli güzel, çirkini ise çirkindir. Ancak yalnız şiir ile meşgûl olmak da mezmûmdur.

Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

لأَنْ يَمْتَلِئَ جَوْفُ أَحَدِكُمْ قَيْحاً حَتَّى يَرِيَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَمْتَلِئَ شِعْراً

"Sizden birinizin içinin gözle görülür şekilde cerahatle dolmuş olması, onun hakkında, içinin şiir ile dolmasından daha hayırlıdır" buyurmuştur.[99]

Mesrûk'a şiir hakkında sorulmuş, o ise bunu kerih görmüş ve "**Benim amel sahîfemde şiir bulunmasından hoşlanmam**" demiştir.

Zâtın birine yine şiirden sormuşlar, cevâbında, *onun yerine Allah'ı zikreyle, zîra Allah'ı zikir, şiirden hayırlıdır*, demiştir.

Hulâsa: İçinde çirkin söz bulunmazsa şiir söylemek ve onu bestelemek haram değildir.

Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

إِنَّ مِنَ الشِّعْرِ لَحِكْمَةً

---

[99] Müslim, Sa'd b. Ebî Vakkas'dan rivâyet etmiştir.

"Şiirden bâzısı aynı hikmettir" buyurmuştur.[100]

Evet, şiirden maksad, övmek, yermek ve süslemektir. Bâzan şiire yalan da karışır.

Resûl-i Ekrem Hassan b. Sâbit'e, kâfirleri yermek için şiir söylemesini emretmiştir. Övmede aşırı gitmek, yalan ise de, haram olan yalana girmez.

Nitekim şâir:

وَلَوْ لَمْ يَكُنْ في كَفِّهِ غَيْرُ روحِهِ لَجادَ بِها فَلْيَتَّقِ اللّٰهَ سائِلُهُ

O kadar cömerddir ki, elinde cânından başka bir şey bulunmasa cânını vermekten çekinmiyecektir.

O hâlde kendisinden isteyen Allah'tan korksun ve insâf etsin.

Şâirin bu şiiri cömerdliğin son haddini tavsîftir. Yoksa buna olduğu gibi inandırmağı kasdetmiyor. Bunun için dîğer yalanlarla aynı ölçüde değildir.

Resûl-i Ekrem'in huzûrunda nice beyitler okunmuştur ki, bunlar incelendiği takdirde bu kabîl sözlerin bunlarda da bulunduğu görülür. Hâlbuki Resûl-i Ekrem bundan men' etmemiştir.

Hz. Âişe (r.a.) diyor ki: *Bir gün Resûl-i Ekrem oturmuş nâlinlerini dikiyor, ben de yün eğiriyordum. Bu sırada Resûl-i Ekrem'in alnından nûr topu gibi parlayan terlerin aktığını hayretle müşâhede ettim. Bir ara başını bana çevirdi ve* ***"Ne o şaşırdın kaldın?"*** *dedi. Ben de kendisine,* ***"Ey Allah'ın Resûlü, sana baktım, alnından terlerin aktığını ve terlerinin nûr gibi parladığını gördüm. Hâtırıma geçti, eğer şâir Ebû Kebîr el-Hüzelî sizi görse, söylediği şiire sizin daha lâyık olduğunuzu anlardı"*** *dedim. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:*

- ***Yâ Âişe, Ebû Kebîr el-Hüzelî ne dedi?*** *diye sordu. Ben de:*

---

[100] Sema' bahsinde geçmiştir.

- *Şu iki şiiri söyledi,* dedim. *Şiir:*

Hayzın her türlü lekesinden, süt bozukluğundan ve cinsî münâsebette bulunan kadının sütünü emmek hastalığından uzak.

Yüz çizgilerine baktığın vakit, yağmur damlalarını akıtan buluttan çıkan şimşek gibi parlak.

Ben bunu okur okumaz, Resûl-i Ekrem elindeki işini bırakarak kalktı ve benim alnımdan öptü, sonra da:

جَزاكَ اللهُ خَيْراً يا عائشَةُ ما سَرَرْتِ مِنِّي كَسُرورِي مِنْكِ

"Allah seni hayırla mükâfatlandırsın ya Âişe, sen beni sevindirdiğin gibi, ben seni sevindiremedim" *buyurdu.*[101]

Huneyn Cengi'nden dönüşünde Resûl-i Ekrem aldığı ganîmetlerin müellefe-i kulûb arasında taksîmini ve bunlardan âilesinin reîsi olan, Abbâs b. Mırdas'a dört deve verilmesini emredince, Abbâs bunları azımsıyarak, bir şiir söyledi. Şiirin sonu:

Ebû Uyeyne ve Akra', Mirdas'ın yerini alamazlar!

Ben bir vakit onlardan düşük değilim.

Senin bugün düşürdüğün daha yükselemez... şeklinde bitti.

Resûl-i Ekrem **"Onu susturun"**, buyurdu. Hz. Ebû Bekir (r.a.) kendisine gitti. O da ancak yüz deveye râzı oldu ve memnûn olarak geri döndü. Resûl-i Ekrem **"Nasıl, benim hakkımda şiir söyler misin?"** dediği vakit, Abbâs, Resûl-i Ekrem'den özür dileyerek **"Anam babam sana feda olsun, ya Resûlâllah, ben şiiri dilimde karıncanın yürümesi gibi hafif bulurum. Sonra da karıncanın ısırması gibi beni ısırır. Sonra da şiirden bir fayda görmem"** dedi. Resûl-i Ekrem:

---

[101] Beyhakî *"Delâilü'n-Nübüvve"* de rivâyet etmiştir.

لا تَدَعُ الْعَرَبُ الشِّعْرَ حَتَّى تَدَعُ الإبِلُ الحَنِينَ

"Deve inlemeği terketmeden Arab şiiri terketmez" buyurdu.[102]

11'nci Beyân
Onuncu âfet
Mîzah

Mîzah ve şaka, aslında mezmûm ve yasaktır. Ancak azı müstesnâdır.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

لا تُمارِ أخاكَ وَلا تُمازِحْهُ

"Kardeşinle mücâdele ve şaka etme" buyurmuştur.

Şâyet, mücâdelede eziyet, yalanlamak veya techîl vardır. Şaka ise gönül hoşluğu ve bir eğlencedir, neden yasak olur? dersen:

Bilmiş ol ki: Yasak olan, aşırı derecede ve devamlı olan şakacılıktır. Şakacılığa devâm, oyun ve eğlence ile meşgûl olmaktır. Oyun mübahtır, fakat devamı mezmûmdur.

Aşırılığına gelince: İfrat [aşırılık], fazla gülmeği gerektirir. Fazla gülmek de kalbi öldürür. Bâzı hâllerde de kin tutmağa sebeb olur. Heybeti kaybeder. Bu bakımlardan mezmûmdur. Bu derecelere varmayan şaka ise mezmûm değildir.

Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

---

102 *Kütüb-i Meşhûre*'de yoktur.

إنِّي لأمْزَحُ وَلا أقولُ إلاَّ حَقّاً

"Evet ben de şaka ederim, fakat ancak doğruyu söylerim" buyurmuştur. Ancak başkaları hem şaka etsin, hem de doğruyu söylesin, buna imkân yoktur. Bu peygambere mahsûstur. Çünkü başkası şakaya başlarken maksadı her ne şeklide olursa olsun, dinleyicileri güldürmektir.

Hâlbuki Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

إنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ يُضْحِكُ بها جُلَساءَهُ يَهْوِي بها في النّارِ أبْعَدَ مِنَ الثُّرَيّا

"Kişi yanındakileri güldürmek için birşey konuşur (buna aldırış etmez) **hâlbuki bu söz sebebiyle Süreyyâ Yıldızı'ndan daha uzak mesâfede ateşe atılır"** buyurmuştur.

Hz. Ömer (r.a.) **"Gülmesi çoğalanın heybeti azalır, şaka yapan eğlenceye alınır. Bir şeyi çok yapan onunla tanınır. Çok konuşan çok düşer, çok düşenin hayâsı azalır, hayâsı azalan kimse şübheli şeylerden az kaçınır. Şübheli şeylerden az kaçınanın kalbi ölür"** demiştir. Gülmek, âhireti unutmağa delâlet ettiği için, Resûl-i Ekrem:

لَوْ تَعْلَمونَ ما أعْلَمُ لَبَكَيْتُمْ كَثيراً وَلَضَحِكْتُمْ قَليلاً

"Eğer benim bildiğimi siz bilseydiniz, az güler çok ağlardınız" buyurmuştur.[103]

Adamın biri kardeşine:

- *Cehennem'e uğrayacağın haberini aldın mı?* diye sordu. Kardeşi:

- *Evet, aldım*, dedi. Adam:

---

[103] Buhari ile Müslim, Âişe'den rivâyet etmişlerdir.

- *Cehennem'den çıkacağına dâir bir haber aldın mı?* diye sordu. Kardeşi:

- *Hayır, almadım*, dedi. Adam:

- *O hâlde nasıl gülüyorsun?* diye sordu. Bundan sonra bu adamın daha gülmediği söylenir.

Yûsuf b. Esbât, Hasan-ı Basrî'nin otuz sene gülmediğini söylemiştir. Atâ es-Sülemî'nin de kırk sene gülmediği rivâyet edilir.

Vehb b. el-Verd, halkın bayram günü güldüklerini görünce "**Eğer günahlarınız bağışlandı ise, bu hâl şükredenlerin hâli değil! Eğer günahlarınız bağışlanmadı ise bu, korkanların hâli değildir**" demiştir.

Abdullah b. Ebî Ya'lâ "**Nasıl gülüyorsun? Belki de kefenin dokunmak üzeredir**" demiştir.

İbn Abbâs (r.a.) "**Gülerek isyân eden, ağlayarak Cehennem'de yanar**" buyurmuştur.

Muhammed b. Vasi' diyor: "**Cennet'te duran bir adamın ağlaması ne kadar garîb ise, dünyada henüz gireceği yeri bilmeyen kimsenin gülmesi de o nisbette şaşılacak şeydir.**"

İşte bu anlattıklarımız, gülmenin âfetleridir. Gülmede yerilen, alabildiğine gülmektir. Tebessüm ise makbûldür. Tebessüm, ses çıkarmadan dişleri görülecek şekilde olan gülmektir. Buna gülümseme denir. Resûl-i Ekrem böyle gülerdi.

Muaviye'nin âzadlısı Kaasım anlatıyor: "*Bedevî'nin biri titiz bir deve üzerinde Resûl-i Ekrem'e dönerek selâm verdi. Birşey sormak üzere Resûl-i Ekrem'e üç defa yaklaştı ise de, her def'asında devesi onu uzaklaştırdı. Ashâb-ı kirâm, ona bakarak gülüşüyorlardı. Nihâyet deve adamı düşürdü ve boğazını ısırarak öldürdü. Ashâb-ı kirâm Resûl-i Ekrem'i vaziyetten haberdâr edince, Resûl-i Ekrem,* "***Evet, sizin ağızlarınız da onun kanı ile***

doldu *buyurdu.*" Bu sözü ile onların gülmelerinin doğru olmadığını söylemek istedi.

Mîzah ve şakanın, vekarın kaybolmasına sebeb oluşuna gelince: Hz. Ömer, "**Şaka eden kimse ile alay edilir**" demiştir.

Muhammed b. Münkedir diyor: "*Annem bana dedi ki:* ***"Oğulcağızım, çocuklarla şaka etme seni eğlenceye alırlar."""***

Sa'd b. As oğluna "**Oğlum büyüklerle şaka etme sana kızarlar, âdi kimselerle şaka etme sana hakaret ederler**" diye vasiyette bulunmuştur.

Ömer b. Abdülâziz, "**Allah'tan korkun ve şakadan kaçının; zîra şaka, kin tutmağa, kin de kötülüklere sebebiyet verir**" demiştir.

Kur'ân okuyun, sohbetinizi Kur'ân üzerine yapın. Şâyet ağırlanırsanız, dinlenmek için büyük adamların güzel sözlerini anlatın.

Arapçada şakanın adı "*mîzah*"tır. Mîzahın mânası, uzaklıktır. Bunun için Hz. Ömer "**Şakaya niçin mîzah adı verildi biliyor musunuz? İnsânı haktan uzaklaştırdığı için**" demiştir.

Denildi ki, *her şeyin bir tohumu var, düşmânlığın tohumu da şakadır.*

Yine denildi ki; *şaka aklı yok eder ve dostluğu bozar.*

Şâyet, Resûl-i Ekrem ve ashâbının da şakalaştıkları nakledilmektedir. Sen şakayı nasıl yasak edersin? dersen;

Derim ki: Sen de şaka sohbetlerinde Resûl-i Ekrem ve ashâbı gibi yalnız hakkı söylemeğe muktedir isen, kimsenin kalbini kırmaz, ifrâta varmaz ve bu esaslar dâhilinde ara sıra şakalaşırsan, senin için de şakacılıkta beis yoktur. Fakat şakacılığı san'at ve meslek hâline getirmek, ona devâm edip aşırı gitmek, sonra da Resûl-i Ekrem'in işidir diye ona sarılmak büyük bir gaflet ve yanlışlık olur. Bu,

bütün gün zenciler arasında dolaşıp onların oyunlarını seyreden kimsenin, Resûl-i Ekrem'in bir bayram günü kısa bir müddet Hz. Âişe'ye zencilerin oyunlarını seyretmesine müsâade ettiğini delîl olarak göstermeğe benzer. Bu ise hatâdır. Zîra ısrâr sebebiyle bâzı küçük günahlar büyük günaha döndükleri gibi, mübahlardan da devam sebebiyle günah olmağa intikal edenleri olduğunu unutmamak îcâb eder.

Evet, Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivâyetinde, ashâb Resûl-i Ekrem'e:

- **Sen benimle söz şakası yaparsın,** dediklerinde, Resûl-i Ekrem:

إنِّي وَإنْ داعَبْتُكُمْ لا أقولُ إلاّ حَقّاً

"Evet, ben her ne kadar sizinle şakalaşırsam da hilâf-ı hakîkat bir şey söylemem" buyurmuştur.[104]

Atâ diyor ki: *"Adamın biri İbn Abbâs'a, Resûl-i Ekrem'in şaka edip etmediğini sordu. İbn Abbâs (r.a.) **"Evet, şaka ederdi"** deyince, adam, nasıl şaka ettiğini öğrenmek istedi. İbn Abbâs da şöyle anlattı: Resûl-i Ekrem bir def'a muhterem zevcelerinden birine geniş bir elbise yaptı ve ona:*

ألْبسيه وَاحْمَدي وَجُرِّي مِنْهُ ذَيْلاً كَذَيْلِ العَروس

"Bunu giy, Allah'a hamdet ve gelin etekliği gibi eteklerini topla" *buyurdu.*

Enes (r.a.) diyor ki: **Resûl-i Ekrem zevceleri ile şakacılıkta erkeklerin en önde gelenlerinden biri idi. Hattâ rivâyete göre onlarla çok tebessüm ederdi.**

Hasan'dan rivâyette; *yaşlı bir kadın Resûl-i Ekrem'e geldi. Resûl-i Ekrem:*

---

[104] Tirmizî rivâyet etti ve hasendir, dedi.

لا يَدْخُلِ الْجَنَّةَ عَجُوزٌ

*"**Acûze** [yaşlı kadınlar] **Cennet'e giremez"** buyurdu.*[105] *Bunun üzerine kadın ağlamağa başladı. Bunu gören Resûl-i Ekrem **"Sen o gün yaşlı değil, genç olursun"** buyurdu ve gönlünü aldı.* Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulmuştur:

إنّا أنْشَأْناهُنَّ إنْشاءً فَجَعَلْناهُنَّ أَبْكاراً

"Onları bâkire, eşlerine düşkün ve yaşıtları kılmışızdır" (Vâkıa: 35-36).

Zeyd b. Eslem anlatıyor: *Ümmü Eymen adında bir kadın Resûl-i Ekrem'e gelerek:*

*- **Kocam sizi dâvet ediyor,** dedi. Resûl-i Ekrem:*

*- **O kimdir, şu gözünde beyaz olan adam mı?** deyince, kadın:*

*- **Hayır, ya Resûlâllah, kocamın gözünde beyaz yoktur,** dedi. Resûl-i Ekrem ısrârla:*

*- **Evet, onun gözünde aklık vardır,** dedi. Kadın yine ısrâr etti. Fakat Resûl-i Ekrem'in maksadı, gözün siyahını çevreleyen aklık idi ki, bu herkesin gözünde vardır.* Ve bu şaka doğrudur.

Yine başka bir kadın:

- **Ey Allah'ın Resûlü, beni bir deveye bindir,** dedi. Resûl-i Ekrem:

- **Seni bir deve yavrusuna bindiririm,** buyurdu. Kadın:

- **Ben deve yavrusunu ne yapayım? O beni taşıyamaz, deyince,** Resûl-i Ekrem:

- **Her deve, bir devenin yavrusudur,** buyurdu. Binâenaleyh bu şakası da bir hakîkatin ifâdesiydi.

---

[105] Tirmizî mürsel olarak, İbn Cevzî de Enes'den rivâyet ettiler.

Enes (r.a.) diyor: *Ebû Talha'nın (r.a.) Ebû Umeyr adında bir oğlu vardı. Resûl-i Ekrem Ebû Talha'ya gider ve çocuğa:*

يا أبا عُمَيْرٍ ما فَعَلَ النُّغَيْرُ

"Yâ Ebâ Umeyr, Nugayr ne yapıyor?"*, diye sorar ve kendisiyle şakalaşırdı.* Aslı "Nağre"dir ki, serçe kuşunun yavrusudur. "*Umeyr*" sözüne uysun diye onu da tasgîr ederek "*Nugayr*" [serçecik]" demiştir.

Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor: *Bedir Gazâsı için Resûl-i Ekrem ile sefere çıktık. Bir gün bana:*

*- **Gel seninle yarış yapalım**, dedi. Ben de gömleğimi iyice belime bağladım. Sonra bir çizgi çizdik, üzerinden koşuya başladık. Yarışmayı Resûl-i Ekrem kazandı ve:*

*- **Yâ Âişe, bu Zû'l-mecâz'daki koşunun karşılığıdır**.* Zû'l-mecâz Mekke'de bir yerin adıdır. Hz. Âişe (r.a.) diyor: *Ben küçüktüm, babam bana bir şey vermişti. Resûl-i Ekrem peşimden koştu ve bana yetişemedi. Bu def'a beni geçince, **"İşte bu, o koşunun karşılığıdır"** dedi.*[106] Yine Hz. Âişe anlatıyor: *Bir def'a Resûl-i Ekrem ile yarıştık ve ben onu geçtim. Sonra bir yarışma daha tertibledik fakat ben şişmanladığım için Resûl-i Ekrem beni geçti ve geçince **"İşte bu, o yarışmanın karşılığıdır"** buyurdu.*[107]

Yine Hz. Âişe (r.a.) diyor ki: *Bir gün Resûl-i Ekrem ile Sevde*[108] *yanımda bulunuyorlardı. Bir bulamaç pişirdim, getirdim. Sevde'yi buyur ettim. Sevde:*

*- **Ben onu sevmem**, dedi. Ben de:*

---

[106] Aslı bulunamamıştır.

[107] Neseî ve İbn Mâce rivâyet ettiler, hadîs yukarda geçti.

[108] Hz. Hatîce'nin ölümünden sonra Resûl-i Ekrem Sevde'yi ve daha sonra da Aişe'yi almıştı. Sevde yaşlandığı zaman, gece nöbetini Âişe'ye bırakmıştı. Hadîs rivâyet etmiştir. Hz. Ömer'in hilâfetinin sonlarına doğru ölmüştür.

- *Şâyet yemezsen, vallahi yüzüne serperim, dedim. O:*

- ***Tadına bile bakmam**, deyince ben de kenârından bir parça aldım ve yüzüne serptim. Resûl-i Ekrem aramızda oturuyordu. Onu korumak için Resûl-i Ekrem dizini siper etti. Bu sefer ben kendi yüzüme sürdüm. Resûl-i Ekrem de bize bakarak gülümsüyordu*, dedi.

Rivâyete göre bodur ve çirkin suratlı bir insân olan Dahhak b. Süfyân Kilâbî Müslümân olmak için Resûl-i Ekrem'in nezdine geldi ve Müslümân oldu. Henüz hicâb âyeti nâzil olmadığı için, Hz. Âişe de orada oturuyordu. Dahhak, Resûl-i Ekrem'e Hz. Âişe'yi göstererek:

Benim bundan çok daha güzel iki karım vardır, istersen birini boşayayım da onu sen al, deyince, Hz. Âişe (canı sıkılmış olacak ki) kısa boylu ve çirkin suratlı olan Dahhak'a:

- **Karıların senden de mi güzel?** dedi. Adamcağız:

- **Ben daha güzel ve kerem sâhibiyim**, deyince, Resûl-i Ekrem de gülümsedi.

Alkame'nin Enes'den rivâyetinde Resûl-i Ekrem torunu Hasan'a dilini çıkarır, Hasan dili görünce sevinir ve ona doğru koşardı.

Uyeyne b. Bedre'l-Fezârî, "**Vallahi, benim oğlum oldu, büyüdü, evlendi, yüzü sakallandı da bir def'a olsun onu öpmedim**" dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

مَنْ لاَ يَرْحَمُ لاَ يُرْحَمُ

"**Merhamet etmeyen, merhamet olunmaz**" buyurdu.[109]

Bu şakaların ekserisinin kadın ve çocuklarla geçtiği nakledilmektedir. Bu da onların nâzik olan gönüllerini al-

---

[109] Ebû Ya'lâ ve Hatîb rivâyet etmişlerdir.

mak içindir. Yoksa şakaya temâyülü olduğu için değildir. Yine bir gün gözünün biri ağrıyan Suheyb (r.a.) hurma yiyordu. Resûl-i Ekrem:

- **Gözün ağrıdığı hâlde hurma mı yiyorsun?** diye şaka etti. Suheyb de:

- **Ey Allah'ın Resûlü, ağrımayan tarafı ile yiyorum,** diye mukabelede bulundu. Bu cevâba Resûl-i Ekrem gülümsedi. Hattâ bâzıları, azı dişleri görülecek şekilde güldüğünü söylediler.

Yine rivâyete göre; *Havat b. Cübeyr Ensârî, Mekke yolunda Kâ'b kabîlesinden bâzı kadınlarla oturuyordu. Neredense Resûl-i Ekrem çıkageldi ve Havat'a:*

- ***Ne yapıyorsun bu kadınlarla burada?*** *diye sordu. Havat da:*

- ***Kaçan devemi yakalamam için saçlarından bana ip örüyorlar,*** *dedi. Resûl-i Ekrem geçti. Dönüşte yine onları orada görünce:*

- ***Artık o deve daha kaçmağı terketmedi mi?*** *diye sordu. Havat devamla diyor ki,* Utancımdan sustum, nerede görsem Resûl-i Ekrem'den kaçardım. Medîne'ye gittikten sonra bir gün mescidde namaz kılıyordum. Resûl-i Ekrem beni gördü, geldi ve yanımda oturdu. Ben de namazı uzattım. *Peygamberimiz:*

- ***Namazı uzatma, ben seni bekliyorum,*** *buyurdu.* Hemen selâm verdim ve Resûl-i Ekrem aynı sözü söyledi. Yine utandım ve ses çıkarmadım. Yine bir def'a Resûl-i Ekrem ile karşılaştım, merkebe yan binmiş vaziyette geliyordu. *Beni görünce:*

- ***Nasıl artık deve ondan sonra daha kaçmadı, değil mi?*** *diye aynı sözü tekrarladı. Bunun üzerine ben:*

- ***Seni hak peygamber gönderen Allah'a yemin ederim ki, Müslümân olduktan sonra deve daha kaçmamıştır,*** *dedim. Resûl-i Ekrem de "****Allahu ekber****" diye tekbîr aldıktan sonra:*

- ***Allah'ım, sen Ebû Abdillâh'ı (Havat'ı) hidâyet eyle,*** *diye duâ etti ve hakîkaten ondan sonra Havat iyi bir insân oldu.*

Nuaymânü'l-Ensârî şakacı ve içkici bir insân idi. Medîne'de içki içerken yakalayıp Resûl-i Ekrem'e getirdiler. Kendisine içki cezâsı tatbîk edilirken biri:

- **Allah sana lânet etsin**, deyince Resûl-i Ekrem:

- **Öyle söyleme, zîra o Allah ve Resûlünü sever**, buyurmuştur. Medîne'ye davar sürüsü veya turfanda ve iyi bir şey geldiği zaman, ondan satın alır, bir miktar Resûl-i Ekrem'e getirir ve:

- **Bunu senin için satın aldım, bu benim sana hediyemdir**, der. Sonra mal sâhibi parayı almağa geldiği zaman, adamı Resûl-i Ekrem'in yanına getirir ve:

- **Bu adamın parasını ver**, der. Resûl-i Ekrem:

- **Hani sen onu bize hediye getirmiştin, şimdi ne parası bu?** deyince, adamcağız:

- **Ne yapayım, param yoktu, senin bundan yemeni arzû ettim, onun için aldım geldim, şimdi sen parayı ver** deyince, Resûl-i Ekrem gülerek parayı öderdi.

İşte bu anlattığımız şekillerdeki şakalar nâdiren yapılırsa mübâh olur. Devâm ve ısrâr ise, hezeldir, mezmûmdur, kalbleri öldüren gülmenin sebebidir.

12'nci Beyân
Onbirinci âfet
Suhriye ve istihzâ

Eğlence ve alaya alma, eziyyet verdiği zaman haramdır.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de:

يا أيُّها الّذينَ آمَنُوا لا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أنْ يَكونوا خَيْراً مِنْهُمْ وَلا نِساءٌ مِنْ نِساءٍ عَسَى أنْ يَكُنَّ خَيْراً مِنْهُنَّ

"Ey insânlar, bir grup, bir dîğerini alaya almasın, belki de onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da başka kadınları alaya almasınlar, belki onlar kendilerinden daha iyidirler" (Hucürât: 11) buyrulmuştur.

Suhriyenin mânası, adamı hiçe saymak, ihânet ve tahkîrdir. İnsânları güldürecek şekilde kusur ve noksanlarına dokunmaktır. Bu da işini, sözünü hikâye ve taklîd etmek suretiyle olduğu gibi; bâzan da işâret ve imâ ile olur. İstihzâ ettiği kimse meclisde ise buna gıybet denmezse de yine gıybet mânası kendisinde vardır.

Hz. Âişe (r.a.) diyor: *Ben bir insândan bahsettim, Resûl-i Ekrem (SAV.):*

وَاللهِ ما أُحِبُّ أنّي حاكَيْتُ إنْساناً وَلِيَ كَذا وَكَذا

"Vallahi, bende şöyle böyle hâller vâr iken başkasından bahsetmekten hoşlanmam" *buyurdu.*[110]

İbn Abbâs (r.a.):

---

[110] Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.

يا وَيْلَتَنا ما لِهَذا الْكِتابِ لا يُغادِرُ صَغيرَةً وَلا كَبيرَةً إلاَّ أَحْصاها

"Vâh bize, eyvâh bize, bu defter nasıl olmuş da küçük büyük bir şey bırakmadan hepsini saymış" *(Kehf: 49)*, âyetinin tefsîrinde "sağîre" mü'min ile istihzâ ederken yapılan tebessümdür. "Kebîre" ise bu arada atılan kahkahalardır" demiştir.

Abdullah b. Zem'a diyor ki: Bir adamın yellenmesine gülenlere nasîhat etmek üzere îrâd ettiği bir hutbesinde Resûl-i Ekrem "*Niçin gülüyorsunuz?*" buyurmuştur.

Yine Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

إنَّ الْمُسْتَهْزِئينَ بالنّاسِ يُفْتَحُ لأحَدِهِمْ بابٌ مِنَ الْجَنَّةِ فَيُقالُ هَلُمَّ هَلُمَّ فَيَجيءُ بِكَرْبِه وَغَمِّه فإذا أَتاهُ أُغْلِقَ دونَهُ ثُمَّ يُفْتَحُ لَهُ بابٌ آخَرُ فَيُقالُ هَلُمَّ هَلُمَّ فَيَجيءُ بِكَرْبِه وَغَمِّه فإذا أَتاهُ أُغْلِقَ دونَهُ فَما يَزالُ كَذَلِكَ حَتَّى إنَّ الرَّجُلَ لَيُفْتَحُ لَهُ الْبابُ فَيُقالُ هَلُمَّ هَلُمَّ فَلا يَأْتيه

"İnsânlarla istihzâ eden birine, Cennet'ten bir kapı açılır ve "***buyur, gel***" denir. Adam sıkıntılı ve telâşlı olarak gelir, fakat kapı kapanır. Sonra başka bir kapı açılır. Adam yine sıkıntılı ve üzgün olarak bu kapıya gider, o da kapanır. Bu hâl o kadar devâm eder ki, artık adama "***gel***" diye seslendikleri hâlde gidemez bir hâl alır."[111]

---

[111] İbn Ebî'd-Dünyâ, Hasan'dan mürsel olarak rivâyet etmiştir.

Muaz b. Cebel'in (r.a.) rivayetinde Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

مَنْ عَيَّرَ أخاهُ بِذَنْبٍ قَدْ تابَ مِنْهُ لَمْ يَمُتْ حَتَّى يَعْمَلَهُ

"Kim din kardeşini tevbe ettiği bir günâhından dolayı ayıblarsa, o günâh ile mübtelâ olmadan ölmez" buyurmuştur.[112]

Bütün bunlar, başkasını tahkîr etmenin, ona ihânetle onu küçük görmenin cezâlarıdır. Buna tenbîh olarak Allahu Teâlâ **"Umulur ki onlar sizden hayırlıdır"** buyurmuştur. Yâni onu küçük görüp ona hakarette bulunma, belki senden hayırlı olabilir. Bu, yapılan istihzâdan eziyyet duyanlar hakkındadır.

Fakat kendini maskara yapan ve maskara edilmekten zevk alan kimse hakkındaki maskaralık bir nev'i şakacılık demektir ki, bu şakacılığın zemmedilen ve övülen kısımlarını anlattık. Asıl harâm olan, istihzâ edilen adamı küçümsemek ve ona eziyet vermek sûretiyle yapılanıdır. Çünkü bunda ihânet ve hakaret vardır. Bu istihzâ, bâzan düşük sözler konuştuğu zaman sözüne gülmek ve bâzan acâyib hareketlerde bulunduğuna gülmek için olur. Yazdığı yazıya, yaptığı işe, kalıp kıyâfetine, kusur ve noksânına gülmek gibi. Bütün bunlar, yasak olan maskaralıkta dâhildir.

---

[112] Tirmizî rivâyet etmiştir.

13'ncü Beyân
Onikinci âfet
Sır tutmamak

Başkasına eziyet, dostların hakkına ihânet olduğu için sırrı açıklamak yasaktır.

Resûl-i Ekrem:

إذا حَدَّثَ الرَّجُلُ الْحَدِيثَ ثُمَّ الْتَفَتَ فَهِيَ أمانَةٌ

"Bir adam bir meclisde bir sözü söylerken etrâfına bakındığı zaman, o söz dinleyenlere emânettir" buyurmuştur.[113]

Hasan **"Kardeşinin** sırrını **başkasına söylemek ona hıyânettir"** demiştir.

Rivâyete göre; *Muaviye, Utbe'nin oğlu Velid'e gizli birşey söyledi. Velid babası Utbe'ye **"Mü'minlerin emîri bana gizli birşey söyledi. Senden başkasına söylediği bu sırrı senden gizlemez sanırım. Bunu sana söylemek isterim"** dedi. Babası **"Hayır, sen onu bana söyleme; zîra sırrını muhâfaza edenin muhayyerlik kendi lehine olmakla beraber, sırrını ifşâ edenlerin muhayyerlik aleyhlerine olur"** dedi. Utbe **"Fakat bu, evlâd ile babanın arasına giren bir şeydir"** deyince, babası **"Hayır, oğlum, benim senden istediğim, sırrını ifşâ etmek zilletine düşmemendir"** dedi. Utbe diyor ki; Muaviye'ye gittim ve vaziyetten kendisini haberdâr ettim. Muaviye de **"Baban seni hatâ esaretine düşmekten kurtarmış"** dedi.*

Sırrı ifşâ, hıyânettir. Başkasına zararı dokunursa harâm, zararı olmazsa zemmedilen bir davranıştır.

---

[113] Ebû Dâvud ve Tirmizi, Câbir'den rivâyet ettiler. Tirmizî, hasendir, dedi.

14'ncü Beyân
Onüçüncü âfet
Yalan yere söz vermek

Dil, va'detmekle yarışır fakat umûmiyetle insânın nefsi verilen sözde durmaz. O zaman, verdiği sözde durmamak olur. Bu ise nifak alâmetidir.

Nitekim Allahu Teâlâ:

يا أَيُّها الَّذينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُود

"Ey îmân edenler akidlerinizi yerine getirin" (Mâide: 1) buyurmuştur.

Resûl-i Ekrem de şöyle buyurmuştur:

الْعِدَةُ عَطِيَّةٌ

"Va'd, atiyyedir, verilmesi gerekir."[114]

Yine Resûl-i Ekrem:

الْوَأْيُ مِثْلَ الدَّيْنِ أَوْ أَفْضَلُ

"Va'd borç gibi ve belki borçtan daha mühimdir" buyurmuştur.[115]

Allahu Teâlâ İsmâil aleyhisselâmı övmek özere

إِنَّهُ كانَ صادِقَ الْوَعْد

"O, va'dinde sâdık idi" (Meryem: 54) buyurmuştur. Denildi ki: *Bir yerde buluşmak üzere biriyle sözleşmişti. Adam unuttu, İsmail aleyhisselâm yirmi gün adamı orada bekledi.*

---

[114] Taberânî "*Evsat*"ında Kubas b. Eysem'den rivâyet etti.

[115] İbn Ebî'd-Dünyâ, İbn Luhaya'dan mürsel olarak rivâyet etmiştir.

Abdullah b. Ömer (r.a.) ölüm döşeğine yatmıştı. Dedi ki: **Falanca benden kızımı istedi. Ben de kendisine yarım bir söz vermiştim. Bu münâfıklığın üçte biriyle Allah'a mülâkî olmağı istemem. Şâhid olun, kızımı ona nikâh ettim.**

Abdullah b. Ebû'l-Hansâ diyor; Resûl-i Ekrem peygamber olmadan kendisine bir şey vermek için falan gün bir yerde buluşmak üzere söz verdim, fakat ben o gün ve ertesi gün bunu unuttum, ancak üçüncü gün hâtırladım. Gittim baktım ki Resûl-i Ekrem aynı yerde bekliyor. Beni görünce:

يا فَتَى لَقَدْ شَقَقْتَ عَلَيَّ أنا هَهُنا مُنْذُ ثَلاثٍ أَنْتَظِرُكَ

"Delikanlı, beni yordun, üç günden beri seni burada bekliyorum" buyurdu.[116]

İbrâhim'e:

- **Bir adam bir adama söz verip gelmediği zaman ne yapmalı?** diye sormuşlar. İbrâhim:

- **Gelecek namaz vaktine kadar bekler,** demiştir.

Resûl-i Ekrem söz verdiği zaman bunu, kat'î olarak vermezdi. **"Belki"** kaydını kordu. İbn Mes'ûd da bir söz verdiği zaman, **"inşâallah"** derdi. Evlâ olan böyle demektir. İnşâallah demek, yâni Allah dilerse demektir. Fakat bundan kat'iyyet mânası anlaşılırsa va'de vefâ lâzımdır. Ancak mâzeret müstesnâdır. Şâyet söz verirken içinden yapmamağa kararlı ise, bu nifakın tâ kendisidir.

Nitekim Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem:

---

[116] Ebû Dâvud rivâyet etti.

ثَلاثٌ مَنْ كُنَّ فيه فَهُوَ مُنافقٌ وَإنْ صامَ وَصَلّى وَزَعَمَ أنَّهُ مُسْلِمٌ إذا حَدَّثَ كَذَبَ وَإذا وَعَدَ أخْلَفَ وَإذا ائْتُمِنَ خانَ

"Üç şey kimde bulunursa, namaz kılsa, oruç tutsa ve kendini mü'min sansa da yine münâfıktır: Konuştuğu vakit yalan söyler, va'dettiği vakit va'dini yerine getirmez, îtimâd edildiği vakit emânete hıyânet eder" buyurmuştur.[117]

Abdullah b. Ömer'in (r.a.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

أرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فيه كانَ مُنافقاً وَمَنْ كانَتْ فيه خَلَّةٌ مِنْهُنَّ كانَ فيه خَلَّةٌ مِنَ النِّفاق حَتّى يَدَعَها: إذا حَدَّثَ كَذَبَ وَإذا وَعَدَ أخْلَفَ وَإذا عاهَدَ غَدَرَ وَإذا خاصَمَ فَجَرَ

"Dört şey kimde bulunursa o münâfıktır. Bunlardan bir tânesi bulunursa, nifaktan bir parça kendisinde vardır -onu terkedinceye kadar- Bunlar, konuştuğu vakit yalan söylemek, va'dettiği vakit hulfetmek, muâhedeye giriştiği vakit gadretmek, husûmet ettiği vakit fücûr etmek, yâni mahkemeye başvurduğu vakit hakkından fazlasını istemektir."[118] Bu, yapmamağa azimli olarak söz veren veya verdiği sözde mâzeretsiz durmayan kimseler hakkındadır. Ama verdiği sözü yapmağa azimli olup mâzereti sebebiyle yapamayanlar -her ne kadar görünüşde münâfık gibi iseler de- hakîkatte münâfık değillerdir.

---

[117] Buhârî ile Müslim rivâyet etmiştir. Hadis yukarıda geçti.

[118] Buhârî ile Müslim rivâyet etmiştir.

Buna rağmen görünüşteki nifaktan da sakınmalı, mühim bir zarûret olmadıkça kendini mâzur göstermemeye gayret etmelidir.

Rivayete göre Resûl-i Ekrem, Ebû'l-Haysem'e bir hizmetçi va'detmişti. Üç esîr kendisine getirdiler, ikisini verdi, elinde bir esîr kaldı. Bu sırada Hz. Fâtıma (r.a.) bir hizmetçi istemek üzere Resûl-i Ekrem'e geldi ve:

- **Değirmen çevirmekten elimin hâline baksana, bana bir hizmetçi ver,** dedi. Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

- **Ya Ebû'l-Haysem'e verdiğim söz ne olacak?** buyurdu ve verdiği sözü kızı üzerine tercîh etti.

Yine Resûl-i Ekrem Huneyn'de, Havâzin'in ganimetini, taksîm ediyordu. O sırada adamın biri gelerek:

- **Hani senin bana bir sözün vardı,** dedi. Resûl-i Ekrem:

- **Doğru söylüyorsun, istediğini al,** buyurdu. Adam da:

- **Çobanları ile beraber seksen koyun istiyorum,** dedi. Resûl-i Ekrem:

- **İstediğini sana verdim, sen insaflı davrandın ve az istedin. Hâlbuki Mûsâ aleyhisselâmın arkadaşı olan kocakarı senden daha çok istemişti. Mûsâ aleyhisselâma Yûsuf'un Nil'de dalgalanan sandukasını gösterdiği vakit, Mûsâ aleyhisselâm: "*Benden ne istersen iste*" diye kendisini hakem tâyin edince, o da: "*Benî daha güzel şekilde eski gençliğime çevirip Cennet'te senin civârında olmamı isterim*" dedi dedi.**[119] Hattâ bu darb-ı mesel oldu: "**Çobanı ile seksen koyunu isteyenden daha cimri**" derler.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

---

[119] İbn Hibbân ve Hâkim "*Müstedrek*"de rivâyet etmiştir. Hâkim, sahih olduğunu söylemiştir.

لَيْسَ الْخُلْفُ أنْ يَعِدَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ وَفي نِيَّتِه أنْ يَفِيَ (وَفي لَفْظ آخَرَ) إذا وَعَدَ الرَّجُلُ أخاهُ وَفي نِيَّتِه أنْ يَفِيَ فَلَمْ يَجِدْ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ

"Niyetinde îfâ etmek olduğu hâlde yapılan va'di yerine getirmemek hulf sayılmaz." Dîğer rivayette "Bir kimse verdiği sözde durmak maksadıyla kardeşine birşey va'deder, sonra va'dettiğini bulamazsa, vadine hulfetmiş sayılmaz."[120]

15'nci Beyân

Ondördüncü âfet

Yalan söylemek ve yalan yere yemin etmek

Bu, en çirkin günah ve fâhiş ayıplardandır.

İsmâil b. Vâsit[121] diyor ki; *Resûl-i Ekrem'in irtihâlinden sonra Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.) bir hutbe îrâd etti. Hutbesinde* ***"Geçen sene Resûl-i Ekrem burada aramızda idi ve şöyle buyurdu"*** *dedi ve ağladıktan sonra* ***"Yalandan sakının, o, fücûr*** [kötülük] ***ile berâberdir ve her ikisi de Cehennem'dedir"*** *buyurdu.*

Ebû Ümâme de diyor ki; Resûl-i Ekrem:

إنَّ الْكَذِبَ بابٌ مِنْ أبْوابِ النِّفاقِ

---

[120] Ebû Dâvud ve Tirmizî rivâyet etmiştir.

[121] Şamlıdır, Sika'dandır. Buhârî kendisinden rivâyet etmiştir. Hicrî 79'da ölmüştür.

"Yalan, nifak kapılarından bir kapıdır" buyurmuştur.[122]

Hasan diyor ki; **nifak, iç ile dışın, söz ile işin birbirine uymamasıdır.**

Nifakın anası yalandır.

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

كَبُرَتْ خِيانَةً أنْ تُحَدِّثَ أخاكَ حَديثاً هُوَ لَكَ بِهِ مُصَدِّقٌ وَأَنْتَ لَهُ بِهِ كاذِبٌ

"En büyük hıyânet, arkadaşına haber verdiğin bir sözde o sana inandığı hâlde, senin ona yalan söylemendir."[123]

İbn Mesûd'un (r.a.) rivayetinde Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

لا يَزالُ الْعَبْدُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللهِ كَذّاباً

"Kişi yalan söylemek ve yalancılıkla meşgul olmak sebebiyle Allah katında yalancılardan yazılır" buyurmuştur.[124]

Bir def'a Resûl-i Ekrem bir koyun alışverişine tesâdüf etti. Biri **"Şu kadardan eksiğe vermem"** diye yemîn ediyor. Dîğeri de **"Şu kadardan fazla vermem"** diye yemîn ediyor. Sonra baktı ki, adam koyunu almış gidiyor. Bunun üzerine peygamberimiz **"Birinize günah ve keffâret îcâb etti"** buyurdu.

Yine Resûl-i Ekrem:

---

[122] İbn Adiy "*El-Kâmil*"de rivâyet etmiştir.

[123] Buhârî "*Edebü'l-Müfred*"de rivâyet etmiştir.

[124] Buhârî ile Müslim rivâyet etmiştir.

الْكَذِبُ يُنْقِصُ الرِّزْقَ

"Yalan, rızkı azaltır."[125]

Dîğer hadîsde ise:

إِنَّ التُّجَّارَ هُمُ الْفُجَّارُ

"Muhakkak ki tüccarlar fâcirlerdir" buyurmuştur. Bunun üzerine **"Yâ Resûlâllah, Allah alışverişi helâl etmedi mi?"** deyince, Resûl-i Ekrem:

نَعَمْ وَلَكِنَّهُمْ يَحْلِفُونَ فَيَأْثَمُونَ وَيُحَدِّثُونَ فَيَكْذِبُونَ

"Evet, fakat onlar yemîn eder günâha girerler, konuşur yalan söylerler" buyurdu.[126]

Başka bir hadîsde:

ثَلاثَةٌ نَفَرٍ لا يُكَلِّمُهُمُ اللهُ يَوْمَ الْقِيامَةِ وَلا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ : الْمَنَّانُ بِعَطِيَّتِهِ وَالْمُنْفِقُ سَلعَتَهُ بِالْحَلْفِ الْفاجِرِ وَالْمُسْبِلُ إِزارَهُ

"Üç kişi ile kıyâmet günü Allah konuşmaz ve onlara bakmaz. Bunlar verdiği sadakayı başa kakan, meta'ını yalan yemîn ile satan ve kibirli kibirli ridâsını sallayarak dolaşan kimselerdir."[127]

Yine bir rivâyette

ما حَلَفَ حالِفٌ بِاللهِ وَأَدْخَلَ فيها مِثْلَ جَناحِ بَعوضَةٍ إِلاَّ كانَتْ نُكْتَةً في قَلْبِهِ إِلى يَوْمِ الْقِيامَةِ

---

[125] Ebû'ş-Şeyh "*Tabakât*"ında rivâyet etmiştir.

[126] Ahmed ve Hâkim rivâyet etmişlerdir. İsnâdı sahihtir.

[127] Müslim, Ebû Zer'den rivâyet etmiştir.

"Bir kimse Allah'a yemîn eder ve bu yemînine sivrisineğin kanadı kadar yalan katarsa, kalbinde kıyâmete kadar devâm eden bir leke olarak kalır" buyurmuştur.[128]

Ebû Zer'in (r.a.) rivâyetinde:

ثَلاَثَةٌ يُحِبُّهُمُ اللهُ رَجُلٌ كانَ في فئة فَنَصَبَ نَحْرَهُ حَتَّى يُقْتَلَ أَوْ يُفْتَحَ اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى أَصْحابِهِ وَرَجُلٌ كانَ لَهُ جارُ سُوءٍ يُؤْذيه فَصَبَرَ عَلَى أذاهُ حَتَّى يُفرِّقَ بَيْنَهُما مَوْتٌ أَوْ ظَعَنٌ وَرَجُلٌ كانَ مَعَهُ قَوْمٌ في سَفَرٍ أَوْ سَرِيَّةٍ فَأَطالُوا السُّرَى حَتَّى أَعْجَبَهُمْ أَنْ يَمَسُّوا الأَرْضَ فَنَزَلُوا فَتَنَحَّى يُصَلِّي حَتَّى يوقظَ أَصْحابَهُ لِلرَّحيلِ وَثَلاثَةٌ يَشْنَؤُهُمُ اللهُ التّاجِرُ أَوِ الْبَيّاعُ الْحَلاَّفُ وَالْفَقيرُ الْمُخْتالُ وَالْبَخيلُ الْمَنّانُ

"Üç kimseyi Allah sever. Bunlardan biri, bir ordu içinde bulunup da öldürülünceye veya zafere ulaşıncaya kadar başını bu yola koyup harb eden. İkincisi, bir adamdır ki, kendisine eziyyet eden kötü bir komşusu vardır. Oradan göç edinceye veya bir taraf ölünceye kadar onun eziyyetine sabreder. Üçüncüsü, bir adamdır ki, arkadaşları ile yolculuğa veya düşmân üzerine çıkmışlar, uzun süre gece yolculuğu kendilerini yormuş, herkesin canı yatmağı arzûlamış. Bu esnâda arkadaşları yatıp istirâhat ederken kendisi yatmaz, bir kenâra çekilip namaz kılar ve yolculuk için arkadaşlarını uyarıncaya kadar ibâdetle meşgul olur. Üç sınıf insâna da Allah buğzeder. Birincisi, çok

---

[128] Tirmizî ve Hâkim Abdullah b. Enes'den rivâyet etmişlerdir.

yemîn ile mal satıp alışveriş eden tüccar. İkincisi, böbürlenen yoksul. Üçüncüsü de verdiğini başa kakan cimridir."[129]

Yine Resûl-i Ekrem:

وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ فَيَكْذِبُ لِيُضْحِكَ بِهِ الْقَوْمَ وَيْلٌ لَهُ وَيْلٌ لَهُ

"Yazıklar olsun o kimseye ki, milleti güldürmek için yalan söyler, vay ona, vay ona, vay ona" buyurmuştur.[130]

Dîğer rivâyette de:

رَأَيْتُ كَأَنَّ رَجُلاً جاءَنِي فَقالَ لِي قُمْ فَقُمْتُ مَعَهُ فإذا أنا بِرَجُلَيْنِ أَحَدُهُما قائِمٌ وَالآخَرُ جالِسٌ بِيَدِ الْقائِمِ كَلُّوبٌ مِنْ حَدِيدٍ يُلْقِمُهُ فِي شِدْقِ الْجالِسِ فَيَجْذِبُهُ حَتَّى يَبْلُغَ كاهِلَهُ ثُمَّ يَجْذِبُهُ فَيُلْقِمُهُ الْجانِبَ الآخَرَ فَيَمُدُّهُ فإذا مَدَّهُ رَجَعَ الآخَرُ كَما كانَ فَقُلْتُ لِلَّذِي أَقامَنِي ما هَذا؟ فَقالَ هَذا رَجُلٌ كَذَّابٌ يُعَذَّبُ فِي قَبْرِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيامَةِ

"Gördüm ki güyâ bir adam geldi ve bana "*kalk*" dedi. Onunla berâber kalktım. Biri ayakta, diğeri oturan iki kişi ile karşılaştım. Ayakta duran adam elindeki demirden çengeli oturan adamın ağzından bir kulağı tarafına geçirir, çeker ve onu kâhiline kadar yırtar. Sonra döner, öte taraftan aynı vaziyette çengeli çeker yine yırtar. Bir tarafı çekip yırtınca öbür taraf iyi olur, oraya geçer ve böylece devam eder. Beni kaldırana,

---

[129] Ahmed rivâyet etmiştir.

[130] Ebû Dâvud ve Tirmizi rivâyet etmişlerdir. Neseî hasen olduğunu söylemiştir.

- *Bu nedir?* diye sordum. Adam:

- ***Bu yalandır. İşte kıyâmete kadar kabrinde böyle azâb olur,*** dedi."[131]

Abdullah b. Cerad diyor ki, Resûl-i Ekrem'e:

- **Mü'min zinâ eder mi?** diye sordum. Resûl-i Ekrem:

- **Olabilir, zinâ eder,** buyurdu. Ben:

- **Yalan konuşur mu?** diye sordum. Resûl-i Ekrem:

- **Hayır, konuşamaz,** buyurdu. Sonra Resûl-i Ekrem sözüne şu âyet-i celîleyi ekledi:

إِنَّما يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللهِ

"Yalan uyduranlar, ancak Allah'ın âyetlerine inanmayanlardır" (Nahl 105).

Ebû Saîd Hudrî (r.a.) de "Resûl-i Ekrem'in şöyle duâ ettiğini işittim, demiştir:

اَللَّهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِي مِنَ النِّفاقِ وَفَرْجِي مِنَ الزِّنا وَلِسانِي مِنَ الْكَذِبِ

"Allah'ım, kalbimi nifaktan, edeb yerimi zinâdan ve dilimi yalandan temizle."[132]

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

ثَلاثَةٌ لا يُكَلِّمُهُمُ اللهُ وَلا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ شَيْخٌ زَانٍ وَمَلِكٌ كَذّابٌ وَعائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ

"Üç kimse vardır ki, Allâhu Teâlâ onlarla konuşmaz, onlara bakmaz ve onları tezkiye etmez. Onlar için elîm

---

[131] Buhârî, Semure b. Cündüb'den rivâyet etmiştir.

[132] Hatîb "*Târih*" inde rivâyet etmiştir.

bîr azâb vardır. Bunlar: Zinâ eden ihtiyar, yalan konuşan hükümdar ve kibirlenen yoksullardır" buyurmuştur.[133]

Abdullah b. Âmir diyor ki: Ben küçüktüm, Resûl-i Ekrem evimize gelmişti. Ben oynamağa gidiyordum. Annem bana seslendi "*Abdullah, gel, sana bir şey vereceğim*" dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

وَما أَرَدْتِ أَنْ تُعْطِيَهُ

- *Ona ne verecektin?* diye sordu. Annem
- *Hurma vereceğim*, dedi.

Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

أَما إِنَّكِ لَوْ لَمْ تَفْعَلِي لَكُتِبَتْ عَلَيْكِ كِذْبَةً

"*Dikkat et, eğer bir şey vermeyecek olsan ve bunu aldatmak için söylesen sana bir yalan günâhı yazılırdı*" buyurdu.[134]

Yine Resûl-i Ekrem:

لَوْ أَفاءَ اللّٰهُ عَلَيَّ نِعَماً عَدَدَ هَذا الْحَصَى لَقَسَمْتُها بَيْنَكُمْ ثُمَّ لا تَجِدُونَنِي بَخِيلاً وَلا كَذّاباً وَلا جَبّاراً

"Eğer Allahu Teâlâ bu çakıllar sayısınca bana mal ve servet verse, onları aranızda taksîm ederdim. Beni bu hususta ne cimri, ne yalancı ve ne de korkak bulurdunuz" buyurmuştur.[135]

Yine Resûl-i Ekrem (S.A. V.) şöyle buyurmuştur:

أَلا أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبائِرِ؟ الإِشْراكُ بِاللّٰهِ وَعُقوقُ الْوالِدَيْنِ أَلا وَقَوْلُ الزُّورِ

---

[133] Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.
[134] Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.
[135] Müslim rivâyet etmiştir. Hadîs yukarda geçti.

"Dikkat edin, size en büyük günahları haber vereyim mi? Allah'a şirk koşmak, anne ve babaya âsî olmak." Bundan sonra Resûl-i Ekrem oturdu ve "Dikkat edin, üçüncüsü de yalan yere şâhidlik etmektir."[136]

İbn Ömer'in (r.a.) rivâyetinde diyor ki:

إنَّ الْعَبْدَ لَيَكْذِبُ الْكِذْبَةَ فَيَتَبَاعَدُ الْمَلَكُ عَنْهُ مَسيرَةَ ميلٍ مِنْ نَتْنِ ما جاء به

"İnsan bir yalan söylediği zaman, onun pis kokusundan melek bir mil mesâfe ondan uzaklaşır."[137]

Enes'in (r.a.) rivâyetinde:

تَقَبَّلُوا إلَيَّ بستٍّ أتَقَبَّلُ إلَيْكُمْ بالْجنَّة إذا حَدَّث أحَدُكُمْ فلا يَكْذِبْ وَإذا وَعَدَ فَلا يُخْلفْ وَإذا ائْتُمنَ فَلا يَخُنْ وَغُضُّوا أبْصارَكُمْ وَاحْفَظُوا فُروجَكُمْ وَكُفُّوا أيْديَكُمْ

"Benim için altı şeye kefâlet edin, ben de sizin Cennet'e girmenize kefâlet edeyim: Sizden biriniz konuştuğu zaman yalan söylemesin, söz verdiği zaman sözünde dursun, îtimad edildiği zaman emânete hıyânet etmesin, gözünüzü çekin, edeb yerinizi koruyun. Elinizi haramdan çekin" buyurmuştur.[138]

Dîğer bir hadîsde:

إنَّ للشَّيْطانِ كَحُلاً وَلَعوقاً وَنَشوقاً أمّا لَعوقُهُ فَالْكَذِبُ وَأمّا نَشوقُهُ فَالْغَضَبُ وَأمّا كَحُلُهُ فَالنَّوْمُ

---

[136] Buhârî ile Müslim, Ebû Bekre'den rivâyet etmişlerdir.
[137] Tirmizî rivâyet etti.
[138] Hâkim ve Harâitî rivâyet etmişlerdir.

"Şeytânın, insânın gözüne çekecek sürmesi, kötü sözler söyletmek için ağzına koyup yalatacağı şeyi, koklatmak için burnuna sürecek kokusu vardır. Ağzına süreceği, yalan, burnuna çektireceği gazab, gözüne süreceği uykudur" buyurdu.[139] Ağzını yalana alıştırır, kendisini haksız yere öfkelenir ve ibâdetten alıkoymak için de uyku verir.

Hz. Ömer (r.a.) bir gün îrâd ettiği bir hutbesinde dedi ki: **Ben nasıl karşınızda dikiliyorsam, bir def'a Resûl-i Ekrem de böyle kıyam ederek şöyle buyurdu:**

أَحْسِنُوا إِلَى أَصْحَابِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ يَفْشُ الْكَذِبُ حَتَّى يَحْلِفَ الرَّجُلُ عَلَى الْيَمِينِ وَلَمْ يُسْتَحْلَفْ وَيَشْهَدُ وَلَمْ يُسْتَشْهَدْ

"Ashâbıma ihsân edin, sonra onları tâkib edenlere [Tâbiîn'e] ***hürmet edin. Sonra yalancılık şâyi' olur. Hattâ yemîn teklif edilmeden adam yemîn eder, şehâdeti istenmeden adam şehâdette bulunur."***[140]

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ وَهُوَ يَرَى كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِيْنَ

"Kim, yalan olduğunu bilerek benden hadîs rivâyet ederse, o da iki yalancının biridir" buyurmuştur.[141]

Yine Resûl-i Ekrem:

مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ بِإِثْمٍ لِيَقْتَطِعَ بِهَا مَالَ امْرِءٍ مُسْلِمٍ بِغَيْرِ حَقٍّ لَقِيَ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ

---

[139] Taberânî ve Ebû Nuaym, Enes'den rivâyet etmişlerdir.
[140] Tirmizî ve Neseî, İbn Ömer'den rivâyet etmişlerdir.
[141] Müslim, Semure b. Cündüb'den rivâyet etmiştir.

"Kim, bir Müslümân'ın (veya her hangi bir kimsenin) haksız yere malını almak için yalan yere yemîn ederse, Allahu Teâlâ kendisinden gazablı olduğu hâlde Allah'a mülâki olur" buyurmuştur.[142]

Rivâyete göre Resûl-i Ekrem, yalan söyleyen bir adamın şehâdetini reddettikten sonra:

كُلُّ خَصْلَةٍ يُطْبَعُ أَوْ يَطْوِي عَلَيْهَا الْمُسْلِمُ إِلاَّ الْخِيَانَةَ وَالْكَذِبَ

"Her haslet mü'minde bulunabilir, yalnız hıyânet ile yalan bulunamaz" buyurmuştur.[143]

Hz. Âişe (r.a.) diyor ki: Resûl-i Ekrem'in ashâbı arasında yalandan daha kötü huy düşünülemezdi. Resûl-i Ekrem, ashâbından birinin yalan konuştuğunu duyduğu zaman, o adamın tevbekâr olduğunu öğreninceye kadar bu onun içinden çıkmazdı.

Mûsâ aleyhisselâm "Yâ Rab, amel bakımından senin katında kullarının en hayırlısı kimdir?" diye suâl etti. Allahu Teâlâ "Dili yalan konuşmayan, kalbi kötülük düşünmeyen ve edeb yeri zinâ etmeyen kimsedir" buyurdu.

Lokmân oğluna "Oğlum, yalandan sakın, zîra o serçe eti gibi tatlıdır. Ondan az kimseler kurtulabilir" demiştir.

Doğruluğu övmek üzere Resûl-i Ekrem:

أَرْبَعٌ إِذَا كُنَّ فِيكَ فَلاَ يَضُرُّكَ مَا فَاتَكَ مِنَ الدُّنْيَا، صِدْقُ الْحَدِيثِ وَحِفْظُ الأَمَانَةِ وَحُسْنُ خُلُقٍ وَعِفَّةُ طُعْمَةٍ

"Dört haslet sende bulunduğu takdirde, dünyalıktan dîğer ayıbların sana zarar vermez. Doğru konuşmak, emâ-

[142] Buhârî ile Müslim, İbn Mes'ûd'dan rivâyet etmişlerdir.
[143] İbn Ebî Şeybe, Ebû Ümâme'den rivâyet etmiştir.

neti korumak, güzel huylu olmak ve haramdan çekinmektir" dedi.[144]

Resûl-i Ekrem'in irtihâlinden sonra Hz. Ebû Bekir îrâd ettiği bir hutbesinde dedi ki: "Geçen sene aynen burada Resûl-i Ekrem bir hutbe îrâd etti ve hutbesinde :

عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّهُ مَعَ الْبِرِّ وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ

"*Doğruluğa devam edin, zîra doğruluk iyilikle beraberdir, her ikisi de Cennet'tedir*" buyurmuştur.[145]

Muaz (r.a.) diyor ki; *Resûl-i Ekrem bana:*

أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ وَصِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الأَمَانَةِ وَالْوَفَاءِ

بِالْعَهْدِ وَبَذْلِ السَّلَامِ وَخَفْضِ الْجَنَاحِ

"*Allah'tan korkmak, doğru konuşmak, emâneti yerine getirmek, ahde vefâ, herkese selâm vermek ve herkese karşı alçak gönüllü olup merhamet ve şefkat kanatlarını germeği sana tavsiye ederim" buyurdu.*[146]

Bu husus ile alâkalı nakiller:

Hz. Ali (r.a.) buyuruyor: "Allah katında en büyük hatâ, yalan söylemek ve en büyük pişmanlık, kıyâmet günündeki pişmanlıktır."

Ömer b. Abdülâzîz "Gömleğimi sırtıma aldım alalı yalan konuşmadım" demiştir.

Hz. Ömer (r.a.) "Sizi görmeden bizim için en çok sevimliniz, ismi güzel olanınızdır. Gördükten sonra en sevimliniz, ahlâkı en güzel olanınızdır. İmtihan ettiğimiz

---

[144] Hâkim ve Harâitî "*Mekârim-i Ahlâk*"da rivâyet etmişlerdir.

[145] İbn Mâce ve Neseî rivâyet etmiştir.

[146] Ebû Nuaym "*Hilye*"de rivâyet etmiştir.

zaman, en sevimliniz ise; en doğru konuşanınız, en emîn olanınızdır" demiştir.

Meymun b. Ebî Şebih[147] "Bir kitab yazmak için oturmuştum. Bir mevzû ile karşılaştım. Onu yazacak olsam kitâbımı güzelce süslemiş olacaktım, fakat yalan olduğunu bildiğim için yalancı da olacaktım. Bunun için onu terke karar verdim. Tam bu sırada evin bir köşesinden bir ses geldi: O sesde şu âyet-i celîle'yi duydum:

يُثَبِّتُ اللهُ الَّذينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحياةِ الدُّنْيا وَفِي الآخِرَةِ

"Âllah mü'minleri, dünya hayatında ve âhirette sağlam bir söz üzerinde tutar" (Ibrahim: 27).

Şa'bî, **"Yalancı ile cimriden hangisinin, Cehennem'in daha derin kuyusuna atılacağını bilmiyorum"** demiştir.

İbnü's-Semmak da **"Ben yalanı terkettiğimden dolayı mükâfatlandırılacağımı sanmam; çünkü ben onu utancımdan terkediyorum"** demiştir.

Hâlid b. Velid'e (r.a.):

- **Bir adam, bir def'a yalan söylemekle kendisine yalancı denilebilir mi?** diye sorduklarında, Hâlid:

- **Evet denilir,** diye cevab vermiştir.

Mâlik b. Dînâr diyor ki: **Bir kitâbda okudum: *Hatîbin hutbesi ameli ile karşılaştırılır. Şâyet muvâfik geliyor ve söylediğini yapıyorsa, tasdîk edilir. Hutbesi ameline uymuyorsa, dudakları ateşten makaslarla kesilir ve her kesildikçe yeniden biter ve tekrar kesilir.***

Yine Mâlik b. Dînâr diyor ki: **Doğru ile yalan, biri dîğerini çıkarıncaya kadar kalbde boğuşur dururlar.**

---

[147] Kûfelidir. Buhârî kendisinden rivâyette bulunmuştur.

Ömer b. Abdülâzîz, Velid b. Abdülmelik'e bir şey anlattı. Velid, Ömer'e "**Yalan söylüyorsun**" dedi. Ömer "**Yalanın yüz karası olduğunu bildiğimden beri yalan konuşmuş değilim**" dedi.

16'ncı Beyân
Yalana ruhsat verilen yerler

Bilmiş ol ki; yalan, haram liaynihî değil, belki karşısındaki adama veya başkasına zararı dokunması bakımından, haramdır. Yalanın en kısa haddi, haber veren adamın, şeyi olduğunun hilâfına bilmesidir ki, bu sebeble câhil olmuş olur da, bâzan başkasının zararına sebeb olur. Bâzı cehâletler var ki, bunları bilmemek menfaat ve maslahat iktizâsıdır. Bu gibi menfaati sağlayacak yalana ruhsat vardır. Hattâ bu gibi, yalan, bâzan vâcib bile olur.

Meymun b. Mihran diyor ki: **Bâzı hallerde yalan söylemek, doğruyu söylemekten daha hayırlıdır.**

Meselâ, elinde kılıcı, öldürmek için birini arayan kimse gelip de senden "**Falancayı gördün mü?**" dediği zaman, sen onu gördüğün hâlde "**Hayır, görmedim, buralara gelmedi**" demez misin? Birinin canını, öbürünü de cinâyetten kurtarmak için yalan söylemek daha makbûl, belki vâcibtir.

Bu hususta biz deriz ki; söz, maksada bir yoldur. Her hangi iyi bir maksad ki; ona hem doğru, hem de yalan söz ile ulaşılabilir, burada yalan haramdır. Şâyet yalnız yalanla bu iyi maksada ulaşabilecek ve maksûd mübâh bir iş ise, burada yalan mübâh, şayet ulaşılacak olan maksad vâcib ise, yalan söylemek de vâcib olur. Bir Müslümân'ın canını korumak gibi. Adamın saklandığı yeri biliyorsun,

cânîde öldürmek üzere onu arıyor ve senden soruyor, burada yalan söylemek vâcibdir. Harbin gayeye ulaşması ve arabuluculuk gibi hususlarda, ancak yalanla gayeye varılacaksa, yine yalan mübâh olur. Buna rağmen, mümkün olduğu kadar yalandan sakınmalıdır. Zîra böyle zarûret karşısında yalandan bir kapı açmakla yavaş yavaş lüzumsuz yalana düşmesinden de korkulur. Demek ki yalan, aslında haramdır, ancak zarurî ahvâlde mübâhtır.

İstisnaî hâllerde yalanın mübâh olduğuna delîl, Ümmügülsüm'ün Resûl-i Ekrem'den gelen rivâyetidir. Ümmügülsüm diyor ki; **Resûl-i Ekrem'in hiç bir yalana müsâade ettiğini duymadım, ancak üç yerde müsâade etmiştir. Bunlar da arabuluculuk, harb işleri ve karı-koca arasındaki konuşmalardadır.**

Yine Ümmügülsüm'ün rivayetinde Resûl-i Ekrem:

لَيْسَ بِكَذَّابٍ مَنْ أَصْلَحَ بَيْنَ اثْنَيْنِ فَقَالَ خَيْراً أَوْ نَمَى خَيْراً

"İki kimsenin arasını düzelten veya hayrı söyleyip hayrı yükselten kimse yalancı değildir" buyurmuştur.[148]

Esmâ bint-i Yezid'in rivâyetinde Resûl-i Ekrem:

كُلُّ الْكَذِبِ يُكْتَبُ عَلَى ابْنِ آدَمَ إِلاَّ رَجُلٌ كَذَبَ بَيْنَ مُسْلِمَيْنِ لِيُصْلِحَ بَيْنَهُمَا

"Âdemoğlunun her konuştuğu yalan, kendi aleyhine yazılır. Ancak iki Müslümân arasını bulmak için konuştuğu yalan yazılmaz" buyurmuştur.[149]

Ebû Kâhil'den rivâyete göre; *ashâb'dan iki zât arasında müşâcere-i kelâmiyye oldu ve araları açıldı. Ben birine gittim*

---

[148] Müslim rivâyet etmiştir.

[149] Ahmed rivâyet etmiştir.

*"**Sen ona kızıyorsun ama, o durmadan seni medh u senâ ediyor, lehinde konuşuyor**" dedim. Öbürüne gittim, ona da aynı şekilde söyledim ve aralarını buldum, barıştılar. Sonra kendi kendime "**Ben kendimi helâk ettim de onları barıştırdım. Bu nasıl oldu?**" diye düşündüm ve mes'eleyi Resûl-i Ekrem'e bildirdim. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) "**Sen ara bul da nasıl bulursan bul**" buyurdu.*

Atâ b. Yesar diyor ki: "*Adamın biri Resûl-i Ekrem'e:*

*- **Ey Allah'ın Resûlü; âileme yalan söyleyeyim mi?** diye sordu. Resûl-i Ekrem:*

*- **Yalanda hayır yok**, buyurdu. Adam;*

*- **Karıma şöyle böyle bâzı şeyler va'dedeyim mi**, deyince, Resûl-i Ekrem:*

*- **Bunda beis yok**, buyurdu.*

Rivâyete göre *Ebû Azeretü'd-Düelî'nin kadınları hul' sûretiyle kendisinden boşanırlardı. Bu yüzden komşular arasında kötü isim yapmış, aleyhinde dedikodular olmuş, bunları duydukça canı sıkılırdı. Bir gün Abdullah b. Er-kam'ı aldı evine götürdü. Karısına yemîn verdirerek kendisini sevip sevmediğini sordu. Kadın "**Bana yemîn verdirme**" dedi ise de adam yeminde ısrâr etti. Bunun üzerine kadın "**Evet seni sevmiyorum, sana kızıyorum**" dedi. Adam İbn Erkam'a "**Duydun mu?**" dedi. Ve İbn Erkam'ı alarak doğruca halîfe Hz. Ömer'e gitti ve:*

*"**Ya Ömer, siz kadınlara zulmediyor diye benim aleyhimde dedikodu yapıyorsunuz, hâlbuki kabahat benim değil, kadınlar beni istemiyor. İbn Erkam'a sorun**" dedi. Hz. Ömer İbn Erkam'a sordu, cevab aldı ve İbn Azere'nin karısını çağırttı. Kadın amcası ile berâber geldi. Hz. Ömer:*

*- **Sen kocana** "*Seni sevmiyorum*" **dedin mi?** diye sordu. Kadın:*

- ***Ne yapayım bana yemîn verdirdi, bunun için yalan söyleyemedim ey mü'minlerin emîri, bu hususta yalan söylemeğe müsâade var mı, yalan söyleyeyim mi?*** *diye sordu. Hz. Ömer:*

- ***Evet, yalan söyle, sizden herhangi bir kadın kocasını sevmezse bunu söylemesin. Karşılıklı sevgi çok azdır. Ancak insânlar İslâmiyet ve hisleriyle yaşarlar,*** *dedi.*

Nevvâs b. Sem'ânî Kilâbî'nin rivâyetinde Resûl-i Ekrem:

ما لي أراكُمْ تَتَحافَتونَ في الْكَذِبِ تَحافُتَ الْفراشِ في النّارِ كُلُّ الْكَذِبِ يُكْتَبُ عَلى ابْنِ آدَمَ لا مُحالَةَ إلاَّ أنْ يَكْذِبَ الرَّجُلُ في الْحَرْبِ فَإنَّ الْحَرْبَ خُدْعَةٌ أوْ يَكونَ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ شَحْناءُ فَيُصْلِحَ بَيْنَهُما أوْ يُحَدِّثَ امْرَأَتَهُ يُرْضيها

"Nedir kelebeğin ateşe hücûmu gibi yalan için sıraya girdiğinizi görüyorum. İnsânın konuştuğu her yalan mutlak sûrette aleyhine yazılır. Ancak harbde -çünkü harb hîledir- aralarında düşmanlık olan iki kimse arasında, bir de gönlünü hoş etmek için karı-koca arasında konuşulan yalanlar müstesnâdır" buyurdu.[150]

Sevbân "Yalanın hepsi günâhtır. Ancak bir Müslümân'a kârı dokunan veya bir Müslümân'dan zararı kaldıran yalan müstesnâdır" demiştir.

Hz. Ali (r.a.) buyuruyor: "Resûl-i Ekrem'den haber verdiğim zaman, yalan söylemek benim için gökten düşmekten ve bana inme inmesinden daha kötüdür. Ancak aramızda harb husûsunda konuştuğumuz zaman, harb hîledir."

---

[150] Ebû Bekir b. Lâl *"Mekârim-i Ahlâk"*da rivâyet etmiştir.

Görüldüğü gibi, şu üç yerde yalan konuşmanın câiz olduğuna dâir sarîh istisnâ vardır. Bunların dışında kalıp da sahîh maksad taşıyanlar da bunların hükmündedir.

Malî hususta yalana gelince; zâlimin biri parasını elinden zorla almak istediği zaman ona *"para yok"* diyebilir. Yâhut pâdişâh kendisini sıkıştırır ve Allah'a karşı irtikâb ettiği bir günâhı olup olmadığını sorarsa, onu da inkâr edebilir.

Nitekim Resûl-i Ekrem:

مَنِ ارْتَكَبَ شَيْئاً مِنْ هَذِهِ الْقَاذُورَاتِ فَلْيَسْتَتِرْ بِسِتْرِ اللهِ

"Kötü şeyler irtikâb eden kimse, Allah'ın yardımıyle onları gizlemeğe çalışsın" buyurmuştur.[151] Çünkü kötülüğünü ilân edip söylemek de ayrı bir suçtur. Malını, canını korumak insânın hakkıdır.

Başkasını alâkadar eden hususa gelince: Meselâ birinin gizli bir malını veya sırrını sorarlarsa, onu inkâr edebilir. Bunun için ara bulmak ve kumalar arasında geçim sağlamak için yalan söylenebilir. Herbirine *"En çok seni seviyorum"* şeklinde konuşmak gibi. Gücünün yetmediği birşeyi kadın isterse, ona *"alacağım"* diye söz vermek ve bu sûretle gönlünü hoşetmek ve özür dilemek maksadı ile yaptığını inkâr hususlarında yalan câizdir.

Bunun da haddi vardır. Meselâ, yalan mahzurludur. Burada doğru söylemek de mahzurludur. Bu vaziyette yalanın günah olması bakımından ortaya çıkacak mahzûru ile doğru söylemenin meydâna çıkaracağı mahzûr karşılaştırılarak, bunlar adâlet ölçüsü ile tartılıp, ehven tarafı tercîh edilir. Bâzan iki taraf denk gelebilir. Bu gibi hâllerde doğruyu tercîh eder. Çünkü yalan, zarûretten veya

---

[151] Hâkim, İbn Ömer'den rivâyet etmiş ve hasen olduğunu söylemiştir.

mühim bir sebebden mübâh sayılmıştı. Tercîh sebebi olmayınca iş aslına rücû eder. Aslolan, yalanın harâm olmasıdır. Maksadların derecelerini ölçmek zor olduğu için, imkân nisbetinde yalandan kaçınmalıdır. Kendi şahsını alâkadar eden hususlarda da imkân nisbetinde yalana başvurmamalıdır. Fakat başkası ile alâkalı ise, başkasını zararlandırmak ve başkası hakkında müsâmaha göstermek doğru olmaz.

Ne yazık ki, umûmiyetle insânların yalanları kendi kârları, mal ve mevkilerinin çoğalıp büyümesi ve eline geçmemesi hâlinde bir mahzûru olmayan şeyler içindir. Hattâ kadın kumasına övünmek için kocası nâmına çeşitli yalanlar da uydurup söyler ki, bu haramdır.

Esmâ anlatıyor: *Kadının biri Resûl-i Ekrem'e gelerek:*

- ***Benim kumam var, ben kocam nâmına çeşitli yalan uydurarak onu kızdırırım, bu hususta benim bir günâhım var mı?*** *diye sordu. Resûl-î Ekrem (SAV.):*

اَلْمُتَشَبِّعُ بِما لَمْ يُعْطَ كَلابِسِ ثَوْبَي زُورٍ

"Kendine verilmeyen yemek ile doymağa çalışan ve kendini yalandan doymuş gibi gösteren kimse, yalandan iki elbise giymiş gibidir" *buyurdu.*[152]

Diğer bir hadîsde:

مَنْ تَطَعَّمَ بِما لا يُطْعَمُ أَوْ قالَ لِي وَلَيْسَ لَهُ أَوْ أُعْطيتُ وَلَمْ يُعْطَ فَهُوَ كَلابِسِ ثَوْبَي زُورٍ يَوْمَ الْقِيامَةِ

"Yedirilmediğine yedim diyen, kendisinin olmadığına benim diyen, verilmediği hâlde verildi diyen, kıyâmet günü yalandan iki elbise giymiş gibidir" buyrulmuştur.

---

[152] Buharî ile Müslim rivâyet etmiştir.

Bilmediği mes'elede fetvâ veren de bu hükme girer. Çünkü bu adamın maksadı, kendi fazîletini ortaya koymaktır. Bu maksadla "*Ben bilmem*" demez. Bu ise haramdır.

Bu hususlarda çocuklar da kadınlar gibidir. Mektebe gitmek istemeyen çocukları korkutmak ve yalan vaidlerde bulunmak da mübâhtır. Evet, haberlerde bunun yalan olarak yazılacağını söylemiştik. Mübâh olan yalan da yazılır ve maksadını îzah için hesâbı görülür. Sonra da bağışlanır. Zîra bu gibi yalanların mübâh olması, ıslâh maksadına matuftur, çeşitli aldatmalar da karışabilir. Çünkü bâzen hiç de muhtaç olmadığı garaza binâen yalan söyler ve görünüşde ıslâh maksadıyla yalan konuştuğunu öne sürer. Bunun için mübâh olan yalan da yazılır.

Yalan söyleyen herkes içtihad tehlikesiyle karşı karşıyadır. Yalan söylemesini gerektiren sebebin Şerîat'te doğru söylemekten daha mühim olup olmadığını bilmesi lâzımdır. Bu ise çok güç bir şeydir. Vâcib derecesine varmayan yalanı terketmek daha evlâdır. Ancak kan dökmek ve günâha girmek gibi hususlarda yalan tercîh edilir. Bâzıları, amellerin fazîleti ve günâhların şiddeti hakkında hadîs uydurmanın câiz olduğunu ve bundan maksadın sahîh olduğunu sandılar. Bu ise sırf hatâdır.

Zîra Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ

"Benim üzerime kasden yalan uyduran, Cehennem'deki yerine hazırlansın."[153]

Yalan, zarûrette irtikâb edilir, hâlbuki burada zarûret yoktur. Zîra doğruda yalandan istiğna vardır. Âyet ve

[153] Buhârî ile Müslim rivâyet etmiştir.

hadîslerden vârid olanlar kâfidir. Yenilerini uydurmağa ihtiyâç yoktur.

Asıl hadîsler okuna okuna alışıldı, onlarla ünsiyet peydâ edildi ve te'sirlerini azalttılar. Yeni buluş ve yeni îcadlar daha müessir olur. Bunun için terğîb ve terhîbde hadîs uydurulur diyene deriz ki: Senin bu sözün boş ve tehlikeli bir sözdür. Zîra bu gerekçe Allah ve Resûlüne isnâd edilen yalanın mahzûrunu ortadan kaldırmaz. Aynı zamanda şer'î hükümleri karıştıran bir takım kapılara da yolaçmış olur. Bunun hayrı şerrini asla karşılayamaz. Resûl-i Ekrem'e yalan isnâd etmek hiç bir şeyin karşılayamayacağı en büyük günâhlardandır. Hepimiz için Allahu Teâlâ'dan afv dileriz.

17'nci Beyân
Târiz yolu ile yalandan kaçınmak

Seleften menkuldür ki, târiz yolu ile konuşmakta yalandan kurtuluş vardır.

Nitekim Hz. Ömer (r.a.), **"Târiz yolu ile konuşmakta, insânı yalandan kurtaran bir taraf vardır"** demiştir. Bu söz İbn Abbâs'dan ve dîğerlerinden rivâyet edilmiştir. Bundan maksadları, insân yalan söylemeğe mecbûr kaldığı vakit, îmâ ve târiz yollu sözlerle onu atlatmaktır. Zarûret olmadığı zaman, sarâhaten yalan söylemek câiz olmadığı gibi, târiz yolu ile konuşmak da câiz değildir. Ancak yine târiz, yalandan ehvendir.

Târizin örnekleri: Mitraf Ziyad'ın huzûruna girdi. Ziyâd, geç geldin, diye kendisine dokunmak istedi.

Mitraf, **"Efendimiz, Allah'ın müsâade ettiği hâriç, sizden ayrılalı rahatsızım, başımı yastıktan kaldıramadım"** dedi.

İbrâhim diyor ki: Birinin aleyhinde konuştuğun bir sözü, o adam duyduğu ve buna memnûn olmadığın vakit, Arapça deyimi ile:

إِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ ما قُلْتُ مِنْ ذَلِكَ مِنْ شَيْءٍ

dersin. Bu ifâdenin iki mânası vardır. Biri "*Benim bu hususta bir şey demediğimi Allah bilir.*" Dîğeri ise "*Bu hususta ne dediğimi Allah bilir*"dir. "*Ma kultü*"nün başındaki "*Ma*" harfi nâfiye olduğu zaman, birinci mânada olur ve adam bir şey demediğini anlar. Söyleyene göre de mevsûle veyâ istifhâmiye olur, yâni "*dediğimi Allah bilir*" mânasında olur. Bu sûretle iki taraf idare edilmiş olur.

Muaz b. Cebel (r.a.) Hz. Ömer'in âmili idi. Dönüşünde evine eli boş gelince, karısı:

- **Hani, dîğer âmillerin evlerine getirdikleri şeylerden sende bir şey yok, niçin bir şey getirmedin?** diye kendisine çattı. Muaz:

- **Ömer bana gözcü koştu, onun için bir şey getiremedim**, deyince kadın:

- **Resûl-i Ekrem ve Ebû Bekir devrinde emîn olduğun hâlde nasıl olur da Ömer sana gözcü verir?** diye söylendi ve bunu kadınlar arasında konuşarak Ömer'den yakındı. Hz. Ömer bunu duyunca, Muaz'ı (r.a.) çağırdı ve:

- **Ben sana gözcü koştum mu? Niçin böyle söylüyorsun?** dedi. Muaz:

- **Ne yapayım, karımdan ancak bu şekilde kurtuldum**, dedi ve gülüştüler.

İbrâhim Nehâî kızına:

- **Ben sana şeker alacağım, diye kat'î bir şekilde söylemezdi. Belki sana şeker alırım,** derdi. Çünkü olur da şeker alamaz, sonra da yalancı olur.

İbrâhim Nehâî sevmediği bir adam kapuya geldiği zaman, hizmetçisine şöyle tenbîh ederdi: "***Burada değil deme,*** **dur;** ***mescidde arayayım onu,*** **de.**" Maksadı yalandan korunmaktı.

Şabî de sevmediği biri kendisini aradığı zaman, hemen bir dâire çizer ve hizmetçisine, "**Parmağını bu dâirenin ortasına koy ve burada değildir**" de diye tenbîhlerdi.

Bütün bunlar, ihtiyâç hâlinde başvurulan sâlim yollardır. Zarûret olmadıkça bunlara başvurulmaz. Zîra bunlar her ne kadar açıkça yalan değillerse de, yalanı arttıran şeylerdir ve hepsi mekrûhtur.

Nitekim Abdullah b. Utbe diyor ki: "**Babamla beraber Ömer b. Abdülâzîz'in huzûruna girdik. Çıktığımız zaman, sırtımdaki yeni entâriyi görenler "*Ooo, bunu sana halîfe mi giydirdi?*" diye sorduklarında "*Allah halîfeyi mükâfatlandırsın*" dedim. Babam bana "*Yalandan sakın, zîra senin bu sözün yalana çok benziyor. Çünkü bu sözünle onları bu zanlarında takviye ediyorsun*" dedi**". Buradaki maksadın da "*Emîr bana elbise giydirdi*" diye övünmektir. Bu, bâtıl bir garazdır ve bunda bir fayda yoktur.

Evet, târizler açık yalanlar gibi olmadığı için, hafif sebeblerden de mübâh olabilirler. Şaka ile başkasının gönlünü hoş etmek gibi. Nitekim Peygamber Efendimizin, yaşlı kadınların Cennet'e giremeyeceğini söylemesi gibi.

Yine Peygamberimizin, bir adam için "*Gözünde beyaz olan adam*", dîğer birinde "*Seni bir deve yavrusuna bindireyim*" buyurması hep bu kabîldendir.

Sarîh yalana gelince: Nuayman-ı Ensârî'nin Hz. Osman ile geçen Darîr kıssasında yaptığı gibi,[154] Darîr'e yâni gözleri görmeyen Mahreme'ye **"İşte Nuayman namaz kılıyor"** deyip namaz kılan Osmân'ı (r.a.) dövdürmesi ve bâzı aklı hafif olan kimselerle insânların eğlenmesi gibi.

"*Falan kız seni seviyor*" şeklindeki şakacıklar da böyledir. Şâyet bunlar kalb kırıcı ve zararlı olursa haramdır. Böyle olmaz da ancak bir gönül eğlendirmek için olursa, sahibine fâsık denmez. Ancak kâmil îmân mertebesinden düşer.

Nitekim Resûl-i Ekrem:

---

[154] Hâdise şöyledir: Mahreme b. Nevfel 115 yaşında îdi ve gözleri görmez olmuştu. Bir gün görmediği için farkında olmayarak mescidde idrar etmek istedi. Cemâatin :

- **Burası mescid, ne yapıyorsun?** diye bağırmaları üzerine adam durdu. Nuayman gitti, kolundan tuttu, güyâ kendisini mescidden çıkarıyor bahanesiyle yine mescidin bir kenarına çömeltti. Yine cemâat bağırdı. Adamcağız:

- **Beni buraya kim getirdi, oturttu?** diye sordu. Cemâat:

- **Nuayman**, dediler. Mahreme:

- **Ah o elime geçerse, bu sopam ile ona yapacağımı ben bilirim**, dedi. Bir gün Hz. Osman mescidde namaz kılıyordu. Mahreme de mescidde idi. Tabiî Nuayman'ı bilemiyor. Nuayman yanına yaklaştı ve kendisine:

- **Sen Nuayman'ı dövecek miydin?** dedi. O da:

- **Elbet, elime geçerse döveceğim**, deyince, Nuayman, namaz kılan Hz. Osman'ı "Nuayman" diye kendisine gösterdi ve:

- **İşte Nuayman burada namaz kılıyor**, dedi. Hz. Osman namaz kılarken kat'iyyen bir şey ile alâkalanmazdı. Mahreme, Nuayman'ın tahriki ile, Nuayman'dır diye namaz kılan Hz. Osman'a sopa ile vurdu.

لا يَكْمُلُ لِلْمَرْءِ الإيمانُ حَتَّى يُحِبَّ لأخيهِ ما يُحِبُّ لِنَفسِه
وَحَتَّى يَجْتَنِبَ الْكَذِبَ في مزاحه

"Şakasında yalandan kaçınmadıkça ve kendisi için sevdiğini başkaları için de sevmedikçe insânın îmânı kemâl bulmaz" buyurmuştur.

Resûl-i Ekrem'in **"Kişi insânları güldürmek için bir söz söyler de, bu söz sebebiyle Süreyyâ Yıldızı'ndan daha uzak mesâfede Cehennem'e atılır"** sözü ile yalnız şakalar değil, gıybet veya kırıcı olan konuşmalar da kasdedilmiştir.

Yalanların bâzıları fıskı gerektirmez. Mübalâğalı konuşmalar gibi. Bir iki def'a arayıp bulamadığın bir adama "*Yüz kere aradım sizi bulamadım*" demen gibi. Çünkü bu sözde mutlak sayı maksûd değil, maksad mübalâğadır. Şâyet yalnız bir def'a aramışsa, bu sözü ile yalancı olur. Şâyet bir kaç def'a yoklamışsa, böyle konuşmasında beis yoktur. Bunların arasında, yalan tehlikesi olan dereceler de vardır.

Yalan söylemek mûtâd olup da, müsâmaha ile karşılananlardan biri de, yemeğe dâvet edilen kimsenin "*iştahım yok*" demesi gibi sözlerdir. Bunda da sahîh bir garaz yoksa bu da haramdır.

Esma bint-i Amis anlatıyor: **"Hz. Âişe'yi gerdeğe korken ben yanında idim. Berâberimde başka kadınlar da vardı. Resûl-i Ekrem'in yanında bir bardak sütten başka birşey yoktu. Resûl-i Ekrem bu sütten bir yudum içti, sonra Âişe'ye verdi. Âişe utandı. Ben "*Resûl-i Ekrem'in elini geri çevirme, al*" dedim. O da utanarak aldı, bir yudum içti. Sonra Resûl-i Ekrem "*Arkadaşlarına ver*" buyurdu.**

Kadınlar *"Bizim iştahımız yok"* dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

لا يَجْمَعْنَ جُوعاً وَكَذباً

"Açlık ile yalanı bir araya toplamayın" buyurdu.[155] Esmâ diyor ki: "Bunun üzerine Resûl-i Ekrem'e, *"Bizim bir şeye iştihamız varken, iştihamız yok, dememiz de yalan mıdır?"* diye sordum. Resûl-i Ekrem:

إنَّ الْكَذِبَ لَيُكْتَبُ كَذباً حَتَّى يُكْتَبُ الْكُذَيْبُ كُذَيْبَةً

"Yalan, yalan olarak, yazılır, hattâ yalancık da yalancık olarak yazılır" buyurdu".

Vera' sâhibleri bu gibi yalanlardaki müsâmahadan da sakınırlar.

Leys b. Sa'd diyor ki: "Saîd b. Müseyyeb'in gözleri çapaklı idi. *"Gözünün çapaklarını silsene"* diyenlere, o *"Tabîb bana* elini gözlerine değdirme *dedi. Ben de söz verdim, sözümden dönmem"* dedi."

İşte vera' sâhibleri kendilerini bu şekilde murâkabe ederler. Murâkabeyi terkedenlerin dili kendi irâdelerinden çıkar da, farkında olmayarak yalan konuşurlar.

Huvat-ı Teymî'den rivâyet edildiğine göre; Rebî b. Haysem'in kızkardeşi, Rebî'nin oğlunu ziyârete geldi. Onu görünce hemen boynuna sarıldı ve "Oğlum, nasılsın?" diye sordu. Rebî "Sen bunu emzirdin mi?" diye sordu. Kadın "Hayır, emzirmedim" deyince Rebî "O hâlde vah kardeşimin oğlu deyip de doğru konuşsan daha iyi olmaz mı idi" dedi.

İnsânlar arasında bilmedikleri şeyi, Allah bilir, demek de âdettir. Hâlbuki Îsâ aleyhisselâm "Allah katında

---

[155] Ebû'ş-Şeyh *"Tabakat-ı İsfahani"*de rivâyet etmiştir.

en büyük günahlardan biri de kendisinin bilmediği bir şey için, onu Allah bilir, demektir" demiştir.

Insanoğlu bâzen rü'yâyı anlatmakta yalan söyler ki, bunun da günâhı büyüktür.

Zîra Resûl-i Ekrem:

إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ الْفِرْيَةِ أَنْ يُدْعَى الرَّجُلُ إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوْ يُرِيَ عَيْنَيْهِ فِي الْمَنامِ ما لَمْ يَرَ أَوْ يَقولَ عَلَيَّ ما لَمْ أَقُلْ

"En büyük yalanlardan biri, kişiyi babasından başkasına nisbet etmek, yâhut rü'yâda görmediği şeyi gördüm demek, yâhut benim demediğim sözü benim için dedi demektir" buyurdu.[156]

Yine Resûl-i Ekrem:

مَنْ كَذَبَ فِي حُلْمٍ كُلِّفَ يَوْمَ الْقِيامَةِ أَنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعيرَتَيْنِ وَلَيْسَ بِعاقِدٍ بَيْنَهُما أَبَداً

"Rü'yâsında yalan söyleyen kimseye, kıyâmet günü iki kılı birbirine bağlaması teklîf edilir ve bunlar da aslâ birbirine bağlanmaz" buyurmuştur.[157]

[156] Buhârî, Vâile'den rivâyet etmiştir.
[157] Buhârî, İbn Abbâs'dan rivâyet etmiştir.

18'nci Beyân
Onbeşinci âfet
Gıybet

Gıybeti anlatmak uzun sürer. Biz önce gıybetin kötülüğünden ve bu husustaki şer'î delillerden bahsedelim. Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de gıybeti açıkça zemmetmiş ve gıybet edeni ölü eti yîyene benzetmiştir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de:

وَلاَ يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضاً أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتاً فَكَرِهْتُمُوهُ

"Bâzınız bâzınızı gıybet etmesin. Hanginiz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır? Ondan tiksinirsiniz" (Hucürât: 12) buyrulmuştur.

Resûl-i Ekrem de:

كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ

"Her Müslümân'ın her Müslümân'a canı, malı ve ırzı haramdır" buyurmuştur.[158]

Gıybet de adamın ırz yâni şeref ve haysiyeti ile alâkalıdır. Allahu Teâlâ bunu mal ve can ile bir tuttu.

Ebû Berze'nin rivâyetinde Resûl-i Ekrem:

---

[158] Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.

لا تَحاسَدُوا وَلا تَباغَضُوا وَلا تَناجَشُوا وَلا تَدابَرُوا وَلا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضاً وَكُونُوا عَبادَ اللهِ إخْواناً

"Çekememezlik yapmayın, kin tutmayın, alamayacağınız malın fiyatını yükseltmeyin, müzâyedede üzerine varmayın, birbirinize arka çevirmeyin, birbirinizi çekiştirmeyin, ey Allah'ın kulları kardeş olun" buyurmuştur.[159]

Câbir ile Ebû Saîd'den gelen rivayette de Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

إيّاكُمْ وَالْغَيْبَةَ فَإنَّ الْغَيْبَةَ أشَدُّ مِنَ الزِّنا فإنَّ الرَّجُلَ قَدْ يَزْني وَيَتوبُ فَيَتوبُ اللهُ سُبْحانَهُ عَلَيْهِ وَإنَّ صاحِبَ الْغيبَةِ لا يُغْفَرُ لَهُ حَتَّى يَغْفِرَ لَهُ صاحِبُهُ

"Gıybetten sakınınız; zîra gıybet, zinâdan daha şiddetlidir. Çünkü zinâ eden kimse, tevbekâr olur, Allah da kendisini afveder, fakat gıybet edilen, afvedinceye kadar, gıybet eden afvedilmez" buyurmuştur.[160]

Yine Enes'in (r.a.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem (SAV.) şöyle buyurmuştur:

مَرَرْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بي عَلَى أقْوامٍ يَخْمشونَ وُجوهَهُمْ بِأظافيرِهِمْ فَقُلْتُ يا جِبْريلُ مَنْ هَؤُلاءِ قالَ : هَؤُلاءِ الَّذينَ يَغْتابُونَ النّاسَ وَيَقعونَ في أعْراضِهِمْ

---

[159] Buhârî ile Müslim rivâyet etmiştir.

[160] İbn Ebî'd-Dünyâ *"es-Samt"* kitâbında rivâyet etti. Başka rivâyet yolları da vardır.

"Mi'râca çıktığım gece, tırnakları ile yüzlerini tırmalayan bir takım kimseler gördüm. Cebrâil'e:

- *Bunlar kimdir?* diye sordum. Cebrâil de.

- *Bunlar, insânları gıybet edip gizli hâllerini araştıranlardır,* dedi."[161]

Süleym b. Câbir diyor ki: Resûl-i Ekrem'e gittim ve

- Bana faydalanacağım bir hayrı anlat, dedim. Resûl-i Ekrem:

لا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئاً وَلَوْ أنْ تَصُبَّ مِنْ دَلْوِكَ فِي إناءِ الْمُسْتَقِي وَأنْ تَلْقَى أخاكَ بِبِشْرٍ وَإنْ أدْبَرَ فَلا تَغْتابَنَّهُ

"Sadakayı hakîr görme! Kendi kovandan şu isteyenin kabına akıttığın bir miktar su bile olsa. Kardeşini güler yüzle karşıla ve ayrıldığı zaman gıybetini yapma" buyurdu.[162]

Berâ (r.a.) diyor ki; Resûl-i Ekrem bize bir hutbe îrâd etti, hattâ evlerinde oturan kızlar da bunu duydular. Hutbesinde şöyle buyurdu:

يا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسانِهِ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِقَلْبِهِ لا تَغْتابُوا الْمُسْلِمِينَ وَلا تَتَّبِعُوا عَوْراتِهِمْ فَإنَّهُ مَنْ تَتَبَّعَ عَوْرَةَ أخِيهِ تَتَبَّعَ اللهُ عَوْرَتَهُ يَفْضَحْهُ فِي جَوْفِ بَيْتِهِ

"Ey dili ile îmân edip kalbleri ile inanmayanlar, Müslümânları gıybet etmeyin, onların gizli hâllerini araştırmayın. Kim, din kardeşinin gizli hâllerini araştırırsa, Âllahu Teâlâ da onun gizli hâllerini araştırır. Allahu Teâlâ kimin gizli hâlleri-

---

[161] Ebû Dâvud mürsel olarak rivâyet etmiştir.

[162] Ahmed "*Müsned*"inde rivâyet etti. Başka rivâyet yolları da vardır.

ni araştırırsa, onu evinin içinde de açığa çıkarır ve rezîl eder.»[163]

Denildi ki, Allahu Teâlâ Mûsâ aleyhisselâma **"Cennet'e en son girecek olan gıybetten tevbe edenlerdir. Cehennem'e ilk girecekler de gıybete devâm edenlerdir"** diye vahyetmiştir..

Enes (r.a.) diyor ki; **Resûl-i Ekrem bir gün oruç tutmamızı emretti, sonra da:**

لا يُفْطِرَنَّ أَحَدٌ حَتَّى آذَنَ لَهُ

"Ben izin vermeden kimse orucunu açmasın" **buyurdu. Herkes orucunu tuttu. Akşam olunca, teker teker mürâcaat edenlere, iftar müsâadesi verildi. Bu arada bir adam gelerek:**

- ***Ey Allah'ın Resûlü, iki genç kız oruç tuttu ve yoruldular. Zât-ı âlînize gelmeğe utanıyorlar. Müsâade buyursanız iftar etsinler***, **dedi. Resûl-i Ekrem müsâade etmedi. Adam iki def'a daha geldi. Sonunda Resûl-i Ekrem:**

إِنَّهُما لَمْ يَصوما وَكَيْفَ يَصومُ مَنْ ظَلَّ هَهارَهُ يَأْكُلُ لَحْمَ

النّاسِ إذْهَبْ فَمُرْهُما إنْ كانَتا صائِمَتَيْنِ أنْ تَسْتَقيا

"Onlar oruç tutmadılar. Bütün gün insânların etini yiyenler nasıl oruçlu olurlar? Git onlara söyle, oruç tuttularsa istifra etsinler bakalım" **buyurdu. Adamcağız gitti, gerekeni söyledi. Onlar da aynı şeyi yaptı ve kan parçaları kustular. Adam, Resûl-i Ekrem'e dönerek vazîyeti bildirdi. Bunun üzerine Peygamberimiz:**

وَالَّذي نَفْسي بِيَدِهِ لَوْ بَقِيَتا في بُطونِهِما لأَكَلَتْهُما النّارُ

---

[163] İbn Ebi'd-Dünyâ ve Ebû Dâvud 'isnâd-ı ceyyid ile rivâyet etmiştir.

"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, eğer kusmayıp bu kan parçaları mîdelerinde kalsaydı, onları cehennem ateşi yerdi" buyurdu.[164] Başka bir rivâyette, adam ikinci gelişinde:

- *Ya Resûlâllah nerde ise ölecekler,* dedi. Peygamber Efendimiz de:

- *Onları bana getir,* buyurdu. Geldiler, Resûl-i Ekrem bir bardak getirtti ve birine *"Kus bakalım"* dedi. O da kan ve irin karışık şekilde kustu. Hattâ bardağı doldurdu, öbürü de aynı şekilde kustu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem *"Bunlar helâl ile oruç tuttu. Lakat harâmı yediler; karşı karşıya geçip gıybet etmek suretiyle insânların etini yediler"* buyurdu.

Yine Enes (r.a.) anlatıyor: Resûl-i Ekrem bize bir hutbe îrâd etti. Hutbesinde ribâ yemenin dehşetinden bahsetti ve *"Bir dirhem ribâ, Allah katında otuzaltı kez zinâdan daha ağırdır. Ribâların en çirkini, Müslümân'ın gizli hâllerini araştırmaktır"* buyurdu.

Câbir (r.a.) anlatıyor: Bir yolculukta Resûl-i Ekrem ile beraberdik. Yolumuz iki mezara uğradı. Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

إِنَّهُما يُعَذَّبانِ وَما يُعَذَّبانِ في كَبيرٍ أَمّا أَحَدُهُما فَكانَ يَغْتابُ
النّاسَ وَأَمّا الآخَرُ فَكانَ لا يَسْتَنْزِهُ مِنْ بَوْلِهِ

"Bunların ikisine de azâb olunuyor. Lakat bunlar (sizin nazarınızda) *büyük sayılmayan günahlardan ötürü azâb olunuyorlar, Biri, insânları gıybet ederdi. Dîğeri de idrârından sakınmazdı"* buyurdu.[165] Resûl-i Ekrem iki yaş dal getirtti,

[164] Ahmed, Ubeyd'den rivâyet etti.
[165] İbn Ebî'd-Dünyâ "es-Samt"de isnâdı ceyyid ile rivâyet etmiştir.

onları kesti, mezarlarına dikerek ***"Bu dallar yaş kaldıkları müddetçe, bunların azâbı hafifler"*** buyurdu.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Maîz'i zinâ suçundan recmettiği zaman, adamın biri arkadaşına, Maîz için **"İşte bu adam it gibi öldü"** dedi. Resûl-i Ekrem oradan geçiyordu. Aynı zamanda bir hayvan leşi de orada bulunuyordu. Resûl-i Ekrem :

- **Şu leşden ısırın da yeyin**, buyurdu. Onlar:
- **Bu murdar yenir mi? Ya Resûlâllah**, dediler. Resûl-i Ekrem :
- **Maîz hakkındaki sözlerinizden kazandığınız günâh, o cîfeden daha pis kokuludur**, buyurdu.

Ashâb-ı kirâm, güler yüzle karşılaşır, ayrıldıkları zaman da birbirlerini çekiştirmezler ve bu davranışı en büyük ibâdet ve bunun aksini de nifak alâmeti kabul ederlerdi.

Ebû Hüreyre (r.a.) diyor ki: **Dünyada din kardeşini gıybet eden kimseye kıyâmet günü, onun sûretinde bir et takdîm edilecek ve *"Dünyada bu adamı çekiştirdiğin gibi şimdi de bu eti ye"* denecek; etin acılığından suratını ekşitir ve bağırır durur.**

Yine merfû olarak Ebû Hüreyre'nin rivâyetinde; **İki zât Mescid-i Harâmın kapılarının birinde oturuyorlardı. Sakalı bıyığı traş edilmiş bir adam oradan geçti. Bunlar *"Bu adam kendini kadınlara benzetti, erkeklikten bir şeyi kaldı"* dediler. Sonra ezân okundu, namaza gittiler. Namazı kılarken, bizim bu konuştuğumuz doğru mu idi diye düşündüler ve mes'eleyi Mekke müftüsü Atâ'ya arzettiler. Atâ da yeniden abdest alıp namazlarını iâde etmelerini ve**

oruçlu oldukları takdirde oruçlarını kazâ etmelerini emretti.[166]

Mücâhid وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ âyetinin tefsirinde: "*Hümeze*" insânlara huzurlarında ta'n eden ve onlarla alay eden kimsedir. "*Lümeze*" de gıybetlerini yapıp etlerini yiyen insândır, demiştir.

Katâde diyor ki: **Kabir azâbının üç şeyden meydâna geldiği bize bildirildi. Bunun üçte biri gıybet, dîğer üçte biri nemîme [söz gezdirmek], dîğer üçte biri de idrardan sakınmamaktandır.**

Hasan diyor ki: **"Allah'a yemin ederim ki, mü'minin vücudunda dînini yiyip bitirmekte gıybetten sür'atlisi yoktur."**

Diğer bâzıları da şöyle derlerdi: "*Biz eskiler, Sahâbe'ye yetiştik. Onlar ibâdeti namazda, oruçta değil, insânları çekiştirmekten ve onlara dil uzatmaktan kaçınmakta ararlardı.*"

İbn Abbâs (r.a.) **"Başkasının kusûrunu söylemek istediğin zaman, kendi kusûrunu hâtırla"** demiştir.

Bu gibileri zemmetmek üzere Ebû Hüreyre (r.a.) **"Başkasının gözündeki kılı görür, fakat kendi gözünüzdeki merteği görmezsiniz"** demiştir.

Yine Hasan şöyle diyor: **"Ey âdem oğlu, sende mevcûd olan bir kusûr ile insânları kınayıp dururken, kâmil Müslümân olamazsın. Kâmil Müslümân olmak için önce kendi kusurunu ıslâh etmen, sonra da başkalarının kusurlarını ıslâh ile meşgûl olman lâzımdır. Ancak, bunu yaptığın takdirde, Allahu Teâlâ'nın has kullarından olabilirsin."**

---

[166] Gıybet orucu bozmaz, fakat sevabını azaltır.

İsâ aleyhisselâm havârileri ile birlikte bir köpek leşinin yanından geçiyordu. Havâriler:

- **Bu ne pis kokuyor**, deyince, İsâ aleyhisselâm:

- **Ne parlak dişleri var**, dedi.

İsâ aleyhisselâm, onları kusûr aramak sûretiyle gıybet etmekten alıkoymak, hem de ne olursa olsun, bir şeyin mutlak sûrette iyi bir tarafı olabileceğini, binaenaleyh, kusûr araştıracak yerde iyiliğini bulup söylemenin doğru olacağını tenbîh etmek için bu şekilde konuştu.

Hüseyin'in oğlu Ali, birinin gıybet ettiğini görünce "**Gıybetten sakın; çünkü o, köpek yiyeceğidir**" derdi.

Hz. Ömer (r.a.) de "**Allah'ı zikre devâm edin. Zîra o şifâdır. İnsânlardan dilinizi çekin; zîra o, hastalıktır**" buyurdu.

İbâdet husûsunda Allah'tan hüsn-i tevfîk dileriz.

19'ncu Beyân
Gıybetin mânası ve tarifi

Gıybet, duyduğu zaman, insânın hoşuna gitmeyecek olan bir kusûrunu gıyâbında söylemektir. Buna Türkçe'de "*çekiştirme*" derler. Bu kusûr, kıyâfetinde, yaradılışında, ahlâkında ve akrabasında, her nerede olursa olsun fark etmez. Sözünde olsun, dünyâlığında olsun, âhireti husûsunda, hattâ elbisesinde, evinde ve binitinde olsun hepsi birdir.

Bedenî gıybet: Gözü şaşıdır, bir gözü kördür, başı keldir, yüzü sivilcelidir, boyu kısa veya uzundur, siyahtır, sarıdır gibi, duyduğu zaman, adamın canının sıkılacağı kıyâfetinde ne gibi eksiklik varsa saymak.

Nesebî gıybet: Babası ameledir, kötü insândır, cimridir ve hoşuna gitmeyecek her hangi bir şey ile onu anmak.

Ahlâkî gıybet: Kötü huyludur, cimridir, kibirlidir, riyâkârdır, hiddetmîzaçtır, korkaktır, âcizdir, tahammülsüzdür, yüreksizdir, tehevvüre kapılır şeklinde konuşmalar.

Dinî gıybet: Hırsızdır, yalancıdır, içkicidir, kumarbazdır, hâindir, zâlimdir, namaza ve zekâta tenbeldir, namazı güzel kılmaz, pislikten kaçınmaz, anne-babasına itâat etmez, zekâtı yerine vermez, doğru taksîm etmez, orucunu korumaz gibi sözler.

Dünyevî gıybet: Edebsizdir, insânlara ihânet eder. Milletin hakkına riâyet etmez. Her yerde kendisini haklı görür, çok konuşur, çok yer, çok uyur, vakitsiz uyur, oturacağı yeri bilmez gibi sözlerdir.

Giyinişi gıybet: Geniştir, dardır, uzundur, kısadır, kirlidir gibi sarfedilen sözlerdir.

Bâzıları "*Din husûsunda gıybet yoktur. Zîra insânoğlunun zemmettiği, Allahu Teâlâ'nın da zemmettiği hususlardır*" dediler. Meselâ, adamın günahlarını sayıp, onu, o günahlarla kötülemenin câiz olduğunu söylediler.

Nitekim Resûl-i Ekrem'e bir kadının çok namaz kılıp çok oruç tuttuğundan, buna karşılık dili ile komşularına boşboğazlık ettiğinden bahsettiklerinde, Resûl-i Ekrem

هِيَ فِي النَّارِ

"O cehennemdedir" buyurdu.[167]

---

[167] İbn Hibbân ve Hâkim, Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiler. Hâkim, sahîhtir, dedi.

Yine başka bir kadının ibâdetinden bahsedip de ne var ki cimri olduğunu söylemeleri üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

فَما خَيْرُها إذاً

"O hâlde onda hayır yok! Hayrı neresinde?" buyurdu.[168]

İşte bunlardan delîl çekerek dindeki kusurlardan dolayı konuşanlar gıybet değil, dediler. Hâlbuki bu kıyas fâsiddir. Onların bunu sormaları gıybet için değil, bu husustaki dinî hükümleri öğrenmek içindir. Bu da ancak Resûl-i Ekrem'in huzûrunda olur, başka yerde buna ihtiyaç yoktur. Dinî kusurlarını saymanın gıybet olacağına delîl, ümmetin icma'ıdır ki, adamın duyduğu vakit canı sıkılacağı ile hoşlanmayacağı her sözü arkasından söylemenin gıybet olduğudur. Bunda ittifak vardır. Bunlar da Resûl-i Ekrem'in târif ettiği gıybete dâhildir. Bütün bu mevzûlarda doğru olduğu hâlde gıybet eden kimse, Rabbine âsîdir ve kardeşinin etini yemiş gibidir.

Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

هَلْ تَدْرونَ ما الْغيْبَةُ ذِكْرُكَ أخاكَ بما يَكْرَهُهُ إنْ كانَ فيهِ ما تَقولُ فَقَدِ اغْتَبْتَهُ وَإنْ لَمْ يَكُنْ فيهِ فَقَدْ بَهَتَّهُ

"Gıybetin ne olduğunu biliyor musunuz? Kardeşinizin hoşlanmayacağı şey ile onu anmanızdır" buyurdu. Bunun üzerine **"Söylediklerimiz o adamda varsa buna ne buyurursunuz?"** diyenlere Resûl-i Ekrem **"Söylediğiniz**

---

[168] Haraitî *"Mekârim-i Ahlâk"*da Ebû Ca'fer'den mürsel olarak rivâyet etmiştir.

kusurlar onda varsa işte o zaman gıybet etmiş olursunuz, yoksa iftirâ edersiniz" buyurdu.[169]

Muaz b. Cebel (r.a.) anlatıyor: **"Bir gün Resûl-i Ekrem'in huzûrunda bir adamın çok âciz bir kimse olduğunu söylediler. Resûl-i Ekrem:**

- *Kardeşinizi gıybet etmeyiniz,* buyurdu. Onlar:

- *O bizim dediğimiz gibidir,* dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem:

- *Öyle olmasa, o zaman iftirâ etmiş olursunuz,* buyurdu."

Hz. Âişe (r.a.) şöyle anlatıyor: **"Bir gün Resûl-i Ekrem'e bir kadının kısa boylu olduğundan bahsettim. Resûl-i Ekrem:**

***"Onu gıybet ettin"* buyurdu.**"

Hasan şöyle anlatıyor: **"Başkasını anmak üç şekildedir: Gıybet, bühtân ve ifk'tir. Ve hepsi de Kur'ân-ı Kerîm'de mevcuttur. Gıybet, onda olan kusûru söylemek; bühtân, olmayan kusûru söylemek, ifk ise duyduğunu söylemektir."**

İbn Sîrîn bir adamı hâtırladı ve **"şu siyah adam"** dedi, hemen akabinde istiğfâr ederek **"Böyle söylemekle gıybet etmiş oldum"** dedi.

Yine, İbn Sîrîn, İbrâhim Nehâî'yi hâtırlayınca, bir gözü kör demedi, elini gözüne koydu. Hz. Âişe (RA) **"Sakın kimseyi gıybet etmeyin, ben bîr defa Resûl-i Ekrem'in yanında bir kadın için: *"Bu ne uzun etekli bir kadındır"* dediğimde, Resûl-i Ekrem bana *"tükür"* dedi ve ben de bir et parçası tükürdüm"** demiştir.[170]

---

[169] Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.

[170] Hadisî Ahmed rivâyet etmiştir. Gıybetin, ölü eti yemek gibi olduğunu Kur'ân-ı Kerîm ve hadîs-i şerîfler haber vermektedir. Ancak maddiyatta bunun tezâhürü ve kan tükürtmek, Peygamberimizin bir mûcizesidir.

20'nci Beyân
Gıybetin yalnız dil ile değil, her âza ile yapılabileceği

Kişiyi dil ile anmanın harâm olması, noksanlarını başkasına anlattığı ve hoşlanmadığı şey ile onu târîf ettiği içindir. Bu târîf sarîh olsun, târîf yolu ile olsun, her ikisi birdir. İş, söz, işâret, îma, huzûrunda, gıyâbında, yazı ve hareket ile her ne ile olursa olsun, maksadı ifade etti mi gıybete dâhil ve hepsi haramdır.

Hz. Âişe'nin anlattığı bunlardan biridir. Diyor ki: "**Bir gün bir kadın evimize geldi. Gittiği zaman, elimle kısa boylu olduğuna işaret ettim. Resûl-i Ekrem "*Kadını gıybet ettin*" buyurdu.**"

Ayrıca taklîd sûretiyle eğlenmek de gıybet ve belki gıybetin en ağırıdır. Çünkü taklîd, daha açık bir tasvirdir. Konuşmalarını, yürümelerini, sallanmalarını ve dîğer hâllerini tatbîk gibi. Bütün bunlar yasaktır.

Nitekim Hz. Âişe (r.a.) bu şekilde birinin gıybeti esnâsında "**Bende şöyle şöyle hâller varken başkasının taklîdini yapmaktan hoşlanmam**" buyurmuştur.

Yazı ile çekiştirme de böyledir. Çünkü kalem, iki dilin biridir. Bir yazarın muayyen bir şahsı ele alarak aleyhinde yazı yazması gıybettir. Ancak bunu gerektiren sebepler varsa mâzur görülebilir ki, bu sebepleri anlatacağız. Bununla berâber bir yazarın "*bâzıları şöyle diyor*" şeklinde yazması gıybet değildir. Çünkü gıybet, ölü olsun, diri olsun, muayyen bir şahsa taarruzdur.

Şâyet karşısındaki adam mes'eleyi biliyorsa, "*Bugün bize gelenlerden biri*" veya "*gördüklerimizden biri*" şeklinde konuşması da gıybettir. Zîra mahzurlu olan, gıybet edilen adamı tanıtmaktır, yoksa gıybet âleti değildir. Söylediğin adam, kimin hakkında söylediğini ve kimi kasdettiğini bilmiyorsa, bu şekil konuşmanın zararı yoktur.

Resûl-i Ekrem, bir adamın hâlinden hoşlanmadığı zaman, muallâk bir ifâde ile:

ما بالُ أقْوامٍ يَفْعَلون كَذا كَذا

"Bâzı kimselere ne oldu ki, şöyle böyle yaparlar" derdi ve şahsın adını vermezdi.[171]

Gıybetlerin en çirkini, riyâkâr âlimlerin gıybetidir. Onlar; maksadlarını, kendilerini iyilerden göstermek sûretiyle ifâde ederler. Gûyâ bir yandan gıybetten sakınırken, öte yandan hem gıybet yapar, hem de riyakârlıklarını yürütürler. Cehâletlerinden dolayı, bu iki vartaya düştüklerinin farkında bile olmazlar. Meselâ, devlete intisâb etmiş bir insân veya bir âlimi yanlarında anlatırlarken "*Allah'a hamd olsun, bizi sultanların, hükümdarların kapılarında süründürmekle, bir lokma nafaka için zillete düşürmekle, ibtilâ ve imtihân etmedi.*" Yâhut "*Hayâsızlıktan Allah'a sığınır ve bizi korumasını isteriz*" şeklinde konuşur ki, bütün bu gibi konuşmalardan maksadları, kendilerinin temiz ve başkalarının kusurlu olduğunu ortaya koymaktır. Bunun için hamd ve duâ ile söze başlarlar. Bunun gibi, gıybet etmek istediği insân için bâzen övmekle söze başlar: "*Lalanca ne iyi bir insândır, asla ibâdetinde kusûr etmez. Ama ne yazık ki, ibâdetine mağrûrdur.*" Veyâhut "*Şu günlerde tenbelleşti ve bizim seviyemize düştü, yâni sabırsızlandı*" gibi. Burada kendi-

---

[171] Ebû Dâvud, Âişe'den sahih sened île rivâyet etmiştir.

ni öne sürerken, maksadı, onu kötülemek ve zımnen de olsa, kendini iyilerden göstermektir. Böyle yapmakla gıybet, riyâ ve kendini tezkiye gibi kötülükleri bir araya toplamış olur. Bütün bunlara rağmen, kendini sâlih ve gıybetten sakınan kimse diye gösterir. Bunun için, bu gibi câhiller şeytânın elinde oyuncaktır. Onlar cehâletleri ile amele daldıkları zaman, şeytân onlara takılır ve hîlesiyle amellerini mahveder. Sonra da onlara güler ve onlarla alay eder. Bu gibilerin gıybet şekillerinden biri de, birinin kusurlarını sayar, döker, fakat dinleyicilerden bâzıları kimi kasdettiğini bilemez. O "*Sübhânellah, bu adam ne acâyib şey*" diyerek hareketleri ile adamı bildirmeğe çalışır. Bu arada Allah'ı anar. Adamın hıyânetini teşhîrde Allah'ın adını vâsıta yapar. Yine bunun gibi, *dostumuzun eğlenceye alınmasından üzüldük, Allah onu kurtarsın*, der. Fakat bu sözünde samimî değildir. Zîra maksadı, adamın lehine samîmiyetle duâ edecek olsa, tenhâda namazı müteâkib duâsını yapardı. Bunun gibi üzüntüsü hakikî olsa, kusûrunu yeniden ortaya koymazdı. Yine bunun gibi, *yazık zavallı adam, büyük bir âfete mübtelâ oldu, Allah onu da bizi de afvetsin*, şeklinde güyâ duâ ediyor gibi konuşur. Aslında gıybet ediyor, içindeki pis düşüncelerini Allah bilir, fakat o, kendi cehâleti sebebiyle nereye düştüğünü anlamaz.

Gıybetin bir çeşidi de, gıybet edenin hevesini arttırıp daha fazla konuşturmak maksadiyle, gûyâ şaşkınlık izhâr ederek ona doğru meyil göstermesidir. Bu sâyede gıybet edeni, daha fazla konuşturmuş olur. Meselâ, *yahu şaşılacak şey, ben onu böyle bilmezdim, şimdiye kadar o zâtı hep iyi tanımıştım, ben ondan bu işi hiç beklemezdim. Allah bizi şerrinden korusun*, gibi konuşmalar yapar ki, bütün bunlar gıybet edeni ve yapılan gıybetleri tasdîk ve teşvîkdir. Hattâ değil

bu hareketlerle yalnız susarak dinlemek de teşvîk ve gıybete ortaklıktır.

Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.) **"Dinleyen de gıybet edenlerin biridir"** buyurmuştur.[172]

Ebû Bekir ile Ömer'den (r.a.) rivâyete göre: Bunlar bir gün, biri için **"Falanca çok uykucudur"** demişler ve aynı gün Resûl-i Ekrem'den ekmeklerine katık istemişlerdir. Peygamber Efendimiz:

قَدِ ائْتَدَمْتُمَا بَلَى إِنَّكُمَا أَكَلْتُمَا مِنْ لَحْمِ أَخِيكُمَا

"Siz katık yediniz" buyurunca, onlar **"Hayır, böyle bir şey olmadı"** demeleri üzerine, **"Evet, siz kardeşinizin etinden yediniz"** buyurdu.[173] Bu sûretle gıybet, Ebû Bekir ile Ömer'in (r.a.) ikisini bir arada toplamıştır. Şübhesiz biri söylüyor, dîğeri de dinliyordu.

Bunun gibi, biri Maîz için arkadaşına **"İt itine öldü"** dediği hâlde, her ikisine **"Şu cifeden yediniz"** buyurdu ki, söyleyen ile dinleyeni gıybet günâhında bir tuttu. Ancak dili ile reddederse, o zaman kurtulur. Gıybet meclisinde bulunan, dili ile, korkarsa, kalbi ile reddetmeli, gücü yeterse oradan ayrılmalı ve sözü değiştirmelidir. Bunları yapmazsa gıybette ortaktır. Şâyet içinden dinlemeyi cânı arzu ettiği hâlde yapmacık olarak dilinden, konuşma, derse, bu nifak alâmetidir. İçinden gıybeti kerih görmedikçe günahtan kurtulamaz. Yalnız el, baş, kaş ve vücûd hareketleri ile gıybeti redde kalkışmak kendini mes'ûliyetten kurtarmaz. Çünkü bu, gıybeti küçümsemektir. Lâyık olan, gıybetin ehemmiyetini belirtip onu açıkça men'etmektir.

---

[172] Taberânî, İbn Ömer'den rivâyet etmiştir.

[173] Ebûl-Abbâs, Abdurrahman'dan mürsel olarak rivâyet etmiştir.

Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

مَنْ أُذِلَّ عِنْدَهُ مُؤْمِنٌ فَلَمْ يَنْصُرْهُ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى نَصْرِهِ أَذَلَّهُ اللّٰهُ تَعالَى يَوْمَ الْقِيامَةِ عَلَى رُؤُسِ الْخَلائِقِ

"Kimin yanında bir mü'min (aleyhinde konuşulmakla) zillete düşürülür de ona yardıma gücü yettiği hâlde yardım etmez, onu zilletten kurtarmazsa; kıyâmet günü mahlûkat arasında Allahu Teâlâ onu zelîl eder" buyurmuştur.[174]

Ebû'd-Derdâ'nın (r.a.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur :

مَنْ رَدَّ عَنْ عِرْضِ أخيهِ بِالْغَيْبِ كانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ أنْ يَرُدَّ عَنْ عِرْضِه يَوْمَ الْقِيامَةِ

"Gıyâbî olarak din kardeşi aleyhindeki dedikodulardan, din kardeşini müdâfaa eden kimsenin, kıyâmet günü ırz ve şerefini korumağı Allahu Teâlâ üzerine almıştır."[175]

Diğer bir rivâyette şöyle buyurulmuştur:

مَنْ رَدَّ عِرْضَ أخيهِ بِالْغَيْبِ كانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ أنْ يَعْتِقَهُ مِنَ النّارِ

"Din kardeşine gıyâbında yapılan tecâvüzü reddeden kimse, Allahu Teâlâ'nın cehennemden azâd etmesini hak etmiştir."[176]

---

[174] Taberâni, Sehl'den rivâyet etmiştir.

[175] İbn Ebî'd-Dünyâ rivâyet etmiştir.

[176] Ahmed ve Taberânî, Esmâ b. Zeyd'den rivâyet etmişlerdir.

21'nci Beyân
Gıybete sevkeden sebepler

Gıybet etmeye meylin pek çok sebebleri vardır. Fakat bunları onbir maddede toplayabiliriz. Bu onbir sebebin sekizi umûmî olup, herkes hakkında düşünülebilir. Üçü ise, husûsî olarak din adamlarında ve havâsda bulunur.

Umûmî olan sekiz sebep:

1- Kin. Bir kimse başka birisine bir sebebden dolayı kızdığı zaman, onun aleyhinde konuşmaktan zevk alır. Kuvvetli îmâna sâhib değilse, dili, tabîatiyle adamın aleyhine atar tutar. Bâzen da hiddetini yenemez ve hiddeti, içinde saklanır. Nihâyet kin hâlini alır ve devamlı olarak adamın aleyhinde dedikodu yapar. Hiddet ve kin, gıybetin en belli başlı sebeblerindendir.

2- Arkadaşlarının kendisini konuşturup dinlemeleri ve kendisinin de onlara uymasıdır. Onlar, onun bu gibi dedikodulardan zevk alıp, onu hoşlukla dinledikleri zaman, onlardan yüz çevirmesi, sözü değiştirmesi veya oradan kalkıp ayrılması, arkadaşlarının ağırına gidip kendisini terkedeceklerinden korkarak onlarla gıybete dalmasıdır. Bunu bir muâşeret âdâbı ve hoş sohbet sanır. Bâzen arkadaşları bir şeye kızarlar, oda gizli ve âşikâre onlarla berâber olduğunu göstermek için bu hiddete katılır ve onlarla berâber adamın kötülüklerini döküp saymağa başlar.

3- Bir işin kendi aleyhinde olacağına ve hakkında dedikodu yapıp kendisine dil uzatacağına herhangi bir vesîle ile kaani olduğu için, ondan önce onun aleyhine geçerek kendi aleyhinde konuşacaklarını çü-

rütmek ister. Burada da, sonundaki yalanlarını, geçer akça olarak piyasaya sürebilmesi için, önce adamın hakkında doğru olarak bildikleri şeyleri anlatır. Bu şekilde yalanını doğru ile karıştırmak sûretiyle mer'iyyete [yürürlüğe] kor. Aynı zamanda yalan söylemek benim âdetim değil, görüyorsunuz, size haber verdiğim şu hâdiseler doğrudur, der.

4- Kendisine isnâd edilen şeyi başkasına yüklemek ve bu sûretle kendisini kurtarmak için gıybet etmektir. Meselâ, kendisine bir şey nisbet edildiği zaman öteki adamın yaptığı kötülüklerden bahseder, hâlbuki kendi vazîfesi kendini kurtarmaktır. Öteki adamın kusurlarını saymak değildir. Yâhut, yükü azaltmak ve kendini mâzur göstermek için, falanca ile berâber yaptık, diyerek onun gıybetini yapmaktır.

5- Kendisini üstün göstermek ve başkasını küçük göstermek için, o câhildir, aklı ermez, sözü değersizdir, şeklindeki konuşmak.

6- Hased, çekememezlik. Bu, bâzan, insanların birini övüp medhetmelerine ve ona saygı göstermelerine dayanamadığından, onu insânların gözünden düşürmek maksadıyla aleyhinde konuşur. Çünkü insânların o adama teveccühüne ağırlanır ve buna dayanamaz. İşte bu, hasedin tâ kendisidir ki gazab ile kinden ayrıdır. Çünkü hiddet ve kin insânı cinâyetlere sevkeder. Fakat hased bâzen en samimî dostlar arasında olur.

7- Şakalaşmak gülüp eğlenmek ve zamânını gülüp eğlenmekle geçirmek için, başkasının kusurlarını sıralamaktan ibârettir ki, bunun sebebi de kendi kendini beğenmektir.

8- Adamı küçük gördüğü için, hem huzûrunda, hem gıyâbında adam ile alay ve eğlence etmektir. Bunun sebebi de kendini büyük görüp, diğerini küçümsemektir.

Havâsdaki gıybetler:

Havâsda bulunan gıybetin dîğer üç sebebine gelince; gıybetin en derin ve ince noktaları bunlardır. Zîra bunlar, şeytânın iyilik dediği bir takım kötülüklerdir. Bunlarda hayır varsa da şeytân bunları şer ile karıştırır.

1- Birincisinin menşe'i din ve diyânettir. Herhangi bir adamın hatâsına ve bir gerçeği inkârına şaşmasıdır. Falan adamın bu işine şaşıyorum, der. Bunu söyleyen adam, bâzen gerçekçi olur ve inandığını söyler. Fakat buradaki vazîfesi, isim vermeden, böyle inananlara ve bu hatâya düşenlere şaşarım, şeklinde konuşmasıdır. Ne yazık ki şeytân adamın adını vermeğe kendisini sevkeder. Bu sûretle bilmeyerek gıybet girdâbına düşer. Meselâ, falancanın falan adam ile düşüp kalkmasına şaşarım, hâlbuki o adam câhilin biridir, demesi gibi, bu, gıybettir.

2- İkinci sebeb, adama acıyıp merhamet etmesidir. Adamın bu davranışından üzülür de, "*Yazık, şu adamın hâli beni üzmüştür*" der. Gerçi bu iddiâsında doğrudur, fakat üzüntüsü, adamın ismini vermeğe kendisini sürükler. Bu suretle yine gıybet etmiş olur. Sıkıntısı acıması, merhamet ve şefkat göstermesi iyidir. Fakat şeytân burada kendisini farkına varmadan kötülüğe düşürür ve merhametinin, üzüntüsünün sevâbını gidertmek için adamın ismini zikrettirmekle kendisini gıybete sevkeder.

3- Üçüncü sebeb de, Allah için gazabdır. Gördüğü veya duyduğu bir kötülüğe Allah için kızmasıdır. Bu

arada hiddetini ifâde ederken, kızdığı adamın adını da söyler. Hâlbuki hiddetini, *emr-i mâruf ve nehy-i münker* ile ortaya koyacak ve adamın adını anıp onu kötülükle teşhir etmeyecekti.

Işte gıybetin şu üç şekli yok mu? Bunları ayırmak, değil avâm, âlimler için de güç bir mes'eledir. Çünkü onlar hayret, merhâmet ve gazab Allah için olduğu zaman, adamın adını zikretmekte beis olmadığını sanırlar ve bu sûretle adamın adını izhârda kendilerini mâzur görürler. Bu ise hatâdır. İlerde zikredeceğimiz gibi, gıybette ruhsat yapılan işleri anlatmaktadır, adamın adını vermekte değildir.

Âmir b. Vâile'nin rivâyetinde; Resûl-i Ekrem'in zamanında adamın biri, bir meclise uğradı ve selâm vererek oradan geçti. Gittikten sonra meclisde bulunanlardan biri:

- *Ben bu adama Allah için buğzederim ve bunu sevmem*, dedi. Oradakiler:

- *Ayıb ettin, niçin böyle konuştun? Yemîn olsun ki, bu söylediklerini biz adama söyleyeceğiz*, dediler. Ve içlerinden birini adama gönderdiler. Giden, vaziyetten müşârünileyhi haberdâr etti. Bunu dinleyen adam doğruca Resûl-i Ekrem'e giderek, aleyhindeki konuşmadan şikâyet etti. Resûl-i Ekrem adamı çağırttı ve:

- *Böyle konuştun mu?* diye sordu. Adam:

- *Evet, konuştum ya Resûlâllah*, dedi ve inkâr etmedi. Resûl-i Ekrem:

- *Niçin buna buğzediyorsun, söyle bakalım?* deyince, adam:

- *Ben bunun hizmetçisi idim ve bütün hâllerine vâkıftım. Bu adamın, farz olan namazdan başka bir namaz kıldığını görmedim*, dedi. Öteki adam:

- *Yâ Resûlâllah, kendisine sorun bakalım, kıldığım namazın abdestinde, vaktinde, rükû ve secdesinde bir eksiklik yaptım mı?* dedi. Resûl-i Ekrem sordu, adam:

- *Hayır, kusur etmedi, fakat Ramazan ayından başka da bir gün oruç tutmadı*, dedi. Yine öteki adam:

- *Ya Resûlâllah, sorun bakalım. Ramazan orucundan hiç bir şeyi eksilttim mi?* dedi. Resûl-i Ekrem sordu, adam:

- *Hayır, Ramazan orucunda bir kusûr etmedi*, dedi. Ancak farz olan zekât borcundan başka bir kuruş vermedi, dedi. Öteki adam:

- *Ya Resûlâllah, sorun bakalım, zekât borcumda bir kusûr ettim mi?* dedi. Resûl-i Ekrem adama sordu, adam:

- *Hayır, zekât borcunda kusûr etmedi*, deyince, Resûl-i Ekrem:

- *Kalk, belki bu adam senden hayırlıdır*, buyurdu.[177]

22'nci Beyân
Dili gıybetten koruma çareleri

Bilmiş ol ki; bütün kötü huylar ilim ve amel ilâcı ile tedâvi edilir. Her illetin tedâvisi, sebebinin zıddı ile olur. O hâlde biz de tedâvi sebeblerini araştıralım:

Dili gıybetten korumanın, biri **mücmel**, dîğeri **mufassal** olarak iki yolu vardır.

Kısa yolu: Gıybet hakkındaki bu rivâyetlerimizi ve Allahu Teâlâ'nın gıybete gazablandığını bilmiş olmasıdır. Aynı zamanda gıybetin sevâbları mahvettiğini, zîra kıyamet günü, gıybetin ve adamı teşhîrin cezası olarak kendi sevâblarının adama verileceğini, şâyet sevabı yoksa ada-

---

[177] Ahmed, sahîh sened ile rivâyet etmiştir.

mın günahlarının kendisine yükletileceğini ve leş yiyene benzetildiğini, bu sûretle Allah'ın gazabına uğrayacağını, günahlarının ağır gelmesiyle Cehennem'e gireceğini, hattâ gıybet edilen kimsenin bir günâhını almakla dahî günahlarının ağır geleceğini ve en hafif derece olarak kendi amelinin mükâfatının azalacağını ve bütün bunların karşılıklı muhâkeme, suâl-cevab ve muhâsebe yapıldıktan sonra olacağını bilmesidir.

Nitekim Resûl-i Ekrem:

مَا النَّارُ فِي الْيَبَسِ بِأَسْرَعَ مِنَ الْغِيْبَةِ فِي حَسَنَاتِ الْعَبْدِ

"Ateşin kuru odunu yakması, insânın sevablarını mahvetmekte gıybetten daha sür'atli değildir" buyurmuştur.

Rivâyete göre adamın biri Hasan-ı Basrî'ye:

- **Senin beni gıybet ettiğini duydum**, demiş. Hasan-ı Basrî:

- **Senin ne kadar gıybetini yapmışsam, sevâblarımdan sana o kadar verilmesine hükmediyorum**, dedi.

Gıybet hakkındaki haberlere inanan kimse bu vaîdlerden korkarak, dilini gıybet için oynatmaz.

Gıybetten kurtulmanın bir yolu da kendisini düşünmesidir. Kendinde kusur bulan onları düzeltmekle meşgûl olur.

Ve Resûl-i Ekrem'in:

طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عُيُوبِ النَّاسِ

"Müjde o kimseye ki, kendi kusurları, insânların kusurlarını araştırmadan kendini alıkoymuştur" hadîsini hatırlar.[178]

---

[178] Bezzâr, Enes'den rivâyet etmiştir.

Kendini kusurlu bulan bir insana yaraşan, âlemi zemmetmekten utanıp, kendi kusurlarını düzeltmekle meşgul olmasıdır. Aynı zamanda kendisi, kendi kusurlarını düzeltmediği gibi. başkalarını da mâzur görmeğe gayret etmelidir. Bununla berâber bu anlattıklarınız başkasının kendi irâdesiyle meydâna gelen kusurlarındandır. Yoksa yaradılışda bir kusûru varsa, onu gıyâbında zemmetmek, hâlikı zemmetmektir. Zîra kusur, nakışta değil, nakkaştadır.

Adamın biri hakîmin birine:

- *Ey suratsız insân*, diye hitâb edince, hakîm:

- *Yaratan güzel yaratmadı, benim suçum nedir?* dedi.

Şâyet kendisi kusursuz ise, Allah'a hamdetsin ve kendini gıybet çirkâbiyle kirletmesin. Zîra insânları ayıplamak sûretiyle ölü eti yemek, en büyük kusurlardandır. Hattâ bu gibi adam biraz insâf ile düşünürse kendisini kusursuz bulmanın, kendi kendini bilmemesinden başka birşey olmadığını anlar. Bu da en büyük kusurdur. Başkasının kendisini gıybet etmesinden nasıl bunalırsa, kendisinin de başkasını gıybet etmesinden, o başkasının da aynı şekilde canı sıkılacağını bilmesi, gıybet etmesine mâni olabilir. Çünkü kendisi için razı olmayacağı şeye başkası için de râzı olmaması gerekir. İşte bunlar, mücmel tedâvi yollarıdır.

Mufassal çâreleri: Yukarda da söylediğimiz gibi tedâvi, hastalığın teşhîsini yapmak ve sebebini bulup kaldırmakla mümkündür. Bunun için önce kendisinin hangi sebebe binâen gıybet etmek istediğini araştırmalıdır.

Şâyet kızgınlığından dolayı gıybet ediyorsa **"Gazabın Âfâtı Kitabı"**nda anlattığımız çârelerle tedâvisine bakmalıdır. Şöyle ki: "*Ben bu adam hakkında hiddetimi devâm ettirir ve durmadan kendisini gıybet edersem, Allahu Teâlâ'nın*

yasak ettiği gıybeti yapmakla Allah'ın gazabına uğrarım" diye düşünmelidir.

Zîra Resûl-i Ekrem:

إنَّ لِجَهَنَّمَ باباً لا يَدْخُلُ مِنْهُ إلاَّ مَنْ شَفى غَيْظَهُ بِمَعْصِيَةِ اللهِ تَعالَى

"Muhakkak Cehennem'de bir kapı var ki, bu kapıdan, yalnız, kininin şiddetini, Allah'a isyân ederek başkalarına zarar vermek sûretiyle yenenler girecektir" buyurmuştur.[179]

Dîğer hadîsde:

مَنِ اتَّقى رَبَّهُ كَلَّ لِسانُهُ وَلَمْ يَشْفِ غَيْظَهُ

"Rabbinden korkanın dili ağırlaşır ve gayzına şifâ olmaz, intikam almağa kalkışmaz", buyrulmuştur.[180]

Yine başka bir hadîsde:

مَنْ كَظَمَ غَيْظاً وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى أنْ يُمْضِيَهُ دَعاهُ اللهُ تَعالَى يَوْمَ الْقِيامَةِ عَلَى رُؤُسِ الْخَلائِقِ حَتَّى يُخَيِّرَهُ في أيِّ الْحُورِ شَاءَ

"Kim gücü yettiği hâlde hiddetini yener ve intikama kalkışmazsa, kıyâmet günü, mahlûkatın huzurunda Allahu Teâlâ onu çağırarak hûrilerden dilediğini almakta onu serbest bırakır" buyrulmuştur.[181]

Geçmiş peygamberlere inen kitâbların birinde, "*Ey âdemoğlu, sen kızdığın zaman beni an ki, ben de gazab ettiğim zaman seni anayım da terk etmeyeyim*" diye yazılıdır.

---

[179] İbn Ebi'd-Dünyâ İbn Abbâs'dan rivâyet etmiştir.

[180] Ebû Mansûr Sa'd b. Saîd'den rivâyet etmiştir.

[181] Ebû Dâvuâ ve Tirmizî Muaz b. Enes'den rivâyet etmişlerdir.

Şâyet gıybeti arkadaşlarının hâtırı için yapıyorsa, bundan kurtuluşun çâresi, Allah'ın hiddetini mahlûkatın rızâsında aramakla, Allahu Teâlâ'nın kendisine gazab edeceğini bilmesi ve Mevlâsını hor görüp başkasını büyük gördüğünü ve bu sûretle onların rızâsı uğrunda Allah'ın rızâsını nasıl terkedeceğini düşünmesi ve gazabının Allah için olmasını bilmesiyledir. Bu düşünce, kızdığı kimsenin kötülüğünü anmaktan kendisini alıkoyar. Hattâ arkadaşlarına bile başkasının kötülüklerini andıkları zaman Allah için kızmalıdır. Zîra onlar Rablerine en çirkin bir günâh olan gıybet ile isyân etmektedirler.

Başkasının kendi aleyhindeki dedikodusundan kurtulmak için, onu suçlayıp kendini tezkiye maksadıyla gıybet ediyorsa, bunun tedâvisi de, Allah'ın gazabına uğramanın, başkalarının düşmanlığına uğramaktan daha şiddetli olduğunu bilmesidir. Çünkü bir def'a gıybet etmekle peşinen Allah'ın gazabına uğruyorsun. Buna karşı insânların husûmetinden de kurtulup kurtulamadığını kat'î bir şekilde bilemezsin. Yâni dünyalık husûsunda kurtulduğun şübheli, fakat sevablardan da zarar etmek sûretiyle hüsrândasın. Peşînen Allah'ın zemmini kabûl edip veresiye olarak insânların zemmetmesinden kurtulmak istersin ki, bu, en büyük bir ahmaklık ve rüsvâylıktır. Kendi kusurlarını kapatmak veya küçük göstermek için başkasını örnek vermek maksadıyla gıybet ediyorsan -meselâ, ben yaptımsa falanca da yaptı, şeklinde konuşman gibi- bunun tedâvisi, bu şekil müdâfaanın cehâletten başka bir şey olmadığını bilmendir. Çünkü sen bâtılı örnek aldın. Fâsid makîsün aleyh olamaz. Allah'ın emrine muhâlefet edene -kim olursa olsun- uyulamaz. Kendisini ateşe atan bir adam örnek alınmaz. Ona uyup kendisini ateşe atan ahmağın tâ kendisidir. Adamı bu şekilde diline dolamak-

ta hem gıybet, hem de senin kendini mâzur göstermek istediğin günahı ona nisbet etmekle ayrı bir günah vardır. Bu sûretle akılsızlığın ve ahmaklığın sebebiyle iki günahı kendine tescîl ettirmiş olursun. Senin o zaman, tekeye bakıp kendini dağdan aşağı atan bir koyundan farkın kalmaz. Böyle yapan bir koyunun dili olup da "*teke benden daha akıllıdır o kendini dağdan aşağı attığı için ben de attım*" dese, elbette onun ahmaklığına gülerdin. Ne yazık ki, sen öyle yaptığın hâlde kendine gülmüyorsun.

Şâyet gıybetten maksadın, başkasını zemmetmekle kendini üstün göstermek ise, bundan kurtuluş çâresi, bu maksadla yaptığın gıybet sebebiyle peşînen Allah katındaki değerinden düştüğünü kabul etmendir. Buna rağmen insânların da sana değer vereceği şübhelidir. Hattâ bâzan tamâmen bunun tersi de düşünülebilir. Çünkü insânlar senin şuna buna dil uzattığını görünce, sana karşı besledikleri hürmet kaybolabilir. Sen bu maksadla yapmış olduğun gıybet neticesi, peşînen hâlikın nezdindeki kıymetini, vehmî olarak mahlûkatın sana vereceği kıymete fedâ ettin. Yaratıkların bu sûretle sana kıymet vermeleri şübheli olmakla berâber, onların sana vereceği kıymet, seni Allah katındaki hiç bir mes'ûliyetten kurtaramaz.

Hased ve çekememezlik sebebiyle gıybet ediyorsan, bundan kurtuluş, iki azâbı bir araya topladığını bilmenle mümkündür. Çünkü sen ona verilen dünyalığı çekememekle, dünyada sıkıntı ve azâb içindesin. Üstelik bununla iktifâ etmiyerek, gıybetini yapmak sûretiyle âhiret azâbını da buna ekledin. Bu sûretle hem dünya, hem de âhiret hüsrânına uğradın. Hased ettiğin kimseye nişan aldığın hâlde hedef kendin oldun. İyiliklerini kıyâmette ona ödemek sûretiyle kendinin hasmı ve onun dostu oldun. Çünkü senin gıybetinin ona kârı, sana da zararı dokunmuş-

tur. Hased hastalığına bir de ahmaklık ve cehâleti ekledin. Hattâ çok kere senin bu çekememezliğin, adamın yükselmesine de sebeb olur. Nitekim şâir:

Allahu Teâlâ bir fazîletin neşrini murâd ettiği zaman,
ona hased eden gizli bir dil hâzırlar demiştir.

Şâyet gıybetten maksadın istihzâ ise, bundan kurtulmak için, başkasını insânlar nazarında küçük düşürmeğe çalışırken; kendini, Allah, melekler ve peygamberler nezdinde küçük düşürdüğünü bilmen gerekir. Eğer kıyâmet günündeki hasret, nedâmet ve rezâletini ve istihzâ ettiğin kimsenin nasıl günahlarını yüklenip Cehennem'e düşeceğini düşünecek olursan, adamı küçük düşürmeğe çalışmak seni dehşete düşürürdü. Hemen bu işden vazgeçerdin. Eğer kıyâmetteki hâlini düşünecek olsan, kendin ondan ziyâde istihzâya hak kazanmış olduğunu anlardın. Zîra, sen onunla birkaç kişi yanında eğlendin, hâlbuki kıyâmet günü bütün yaratıklar huzûrunda hayvan gibi onun günahlarını sırtlanacak ve herkes seninle alay edercesine Cehennem'e gideceksin. Herkes Allahu Teâlâ'nın o mağdûra yardım etmesine ve senden intikam almasına sevinir.

Şâyet günahları sebebiyle kendisine acıdığın için gıybetini yapıyorsan, bu çok güzel. Fakat burada da şeytân sana hased ederek merhametinden alacağın mükâfattan ziyâde sevablarından ona verilecek sözü sana konuşturur ki, bu da adamın adını söylemektir. Böyle yapmanla acınacak hâle kendin bizzat düşmüş olursun. Çünkü senin sevabın azalıyor.

Allah için gazabın da böyledir. O da isim vermek sûretiyle gıybeti gerektirmez. Allah için olan buğzunun ecri-

ni azaltmış ve seni Allah'ın gazabına uğratmak için sana gıybet yaptırır, bunu bilerek gıybetten sakınmalısın.

Şaştığın ve hayret ettiğin bir hâdise seni gıybete sevkediyorsa, her şeyden önce, başkasının dîni ve dünyası için kendi kendini nasıl helâke sürüklediğine şaşmalısın. Bununla beraber dünya ukubetinden de emîn değilsin. Sen öteki adama şaşarak nasıl onun gizli hâllerini izhâr ettinse, Allahu Teâlâ da senin gizli hâllerini izhâr etmekle seni rezîl eder.

Görüldüğü gibi her nev'iyle gıybetin tedâvi çâreleri, mârifet ve îmânın esaslarından olan bu hususları tahakkuk ettirmektir. Bütün bu anlattıklarıma sağlam olarak inanan kimsenin elbette dili gıybetten uzaklaşır.

23'ncü Beyân
Kalb ile de gıybetin haramlığı

Dil ve zahirî âzalarla gıybet harâm olduğu gibi, kabl ile ve içden yapılan gıybet de haramdır. Buna "*su'-i zan* [kötü zan]" derler. Bu su'i zan kötü söz gibidir. Dilinde bir adamın kötülüklerini saymak yasak olduğu gibi, kalbin ile, kötü zanda bulunman da yasaktır. Kimseye kötü zanda bulunmak, hakkın değildir. Bu kötü zandan maksadım, kalbe ne sûretle gelirse gelsin demek değil de, adamın kötülüğüne kalbin hükmetmesidir. Hâtır, hâdis, nefs ve hattâ şek kısımları bağışlanmıştır.[182] Yasak olan zandır. Zan ise kalbin temâyül ettiği taraftır.

Nitekim Allahu Teâlâ:

---

[182] Istılahların îzâhı "*Riyâzet-i Nefis*" kitabında geçmiştir.

يا أَيُّها الَّذينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثيراً مِنَ الظَّنِّ إنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إثْــــمٌ

"Ey îmân edenler, zannın çoğundan sakının; zîra zannın bâzısı günahtır" (Hucürât: 12) buyurmuştur.

Su'-i zannın haram olmasının sebebi: Herkesin kalbinde olanı, ancak gaybı bilen Allahu Teâlâ bilir. Binâenaleyh, gözünle görüp te'vil kabûl etmeyen kat'î bir malûmata sâhib olmadıkça, kimse için kötü düşünmeğe hakkın yoktur. Gözünle görmeyip kulağında duymadığın hususlarda kalbine gelen şübheler şeytândandır. Şeytân ise, en fâsık kimse olduğu için, onu tasdîk değil, yalanlaman gerekir.

Nitekim Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmuştur:

يا أَيُّها الَّذينَ آمَنُوا إنْ جاءَكُمْ فاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أنْ تُصيبُوا قَوْماً بِجَهالَةٍ

"Ey mü'minler, eğer fâsıkın biri size bir haber getirirse, onun iç yüzünü araştırın, yoksa bilmeden bir millete fenâlık edersiniz" (Hucürât: 6).

Artık şeytânı tasdîk kat'iyyen câiz değildir. Şâyet hâdisede kötü tarafı hayâllendirecek bir delîl var, fakat hilâfına da ihtimâli varsa, yine tasdîki câiz değildir. Zîra fâsık olan kimsenin verdiği bir haberde, sâdık olması düşünülebilse de senin onu tasdîk etmen câiz olmaz. Meselâ bir adamın ağzını koklayıp ağzından şarap kokusu almakla, onun hakkında şarap içme cezâsı tatbîk edilmez. Zîra belki içmeden ağzını çalkalamış, yâhut zorla içirilmiş

olabilir. Bütün bunlar, ihtimâl dâhilinde olduğu için, kalben onun içtiğini tasdîk doğru değildir. Bu sûretle su'-i zan etmiş olursun ki bu, haramdır.

Zîra Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

إنَّ اللهَ حَرَّمَ مِنَ الْمُسْلِمِ دَمَهُ وَمالَهُ وَأنْ يُظَنَّ بِهِ ظَنَّ السَّوْءِ

"Muhakkak ki, Allahu Teâlâ Müslümân'ın malını, cânını ve kendisine su'-i zanda bulunulmağı haram etmiştir."[183]

Bir adamın malının, mübâh olması için ne gibi şartlar aranırsa, kötü zanda bulunmak için de, aynı şartlar aranır. Ya gözü ile görecek veya âdil şâhid ile tebeyyün edecek. Ortada görgü veya şehâdete dayanan bir hâl yok iken hâtırına su'-i zan vesvesesi gelirse, hemen onu hâtırdan atmak ve adamın iç yüzünün kendi nazarından kapalı olduğunu, ortadaki tavır ve davranışın şerre ihtimâli olduğu gibi, hayra da ihtimâlini düşünerek su'-i zandan sakınmaktır.

Şâyet, şübheler durmadan dalgalanmakta ve insânın hâtırına muhtelif şeyler gelmekte olduğuna göre, su'-i zanda bulunmak ne ile ve nasıl bilinir, dersen:

Deriz ki; su'-i zan bağlantısının belirtisi, adama karşı içinde olan eski davranışın değişmesi, adamdan nefret etmeğe başlaman. Kendisinden ağırlanman. Artık kendisine hürmet ve saygı göstermekten tenbelleşmen ve bir sıkıntı ile karşılaştığı vakit buna aldırış etmemendir. İşte bütün bunlar, su'-i zannın sende yerleştiğinin tezâhürleridir.

Su'-i zandan kurtuluş husûsunda Resûl-i Ekrem şöyle buyuruyor:

---

[183] Beyhakî, İbn Abâs'tan rivâyet etmiştir.

ثَلاثٌ فِي الْمُؤْمِنِ وَلَهُ مِنْهُنَّ مَخْرَجٌ فَمَخْرَجُهُ مِنْ سُوءِ الظَّنِّ أَنْ لا يُحَقِّقَهُ

"Üç şey mü'minde bulunabilir. Bunlardan kurtuluş çâreleri de vardır, Su'-i zandan kurtuluş çâresi, şüphelendiği şeyin üzerine düşmemektir."

Yâni ne işi, ne de kalbi ile bunu araştırmamak ve üzerinde durmamaktır. Su'-i zannın kalbde yerleşmesi, sevgisinin nefrete dönmesiyledir. Âzâlarda yerleşmesi ise, su'-i zannın gereğini yapmakladır. Şeytân bâzan en basit bir hayâl ile insânların kötülüklerini kalbe sokar ve yerleştirir. Aynı zamanda adamın bu kötülüklerini ve gizli hâllerini bulabilmeği kendisi için bir zekâ ve sür'at-i intikal diye kabûl ettirir. Mü'min, Allah'ın nûru ile bakar ve böyle kapalı gerçekleri bulur, meydâna çıkarır, şeklinde vesveselerle insânı aldatır. Gerçekde ise bu tecessüs, Allah'ın nûru ile değil, şeytânın vesvesesiyledir. Onun için buna kıymet vermemek lâzımdır. Şübhesiz âdil bir kaynaktan duyduğunu tasdîka meyletmekte mâzursun. Çünkü onu inkâra kalkışmak adâlete karşı bir cinâyet olur. Zîra âdil kimsenin yalan söylediğini sanmış olursun ki, bu da ayrıca bir su'-i zan olur. Birine hüsn-i zann ederken dîğerine su'-i zanda bulunmak muvâfık düşmez. Evet, bunların aralarında bu töhmete sebeb olacak bir husûmetin bulunup bulunmadığını araştırabilirsin. Çünkü Şerîat, âdil babanın evlâdı hakkındaki şehâdetîni reddetti. Zîra bu, töhmet yeridir. Bunun gibi düşmânın şehâdetini de kabûl etmez. Şâhid, düşman olunca -âdil de olsa- orada duraklamalı, ne tasdîk, ne de tekzîb etmeli, belki bu adamın hâli, benim hakkımda kapalı idi, şimdi de aydınlanmadı, gene eski hâli üzere kaldı demelisin.

Bâzan insân, görünüşde âdil olur, aralarında bir düşmânlık da olmaz. Ancak kusur araştırmak kendisinde îtiyad hâlinde olur. Bu gibi adam her ne kadar âdil görünürse de gerçekde âdil değildir. Böyle insânların kusurlarını araştırıp çekiştiren fâsıktır. Hattâ bunu âdet hâline getirmişse şehâdeti dahî kabûl edilmez. Ne yazık ki, insânların gıybete fazla dalmaları sebebiyle bu gerçekler üzerine fazla eğilememişlerdir.

Bir Müslüman hakkında kötü zanna kapıldığın zaman, sana yakışan ona daha fazla ehemmiyet vermek ve onun için hayır duâ etmektir, işte bu davranışın şeytânı kızdırır ve senden uzaklaştırır. Artık kötü şeyler hâtırına getirmez olur. Çünkü yine adama ehemmiyet verip hakkında hayır duâda bulunacağından korkar.

Bir Müslümân'ın hatâsını öğrendiğin zaman, ona tenhâda nasîhat et, fakat gıybet husûsunda şeytân seni aldatmasın. Ona nasîhat ederken de *"işte senin kusurların ortada"* demek sûretiyle kendini büyük, onu küçük gösterme maksadın, duyduğun üzüntü ile berâber, onu bu vartadan kurtarmak olsun. Onun hakkındaki üzüntün, kendi hakkındaki üzüntün gibi olsun. Hattâ onun o kusûrunu, senin nasîhatin ile değil, kendiliğinden terk etmesi senin için daha sevimli olsun. Bu anlattığımız şekilde davranırsan, hem nasîhatin, hem de adamın bu kusuru hakkındaki üzüntün ile dîninde ona yardımcı olmanın mükâfatlarını alırsın. Su'-i zannın kötü meyvelerinden biri de tecessüs [araştırmak] tır. Zîra kalb, yalnız zan ile iktifâ etmez, hakîkate varmak ister. Bunun için tecessüs ile meşgul olur ki, bu da yasaktır.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de:

ولا تَجَسَّسُوا

"Casusluk etmeyiniz" (Hucürât: 12) buyrulmuştur.

Gıybet, su'-i zan ve tecessüsün her üçü de bir âyette yasak edilmiştir.

Tecessüs demek, Allah'ın kullarını, Allah'ın örtüsü altında bırakmayıp onların gizli kusurlarını araştırıp açığa çıkarmak ve onları rezîl etmek demektir. Hâlbuki o kusurların kapalı kalması hem dinleri, hem de kalb huzûru bakımından, onların hakkında daha selâmetli yol idi. **"Emr-i Mâruf Kitâbı"**nda tecessüsün hakîkatini ve hükmünü anlatmıştık.

24'ncü Beyân

Gıybete ruhsat veren mâzeretler

Bilmiş ol ki: Başkasının kusurlarını sayıp dökmeğe ruhsat, ancak onları açıklamakla ulaşılması mümkün olan meşrû ve sahîh gareze bağlıdır. Gıybet günâhının yok olması, ancak bu meşru mâzeretlerle mümkündür ki, bunlar da altıdır.

Birincisi tazallümdür. Yâni uğradığı haksızlıktan alâkalı zevâta şikâyettir. Şikâyetçi her şeyi açıklayabilir. Meselâ, herhangi bir kadıyı, zulüm ve hıyânet etmek ve rüşvet yemekle diline dolarsa, gıybet etmiş ve günâha girmiş olur. Fakat kendisi bizzat kadı'nın zulmüne uğramışsa, onu daha salâhiyetli bir mercie şikâyet edip kendisine yapılan haksızlığı anlatması günah değildir. Çünkü başka sûretle istifâ-i hak mümkün değildir.

Nitekim Resûî-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

إِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا

"Hak sâhibi için konuşmak ve anlatmak vardır."[184]

Dîğer bir hadîsinde:

مَطَلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ

"(İşçinin hakkını) **zenginin geciktirmesi zulümdür**" buyurmuştur.[185]

Dîğer bir hadîsde de şöyle buyurulmuştur:

لِيُّ الْواجِدُ يَحِلُّ عُقُوبَتَهُ وَعِرْضَهُ

"**Zenginin herhangi bir hakkı te'hîr edip vermemesi** (haddi aşmayacak şekilde) **kendisine sataşılmasını** (ve kadı tarafından) **ukûbet ve tâzir edilmesini helâl kılar.**"[186]

İkincisi yapılan kötülüğü düzeltmek ve günahkârı yola getirmek için yardım dilemek. Nitekin rivâyete göre Hz. Ömer (r.a.), Hz. Osman veya Hz. Talha'ya uğramış, selâm vermiş, selâmını almamıştır. Bunun üzerine Hz. Ömer, mes'eleyi Hz. Ebûbekir'e anlatmış ve Hz. Ebûbekir aralarını bulmuştur. Ömer'in (r.a.) bunu bildirmesi, yardım talebi için idi.

Bunun gibi yine Hz. Ömer Şam'da Cündül'ün içki içip sarhoş olduğunu duyunca ona:

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ حم تَنْزِيلُ الْكِتابِ مِنَ اللهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقابِ

"Rahmân ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Hâ, Mîm. Kitâbın indirilmesi, güçlü ve alîm olan Allah katındandır. O, günâhı bağışlayan, tevbeyi kabûl eden, cezâsı şid-

---

184 Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir.

185 Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir.

186 Ebû Dâvud, Neseî ve İbn Mâce sahîh sened ile rivâyet etmişledir.

detli, lütfu bol olandır" (Mü'min: 2-3), âyet-i celîlesini yazdı ve gönderdi ve haber vereni karıştırmadı. Zîra maksadı, onu içkiden vaz geçirmekti. Nitekim başkasının nasîhatinden ziyâde Ömer'in (r.a.) nasîhati kendisine te'sîr etti ve içkiyi terketti. İşte böyle sahîh maksadla yapılırsa, bu gıybete müsâade var, yoksa haram olur.

Üçüncüsü fetvâ almak içindir. Meselâ, adamın müftîye gidip, bir kurtuluş yolu bulmak için fetva almak maksadiyle müftîye *"Babam, kardeşim veya karım bana kötülük ediyorlar"* demesi gibi. Bu kadarı câizdir.

Zîra Utbe'nin hanımı Hind, Resûl-i Ekrem'e giderek **"Kocam cimri bir insândır, beni ve çocuklarımı doyasıya yedirmiyor"** diye şikâyet etti ve **"gizlice alıp çocuklarımı yedirebilir miyim?"** diye sordu. Resûl-i Ekrem de: **"İtidâl yolu ile sana ve çocuğuna yetecek kadarını alırsın"** buyurdu. Hind, burada kocasının zulmünü ve cimriliğini anlattığı hâlde, maksadı fetvâ almak olduğu için, Resûl-i Ekrem kendisini bu sözlerinden menetmedi.

Dördüncüsü Müslümân'ı kötülükten korumak içindir. Meselâ, fakîh bir insânı, fâsık ve bid'at sâhibi bir kimse ile düşüp kalkar gördüğün ve onun kötü hâllerinden fakîhe bir şey sirâyet edeceğinden korktuğun zaman, fakîhe, bu adamın hâlini anlatırsın. Böyle bir korku yoksa, anlatmağa lüzum da yoktur. O zaman bu işe hased karışabilir. Şeytân da güyâ insânlara şefkat ediyorsun şeklinde onu süslemeğe çalışır ki, bu aldanmaktır. Bunun gibi, kusûrunu bildiğin bir köleyi satın almak isteyen kimseye de, kölenin kusurunu anlatırsın, Zîra buradaki sükût, müşterinin zararınadır. Her ne kadar konuşman kölenin zararına ise de, müşteri temiz olduğu için daha mühimdir. Tezkiyeci de böyledir. Dinlenen şâhidin hâlinden so-

rulduğu zaman, bildiğini olduğu gibi söylemelidir. Evlenmelerde, emânet vermede, yapılan istişârelerde de hüküm aynıdır. Şâyet, "*alma, bu sana yaramaz*" demekle vazgeçecekse bu iyi; eğer vazgeçmeyecekse, bildiği kusûrunu açıkça söylemesi lâzımdır.

Zîra Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

أَتَرْعَوْنَ عَنْ ذِكْرِ الْفاجِرِ اهْتِكُوهُ حَتَّى يَعْرِفَهُ النّاسُ اذْكُرُوهُ

بِما فِيهِ حَتَّى يَحْذَرَهُ النّاسُ

"Fâciri anmaktan çekiniyor musunuz? Onun her hâlini açıklayın ki, herkes onu bilsin. Onda olan hâller ile onu anlatınız ki, insânlar ondan kendilerini korusunlar."[187]

Hattâ üç kişinin gıybeti yok, derlerdi. Bunlar, zâlim hükümdarlar, bid'at sâhibleri ve fıskını açığa çıkaranlardır.

Beşincisi: Gıybetin mübâh olduğu altı kısmın beşincisi de, adamın bir kusûrundan meydâna gelen lâkabiyle meşhûr olmasıdır.

A'rec [aksak], a'meş [domlaç gözlü] gibi. Bunlar bu kusurlarından aldıkları lâkablarla anıldıkları için, bu lâkabı anmak gıybet sayılmaz. Meselâ Ebû'z-Zinâd-ı A'rec'den veya Selmân-ı A'meş'den rivâyet etti gibi. Âlimler, adamı anlatabilmek için bu usûlü kabûl etmişlerdir. Hattâ bu öyle bir hâl alır ki, artık sahibi ondan bunalmaz olur. Çünkü onunla teşehhür etmiştir. Şâyet kendisini tanıtabilmek için bunun muâdili daha muvâfık bir isim

---

[187] Taberânî ve İbn Hibbân "*Zu'afa*"da rivâyet etmiştir. Diğer rivâyet yolları da vardır.

varsa, onu tercih etmek muvâfık olur. Bunun için köre, tamâmen zıddı olan görür, diyenler de vardır.

Altıncısı fıskını alanen icrâ etmesidir. Âşikâre içki içen ve kumar oynayan gibi. O, kendisine meyhâr veya kumarbaz diyenlere dahî aldırış etmez. Artık onu bu isimle anmakta beis yoktur.

Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

مَنْ أَلْقَى جِلْبَابَ الْحَيَاءِ عَنْ وَجْهِهِ فَلَا غِيبَةَ لَهُ

"Hayâ perdesini yüzünden atanın gıybeti olmaz."[188]

Hz. Ömer de "**Fâsıkı gıybet haram değildir**" buyurdu ve bu sözü ile fıskını gizli yapanı değil, açığa çıkaranı kasdetti. Zîra kusûrunu gizleyenin hakkına riâyet şarttır.

Salt b. Tarif diyor: "**Hasan-ı Basrî'ye, *fıskını ilân eden bir adamın gıybeti olur mu?*** diye sordum. Hasan ***Olmaz, çünkü onda bir hayır yoktur***, dedi."

Yine Hâsan-ı Basrî diyor ki: **Üç kişinin gıybeti olmaz. Bunlar, nefsinin arzûlarına uyanlar, fıskını ilân edenlerle, zâlim hükümdarlardır. Bu vasıflara sâhib olanların, zâten teşhîrden zorları yoktur, belki bundan memnûn kalan kimselerdir. Ancak bunların da gizledikleri başka kusurları varsa onu teşhîr, yine gıybettir.**

Avf anlatıyor: **İbn Sîrîn'in yanına gittim ve Haccâc-ı Zâlim'den söz ettim. İbn Sîrîn *"Allah âdil bir hâkimdir, Haccâc'dan zulmünün intikâmını alacağı gibi, Haccâc'ı gıybet edenin de cezâsını verecek. Sen yarın Allah'a mülâkî olduğun zaman, senin için irtikâb ettiğin en küçük günah, Haccâc-ı Zâlim'in kendisi için irtikâb ettiği en büyük günahtan daha ağırdır"* dedi. Ve gıybet etmemeği tavsiye etti.**

---

[188] İbn Adiy "*Kitâbü's-Sevâb*"da rivâyet etmiştir.

25'nci Beyân
Gıybetin keffâreti

Bilmiş ol ki; gıybet edene vâcib olan, pişmân olup kendi hâline acımak sûretiyle tevbe etmek ve bu sûretle Allah katındaki mes'ûliyetten kurtulmaktır. Ayrıca gıybet ettiği kimseden de helâllık almaktır ki, ona olan borcundan da bu sâyede kurtulmuş olsun. Gıybet ettiği kimseden helâllık alıp af dilerken içinden üzülmeli ve bu üzüntü ve nedâmetini gıybet ettiği kimseye de duyurmalıdır. İçinden nâdim olmadığı hâlde dışından pişmân görünüp helâllık almağa çalışan, riyakârlık etmiş olur ki, bu defa, yeni bir günâhı daha sırtına almış olur.

Hasan-ı Basrî'ye göre, *helâllık almağa lüzum yok*, yalnız tevbekâr olmak da kâfidir.

Bu sözüne de Enes b. Mâlik'in (r.a.) Resûl-i Ekrem'den rivâyet ettiği şu hadîs ile delîl çekmiştir:

كَفَّارَةُ مَنِ اغْتَبْتَهُ أَنْ تَسْتَغْفِرَ لَهُ

"Gıybet ettiğin adamın gıybetinin keffâreti, onun için istiğfar etmendir."[189]

Mücâhid de "**Din kardeşinin etini yemenin yâni gıybetini yapmanın keffâreti, onu övmen ve onun için hayır duâ etmendir**" demiştir.

Atâ b. Ebî Rebah'a gıybetin tevbesinden sordular. Atâ da, **gıybetini yaptığın adamın yanına gider ona, senin gıybetini yaptım, zulmettim, hattâ yalan söyledim, bu sûretle sana kötülükte bulundum. Şimdi pişmân oldum. Senden helâllık istiyorum. Sen istersen hakkını alırsın,**

---

[189] İbn Ebi'd-Dünyâ "*Es-Samt*" adlı eserinde rivâyet etmiştir.

istersen helâl edersin, der ve **bu sûretle helâllık ister**, demiştir. Sözün doğrusu da budur.

Efendim, söz, mal gibi değildir. Malın karşılığı var, fakat konuşulan sözün karşılığı olmaz. Bunun için helâllık almağa da lüzum yok, diyen kimsenin sözü zayıftır. Zîra dil ile bir adamın veya bir kadının ırzına taarruzda ve ona fâhişe demekte kazif cezâsı vardır ve sâhibi bu hakkı arayabilir.

Hattâ Resûl-i Ekrem (S.AV.) şöyle buyurmuştur:

مَنْ كانَتْ لأَخيهِ عِنْدَهُ مَظْلَمَةٌ في عِرْضٍ أوْ مالٍ فَالْيَسْتَحْلِلْها مِنْهُ قَبْلَ أنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَيْسَ هُناكَ دينارٌ وَلا دِرْهَمٌ إنَّما يُؤْخَذُ مِنْ حَسَناتِهِ فَإنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ يُؤْخَذُ مِنْ سَيِّئاتِ صاحِبِهِ فَزيدَتْ عَلى سَيِّئاتِه

"Kimin bir kardeşinin ırz, şeref ve haysiyeti ile veya malı ile alâkalı bir haksızlığı varsa, paranın pulun bulunmayacağı ve kıymeti olmayacağı bir gün (kıyâmet günü) **gelmeden, hak sâhibinden helâllık alsın. Zîra o gün kendi iyiliklerinden alınır ve hak sâhibine verilir. Şâyet kendi iyiliği yoksa, hak sâhibinin günahları da kendi günahları üzerine eklenir."**[190]

Hz. Âişe, başka bir kadın için "**Ne uzun eteklidir**" diyen kadına, "**Gıybet ettin, git ondan helâllık al**" demiştir.

Bütün rivâyetler, gıybet edilenden helâllık almanın gerekli olduğunu göstermektedir. Şâyet ölmüş veya yeri belli değilse, onun için duâ, istiğfar ve hayır hasenât yapar.

---

[190] Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir.

Şâyet, helâllık isteyene hakkını helâl etmesi mecbûrî midir? dersen,

Derim ki: Hayır, mecburî değildir. Zîra o fazladan bir ikramdır. Ancak helâl etmesi daha güzeldir. Özür beyân edip afv dileyene düşen vazîfe, adama çok yalvarmak, onun gönlünü hoşetmek sûretiyle ondan afv dilemektir. Şâyet, bütün yalvarmalarına karşı adam helâl etmezse, bu yalvarmalar kendisi için bir hasene ve sevabdır. Kıyâmet günü gıybet karşılığı olarak mîzanına konurlar. Seleften bâzıları haklarını helâl etmezlerdi.

Sâîd b. Müseyyeb bunlardan birisidir, İbn Sîrîn'e:

- **Sana gıybet edene hakkını helâl et**, diyenlere, o:

- **Onu ben harâm etmedi ki, helâl edeyim, onu harâm eden Allahu Teâlâ'dır, sonuna kadar da haramdır,** derdi.

Şâyet, o hâlde Peygamber Efendimizin "**Lâyık olan onu helâl etmesidir**" sözünün mânası nedir? dersen;

Deriz ki: Resûl-i Ekrem Efendimiz harâmı helâl et demek istemedi, "**Hakkından vazgeçmek muvâfıktır**" buyurdu. İbn Sîrîn'in sözü, gıybet etmeden önce, gıybeti helâl etmek bakımından doğrudur; çünkü haramdır, helâl olmaz. Fakat gıybet edene hak helâl edilir. Hattâ değil gıybete, her çeşit haksızlığa uğrayan kimse, hakkını helâl edebilir.

Şâyet buna da, öyleyse Resûl-i Ekrem'in:

أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكُونَ كَأَبِي ضَمْضَمٍ كانَ إذا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ قالَ أَللّٰهُمَّ إِنِّي قَدْ تَصَدَّقْتُ بِعِرْضِي عَلَى النّاسِ

"**Ebû Damdam gibi olamıyor musunuz? O, evinden çıkarken, Allah'ım, ben, aleyhimde dedikodu yapanlara**

hakkımı helâl ettim, derdi"[191] buyurduğunun mânası ne oluyor? Gıybet yapılmadan nasıl helâl edilir, helâl ederse gıybet mübâh olur mu? Şâyet bir mâna ifâde etmezse, Resûl-i Ekrem'in insânları buna teşvîk etmesinin ne mânası kalır? dersen:

Deriz ki: Bunun mânası, yapılacak olan haksızlığı peşînen bağışlamaktır. Kıyâmet günü ben ondan dâvacı olup, hak taleb etmeyeceğim demektir. Yoksa böyle söylemekle gıybet helâl olur, demek değildir. Gıybet ettiği takdirde yaptığı haksızlık da ortadan kalkmış değildir. Çünkü yapılmadan önce bir afvdır. Bununla beraber bu bir vaiddir. Kıyâmet günü dâvacı olmamağa azmetmesi ve va'dinde durması lâzımdır. Şâyet va'dinden döner ve diğerleri gibi hak ararsa, hakkı bakîdir. Bunu fakîhler de tasrîh etmişlerdir ki, âhirette de böyledir.

Uzun sözün kısası, afvetmek daha fazîletlidir.

Hasan-ı Basrî diyor ki: "**Kıyâmet günü mahlûkat, âlemlerin Rabbi olan Allahu Teâlâ'nın huzûrunda toplandıkları zaman, Allahu Teâlâ'da alacağı olanlar kalksınlar diye çağırılır. Bu dâvete ancak dünyada afvedenler katılır.**"

Nitekim Kur'an-ı Kerîm'de:

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

"**Afva sarıl, mârûfu emret ve câhillerden yüz çevir**" (A'râf: 199) buyrulmuştur.

Peygamber Efendimiz de Cebrâil aleyhisselâma:

- **Ya Cebrâil, bu afv nedir?** diye sorunca, Cebrâil:

---

[191] Bezzâr ve İbn Sinnî *"El-Yevm ve'l-Leyle"*de, Ukaylî *"Zu'afa"*da Enes'den rivâyet, etmişlerdir. Mürsel olarak başka rivâyet yolları da vardır.

- **Allahu Teâlâ sana emrediyor, sana zulmedeni afveyle, sana gelmeyene git ve sana vermeyene ver**, dedi.

Hasan-ı Basrî'den yapılan bir rivâyette, adamın biri Hasan'a:

- **Ya Hasan, falanca seni gıybet etti**, deyince, Hasan:

- **O adama bir tabak hurma göndererek, işittiğime göre, sen bana amelinden bir miktar hediye ettin, ben de bu hurma ile mukabelede bulunabildim, beni mâzur gör ve hediyemi kabûl eyle**, dedi.

26'ncı Beyân

Onaltıncı âfet

Nemîme

Allahu Teâlâ bu gibiler hakkında:

هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ

"Dili ile iğneleyen, koğuculuk eden, iyiliği dâima önleyen, aşırı giden, suç işleyen, çok yemîn eden alçak zorba, bütün bunlar dışında bir de soysuzlukla damgalanmış..." (Kalem: 11-13) buyurdu.

Abdullah b. Mübârek diyor ki: "*Zenîm*", sır tutmayan veled-i zinâdır. Bununla berâber sır tutmayan ve bildiğini gezip söyleyenin veled-i zinâ olduğuna işaret etmiştir. Ve bunu yukardaki âyet-i celîlede olan "*zenîm*" kelimesinden aldı.

Yine Allahu Teâlâ:

وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ

"Dili ile çekiştirip yüzünden de alay edenin vay hâline" (Hümeze: 1) buyurmuştur.

Denildi ki: "*Hümeze*" nemmâmlık edendir.

Yine Allahu Teâlâ buyurmuştur:

حَمَّالَةَ الْحَطَبِ

"Odun hammalı" (Tebbet: 4).

Yine denildi ki: Bu kadın nemmâm idi, lâf taşırdı.

Yine Allahu Teâlâ:

فَخانَتاهُما فَلَمْ يُغْنِيا عَنْهُما مِنَ اللهِ شَيْئاً

"Onlar, kullarımızdan iki iyi kulun nikâhında iken, onlara karşı inkârlarını gizlemişlerdi de, iki peygamber Allah'tan gelen azâbı onlardan savamamışlardı" (Tahrîm: 10) buyurdu.

Rivâyete göre Lût aleyhisselâmın karısı eve gelen misâfirleri haber verirdi. Nûh aleyhisselâmın karısı da Nûh'un mecnûn olduğunu söylerdi.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

لا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ نَمَّامٌ

"Söz gezdiren Cennet'e giremez" buyurdu.[192]

Dîğer hadîste:

لا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتّاتٌ

"Kattât Cennet'e giremez" buyurdu ki, bu "*kattât*" kelimesi de nemmâm mânasınadır.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

---

[192] Buhârî ile Müslim rivâyet etmiştir.

أَحَبُّكُمْ إِلَى اللهِ أَحاسِنُكُمْ أَخْلاَقاً الْمُوَطَّؤُنَ أَكْنافاً الَّذينَ يَأْلَفونَ وَيُؤْلَفونَ وَإِنَّ أَبْغَضَكُمْ إِلَى اللهِ الْمَشَّاؤُنَ بالنَّميمَةِ الْمُفَرِّقُونَ بَيْنَ الإِخْوانِ الْمُلْتَمِسونَ لِلْبُرَآءِ الْعَثَرات

"Allah katında en sevimliniz, ahlâkı en güzel olanınız ve halk ile güzel geçinip ülfet eden ve ülfet olunanınızdır. Allah katında en sevimsiz olanınız da, insânlar arasında lâf götürüp getiren, dostların arasını açmak için çalışan ve temiz insânlara kusûr arayanınızdır."[193]

Diğer hadîsde:

ألا أُخبِرُكُمْ بِشِرارِكُمْ الْمَشَّاؤُنَ بِالنَّميمَةِ الْمُفْسِدونَ بَيْنَ الأَحِبَّةِ الْباغونَ لِلْبُرَآءِ الْعَيْبَ

"Size kötülerinizi haber vereyim mi? Söz gezdirmekle insânlar arasında dolaşıp dostların arasını bozan ve kusursuzlara ayıb arayanınızdır" buyurdu.[194]

Ebû Zer'in (r.a.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

مَنْ أَشاعَ عَلَى مُسْلِمٍ كَلِمَةً لِيَشينَهُ بِها بِغَيْرِ حَقٍّ شانَهُ اللهُ بِها فِي النّارِ يَوْمَ الْقِيامَةِ

"Kim bir Müslümân'ı haksız yerde rezîl etmek için, bir sözü ifşâ eder ise, Allahu Teâlâ kıyâmet günü bu yüzden onu Cehennem'e atmakla rezîl eder."[195]

---

[193] Taberânî, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.

[194] Ahmed, Ebû Mâlik el-Eş'arî'den rivâyet etmiştir.

[195] İbn Ebî'd-Dünyâ ve Taberânî, Abdullah b. Meymûn'den rivâyet' etmiştir.

Dîğer rivâyette:

أَيُّما رَجُلٍ أشاعَ عَلَى رَجُلٍ كَلِمَةً وَهُوَ مِنْها بَرِيءٌ يَشينُهُ بِها فِي الدُّنْيا كانَ حَقّاً عَلَى اللهِ أنْ يُذيبَهُ بِها يَوْمَ الْقِيامَةِ

"Hangi bir adam ki, başka bir kimseyi rezîl etmek maksadıyla hiç hayrı olmadığı bir sözü, onun aleyhinde ifşâ ederse, kıyâmet günü o sözü sebebiyle Allahu Teâlâ'nın bu adamı Cehennem'de eritmesini hak etmiştir" buyrulmuştur.[196]

Yine Ebû Hüreyre'nin rivâyetinde Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

"Bir Müslümân'ın aleyhinde yalan yere şehâdet eden, Cehennem'deki yerine hazırlansın."[197]

Denildi ki, *kabir azâbının üçde biri söz gezdirmektendir.*

İbn Ömer'in (r.a.) Resûl-i Ekrem'den rivâyetinde, Resûl-i Ekrem:

إنَّ اللهَ لَمّا خَلَقَ الْجَنَّةَ قالَ لَها تَكَلَّمي فَقالَتْ سَعِدَ مَنْ دَخَلَني فَقالَ الْجَبّارُ جَلَّ جَلالُهُ وَعِزَّتي وَجَلالي لا يَسْكُنُ فيكِ ثَمانِيَةُ نَفَرٍ مِنَ النّاسِ لا يَسْكُنُكِ مُدْمِنُ خَمْرٍ وَلا مُصِرٌّ عَلَى الزِّنا وَلا قَتّاتٌ وَهُوَ النَّمّامُ وَلا دَيّوسٌ وَلا شُرَطِيٌّ وَلا مُخَنَّثٌ وَلا قاطِعُ رَحِمٍ وَلا الَّذي يَقولُ عَلَيَّ عَهْدَ اللهِ إنْ لَمْ أفْعَلْ كَذا كَذا ثُمَّ لَمْ يَفِ بِهِ

---

[196] İbn Ebî'd-Dünyâ mevkuf ve Taberânî merfû olarak rivâyet etmiştir.
[197] Ahmed ve İbn Ebî'd-Dünyâ rivâyet etmişlerdir.

"Allahu Teâlâ Cennet'i yarattığı zaman, ona:

- *Konuş*, dedi. Cennet de:

- *Bana giren saâdete ulaştı*, dedi. Allahu Teâlâ da:

- *İzzet ve Celâlim hakkı için sekiz sınıf insan sana giremez. Onlar: İçkiye devâm edenler, zinâda ısrâr edenler, söz gezdirenler, deyyûslar, şurtîler* [kethüdalar], *kendilerini kadınlara benzeten erkekler, akrabaları ile alâkalarını kesenler, ben şöyle böyle yapmazsam Allah'ın ahdi üzerime olsun deyip adadıktan sonra sözlerini yerine getirmeyenlerdir*" buyurdu.

Kâ'b el-Ahbar'ın rivayetine göre: İsrâiloğullarında kıtlık olmuş. Hz. Mûsâ ile def'alarca yağmur duâsına çıktıkları halde, yağmur yağdırılmamış. Allahu Teâlâ Mûsâ'ya (a.s.), "*Koğuculukta ısrâr eden nemmâm içinizde oldukça sana ve maiyyetindekilere icâbet etmem*" buyurmuş. Hz. Mûsâ, "*Yâ Rab, o kimdir bana bildir, aramızdan çıkarayım*" deyince Allahu Teâlâ "*Sizi koğuculuktan men'edip dururken kendim mi nemmâm olayım*" demiş. Bunun üzerine hepsi tevbe ettiler de yağmur yağdırılarak suya kavuştular.

Anlatıldığına bakılırsa, adamın biri, yedi kelime hakkında bilgi sâhibi olmak için, yediyüz fersahlık yolu yürüyerek bir hakîmin yanına gitti. Huzûruna vardığında ona, *Allahu Teâlâ'nın sana bahşettiği ilimden faydalanmak için gelmiş bulunuyorum. Göklerden daha ağır, yerden daha geniş, kayadan daha katı, ateşten daha hararetli, zemherîrden daha soğuk, denizden daha engin, yetimden daha fakiri var mıdır, bana haber ver*, der. Hakîm ona, *İyi kişiye iftira göklerden daha ağır, hak arzdan daha geniş, kanâatkar kalb denizlerden daha engin, hırs ve hased ateşten daha hararetli, yakına ihtiyâç arzedildiğinde, ihtiyâç yerine getirilmezse zemherîrden daha soğuk olur. Kâfirin kalbi kayadan daha katıdır. Nemmâmın koğuculuğu meydana çıktığında, yetimden daha zelîl olur*, cevabını vermiştir.

27'nci Beyân
Nemîmenin tarifi ve redd-i vacib kısmı

Bilmiş ol ki: Nemîme demek, umûmiyetle birinin aleyhinde konuşulan sözü ona ulaştırmak demektir. Meselâ, *falan senin hakkında şöyle böyle dedi*, gibi. Bununla berâber nemîme yalnız buna mahsûs değildir. Mutlak sûrette hoşa gitmeyen bir şeyi açıklamağa da nemîme denir. Bu îzâh, ister söyleyenin, ister söylenen kimsenin ve ister daha başka birinin hoşuna gitmeyen bir şey olsun, hepsi birdir. Aynı zamanda bu ifşâ; söz, yazı ve işâretten hangisi ile olursa olsun fark etmez. Bunun gibi açıklanan şeyin iş veya söz olması ve adamda bir kusur olup olmaması birdir. Nemîmenin hakîkati; açıklanması hoş görülmeyen bir şeyi açıklamaktır. İnsâna yakışan, insânların hâllerinden hoşa gitmeyecek bir şeyi gördüğü zaman ona susmasıdır. Ancak bir Müslümân'a faydası dokunacak veya bir kötülüğü önleyecekse, onu açıklayabilir. Meselâ; birinin bir adamın hakkını yediğini gördüğün zaman, ona şehâdet edersin. Çünkü burada bir hak vardır. Fakat bir adamı, kendi malını gizlerken gördüğün zaman onu demezsin. Zîra onu söylemende ortaya bir ayıb ve noksanlık çıkarsa, işte bu, nemîme ve sırrı ifşâ olur. Böyle yapmakla gıybet ve nemîmeyi de bir araya toplamış olursun.

Kendisine söz getirilene düşen vazîfeler:

Söz gezdirmenin belli başlı sebebi; ya kimden söz getiriyorsa onun kötülüğünü veyâ kime söz götürüyorsa düşmanları ile birleşerek onun kötülüğü için söylüyor-

dur. Bütün bu gibi sözleri kendine getirip söyleyen hakkında bu adama altı vazîfe düşmektedir.

Birincisi: Bu adama inanmamaktır. Zîra nemmâm fâsıktır. Şehâdeti merdûddur. Nitekim Allahu Teâlâ:

يا أيُّها الَّذينَ آمَنُوا إنْ جاءَكُمْ فاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أنْ تُصيبُوا قَوْماً بِجَهالَةٍ

"Ey inananlar, eğer fâsıkın biri size bir haber getirirse, onun içyüzünü araştırın, yoksa bilmeden bir millete fenâlık edersiniz de, sonra ettiğinize yanarsınız" (Hucürât: 6).

İkincisi: Onu bu hareketinden dolayı takbîh edip nasîhatle bu işinden vazgeçirmektir.

Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ

"Mârufu emret, münkerden nehyet" (Lukmân: 17).

Üçüncü vazîfesi: Allah için ona buğzetmektir. Zîra bu adam Allah katında sevimsizdir. Allah katında sevimsiz olana buğzetmek vâcibdir.

Dördüncüsü: Bu adamın sözü ile öteki adama su'-i zan etmemektir.

Zîra Allahu Teâlâ:

اجْتَنِبُوا كَثيراً مِنَ الظَّنِّ إنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إثْمٌ

"Zannın çoğundan sakının. Çünkü zannın bâzısı günahtır" (Hucürât: 12) buyurmuştur.

Beşincisi: Bu adamın bu sözü ile araştırma yapmamaktır. Adamın sözünün doğru olup olmadığını araştırma. Zîra Allahu Teâlâ tecessüsden men'etmiştir.

Altıncısı: Nemmâmı men'ettiğin şeyi, kendine revâ görmemek ve onun sözünü kimseye söylememektir. "*Falanca bana şöyle böyle dedi*", şeklinde konuşma. Bu sûretle nehyettiğin şeyi kendin işler, hem nemmâm, hem de gıybetçi olursun.

Rivâyete göre; Ömer b. Abdülâziz'in hükümdarlığı zamanında biri kendisine gelerek:

- **Falanca senin için şöyle böyle diyor**, dedi. Ömer de:
- **İstersen bu işi araştıralım, şâyet yalancı çıkarsan:**

إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ

"...bir fâsık size bir haber getirdiği zaman..." (Hucürât: 6) hükmüne girersin, şâyet duyduğun doğru çıkarsa:

هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ

"Dili ile iğneleyen, koğuculuk eden..." (Kalem: 11) hükmüne girersin ki, her iki şekilde de mes'ûlsün. İstersen üçüncü şıkkı tercîh edelim, seni afvedelim de bu iş böyle kalsın, dedi. Adam:

- **Afv diliyorum, bir daha böyle bir işe girmem**, dedi.

Hakîmin birini, dostlarından biri ziyârete gelir. Ziyâreti esnâsında dîğer kardeşliklerinden birinin kendi aleyhindeki sözlerini anlatır. Hakîm ona der ki: "*Bu ziyâretin çok kötü oldu. Çünkü ziyâretimde üç cinayet işledin.* ***Birincisi,*** *kardeşliğimle aramı açtın.* ***İkincisi,*** *kalbimin huzûrunu kaçırdın.* ***Üçüncüsü*** *de sana olan îtimâdımı kaybettin.*"

Süleyman b. Abdülmelik, Zührî ile bir arada otururken, adamın biri yanlarına geldi. Süleyman adama dönerek:

- **Duyduğuma göre aleyhimde şöyle böyle konuşmuşsun**, dedi. Adam:

- **Hayır, ben öyle bir şey konuşmadım**, deyince, Süleyman:

- **Ama bunu bana haber veren doğru bir insândır**, dedi. Bunun üzerine söze karışan Zührî:

- **Hayır, sana haber veren nemmâmdır. Nemmâm ise aslâ doğru ve sâdık olamaz**, dedi. Süleyman da Zührî'ye;

- **Doğru söylüyorsun**, adama da: **Güle güle gidebilirsin**, dedi.

Hasan-ı Basrî: "**Senin lehine söz gezdiren adam, hadd-i zâtında aleyhindedir**" demiştir.

Yâni her ne şekilde olursa olsun nemmâma ehemmiyet vermemek, ona bağlanmamak ve ona inanmamak lâzımdır. Çünkü bu gibi adamlar bir vakit, gıybet, hıyânet, hased, nifak, hîle ve insânlar arasında bozgunculuk peydâ etmekten kurtulamaz. Aslında bu adam Allah'ın yasak ettiği, yeryüzünde fesad için seyâhatten kurtulamaz. Bugün lehinde ise yarın aleyhindedir.

Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de:

إنّما السَّبيلُ عَلَى الّذينَ يَظْلمونَ النّاسَ وَيَبْغونَ في الأرْضِ بغَيْرِ الْحَقِّ

"**İnsânlara zulmedenlere, yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere karşı durulmalıdır**" (Şûra: 42) buyurmuştur ki nemmâm, bunlardan biridir.

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

إنَّ مِنْ شِرارِ النّاسِ مَنِ اتَّقاهُ النّاسُ لِشرارِهِ

"Şerrinden dolayı, kendisinden korkulan kimse, insânların kötülerinden biridir."[198] İşte nemmâm bunlardan biridir.

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

لا يَدْخُلِ الْجَنَّةَ قاطِعٌ

"Kesen Cennet'e giremez" buyurdu.[199] **"Bu kesen kimdir?"** suâline de: **"İnsânların arasını ayıran ve nemâmlık eden kimsedir"** buyurmuştur. Bununla berâber, akrabası ile alâkasını kesen mânasında da kullanılır.

Rivâyete göre; adamın biri Hz. Alî'ye gelerek biri aleyhinde nemmâmlık yaptı. Hz. Ali adama hitaben:

- **İstersen bu söylediklerini inceleyelim, doğru çıkarsa fesadlık yaptığınız için size kızarız, yalan çıkarsa sana ceza veririz, istersen bu işi olduğu gibi bırakırız**, deyince, adam:

- **Ben vazgeçtim, beni serbest bırak**, dedi.

Muhammed b. Kâ'bü'l-Kuradî'ye:

- **Hangi huylar mü'mini alçaltır?** diye sordular. Muhamfmed:

- **Çok konuşmak, sırrı ifşâ etmek ve herkesin sözünü kabûl etmek insânı küçük düşürür**, demiştir.

Basra Emîri Abdullah b. Âmir'e adamın biri gelerek:

- **Duyduğuma göre, falanca benim hakkımda size bir şeyler söylemiştir, doğru mudur?** diye sordu. Abdullah:

- **Evet, doğrudur**, dedi. Adam:

- **O hâlde neler söyledi ise, bana söyle, ben onları yalanlayayım**,dedi. Bunun üzerine Abdullah:

---

[198] Buhârî ile Müslim, Âişe'den rivâyet etmişlerdir.

[199] Buhârî ile Müslim, Cübeyr b. Mut'ım'den rivâyet etmişlerdir.

- **Ben kendi dilimle kendi aleyhimde konuşmaktan hoşlanmam, görüyorsun ki ben ona inanıp da seninle arayı açmadım, daha ne istiyorsun?** dedi.

Sâlihlerden bir zâtın yanında, böyle nemmâmlıkla gezenlerden söz açılınca, o zât "*Bunlardan ne beklersiniz? Doğru konuşmak herkes tarafından hüsn-i kabûl gördüğü hâlde, yalnız bunlardır ki, doğru konuşsalar da sözleri dinlenmez. Daha bunların ne kıymeti kalır?*" dedi.

Mus'ab b. Zübeyir de şöyle diyor: "**Biz, nemmâmın sözlerini kabûl etmeyi nemmâmcılıktan daha kötü biliriz. Çünkü nemmâmlık bir delâlet ve yol göstermektir. Onu kabûl ise, buna müsâadedir. Bir şey'e delâlet edip haber veren, onu kabûl edip de, ona müsâade eden biri olamaz. Siz nemmâmdan sakınınız. Zîra o, sözünde doğru olsa da sırrı muhâfaza etmediği, gizli işleri açığa çıkardığı için, doğruluğu da alçakça bir harekettir.**"

Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

السّاعِي بِالنّاسِ إِلَى النّاسِ لَغَيْرُ رِشْدَةٍ

"İnsanlar arasında söz gezdirmekle gezmeği âdet eden, meşrû çocuk değildir."[200]

Adamın biri Süleymân b. Abdülmelik'in huzûruna girerek:

- **Size bir şeyler söyleyeceğim, belki de ilk anda hoşunuza gitmeyecek, fakat ağırınıza da gitse beni dinlemenizi istirhâm ediyorum. Çünkü sonunda sizi memnûn edecek tarafları vardır**, dedi. Süleymân:

- **Anlat bakalım**, dedi. Bunun üzerine adam :

---

[200] Hâkim, Ebû Musa'dan rivâyet etmiştir. Başka rivâyet yolları da vardır.

- Ey mü'minlerin emîri, sizi öyle adamlar koltukladı ve etrâfınızı sardı ki, bunlar dinlerini vererek sizin dünyâlığınızı alıyor, sizin rızânızı Allah'ın gazabına tercîh ediyor. Sizden korkuyor, fakat Allah'tan korkmuyorlar. Allah'ın size emânet ettiği bu vazîfenizde, sakın siz onlara emniyet etmeyiniz. Sakın Allahu Teâlâ'nın sizin için muhâfaza ettiği mahrem şeyleri onlara açıklamayınız. Zîra onlar bu milletin batmasına, emânetin kaybolmasına, şereflerin ayaklar altında çiğnenmesine aldırış etmezler. Onların size en üstün yakınlıkları, azgınlık ve fesadlıktır. En bâriz vasıfları gıybet ve dedikodudur. Siz onlardan mes'ûl, onlar ise sizden mes'ûl değiller. Sakın kendi âhiretinizi ifsâd ile, onların dünyalığını ıslâha kalkışmayınız. Zîra insanlar arasında en çok aldanan, başkasının dünyalığı için kendi âhiretini satandır, dedi.

Adamın biri Süleymân b. Abdülmelik'e Ziyadel-A'mec'i çekiştirdi. Süleymân da bunları karşılaştırdı. Ziyad adama dönerek meâlen şu şiiri söyledi:

Sen bir adamsın ki, ben sana hiç bir yerde îtimâd etmem.
Burada da hıyânetini gösterdin ve bir takım yalanlar uydurdun.
Sen aramızda geçen bu macerâda hem hıyânet etmiş,
hem de günah işlemiş bir vaziyettesin.

Adamın biri Amrb. Ubeyd'e:

- Temîm kabilesinden Usvârî, sohbetinde durmadan sizin kötülüğünüzden bahsediyor, dedi. Amr o adama hitaben:

- Sen onun sohbetinin hakkını ödemedin. Çünkü onun konuştuklarını bana getirdin. Benim hakkımı da ödemedin, arkadaşımla aramı açacak sözü bana söyledin. Şimdi git ona söyle, ölüm hepimizi yakalayacak, mezar i-

çine alacak, kıyâmet bir araya toplayacak ve en hayırlı hükmü veren Allahu Teâlâ hesâbımızı görecek ve hükmünü verecektir, dedi.

Gammâzın biri, vezîrlerden Sâhib b. Ubad'a bir mektûb gönderdi. Mektûbda, bir adamın ölümüyle öksüz çocuğuna bol miktarda servet intikal ettiği ve bu servetin bir kısmının Sâhib b. Ubâd tarafından alınması tenbîh ve işâret edilmekte idi. Mektûbu okuyan Sâhib mektûbun arkasına:

- Doğru da olsa, gammâzlık çok çirkin bir şeydir. Şâyet sen gammâzlığı bir nasîhat kabûl edersen, zararın, kârından çok daha büyüktür. 'Ahmakca bu isteğini yerine getirmekten Allah'a sığınırım. Eğer ben seni aylıkcı olarak yanımda kocaltmayaydım, sana lâyık olduğun cezâyı verirdim. Ey mel'ûn, bu gibi utanç verici şeylerden sakın! Allahu Teâlâ aybını bilir. Ölü, Allah'ın rahmetine ulaştı. Çocuk yetim kalmakla beli kırıldı. Allah ise onun malını çoğalttı. Bunun peşinde dolaşan gammâzada Allah lânet etsin, dedi.

Lokmân oğluna nasîhatinde "Oğlum, ben sana bir takım hasletler tavsiye edeceğim. Sen bunları yerine getirirsen mensûb olduğun cemâatin reisi olursun. Yakın-uzak kim olursa olsun, herkese tatlı davran, iyiden de, kötüden de cehâletini gizle. Dostlarını koru, yakınlarını ziyâret et, gammâzlığa kıymet vermeyeceğine, arayı bozacak azgınların sözünü dinlemeyeceğine dâir onları te'mîn et. Öyle arkadaş seç ki ayrıldığınız zaman, ne sen onları, ne de onlar seni dillerine dolasınlar" demiştir.

Dîğer biri "*Nemmâmlık, yalancılık, hased ve nifak üzerine kurulmuştur. Bunlar ise, üzerine tencere konan sacayağı gibi zilletin bacaklarıdır*" demiştir. Dîğer zâtın biri de şöyle der: "*Nemmâmın sözleri doğru olsa bile, aleyhinde bulunan-*

dan daha kötüsü, yine bu nemmâmdır. Zîra o, gıyâbında konuştuğu sözleri sana söylemez. Yüzüne karşı bu sözleri söyleyen nemmâmın kendisidir."

Hulâsa, nemmâmın ortaya koyacağı kötülük büyüktür. Bunun şerrinden korunmak lâzımdır.

Hammâd b. Seleme bir hikâyesinde şöyle diyor: Adamın biri bir köle satın alacaktır, sâhibine kusûru olup olmadığını sorar, sâhibi:

- ***Biraz nemmâmlığı vardır***, der. Adam:

- ***Olsun, ben kabûl ediyorum***, dedi ve köleyi aldı evine getirdi. Bir müddet geçtikten sonra köle, efendinin hanımına giderek:

- ***Efendi seni sevmiyor, başkası ile evlenecek, fakat ben büyücüyüm, istersen onun sakalından biraz kes getir, ben bir büyü yapayım da seni sevsin, başkası ile evlenmesin***, dedi. Kadını bu sûretle te'mîn ettikten sonra efendisine giderek:

- ***Sen bu kadına bu kadar bakıyorsun ama, kadının gözü dışarıda, seni öldürüp başkasıyla bu serveti yemek ister***, dedi.

Efendisi bu söze inanmak istemeyince, köle:

- ***İstersen yalandan uykuya yat, dediğimin yanlış veya doğru olduğunu o zaman anlarsın***, der. Adam uykuya yatar, efendisinin uykuda olduğunu köle hanıma haber verir. Hanım da usturayı alır ve sakalından kesmek üzere efendisine doğru gider. Bunu gören efendi kölenin doğruluğuna hükmederek kadını hemen öldürür. Köle, kadının ve efendisinin akrabalarına haber verir. Bu sûretle iki kabîle birbirlerine girerek helâk olurlar.

İşte fesadlığın ve nemmâmlığın kötü neticeleri.

28'nci Beyân

Onyedinci âfet

İki yüzlü olup iki hasım arasına girerek herkese arzusuna göre konuşmak

Böyle iki hasım ile ayrı ayrı karşılaşıp da her iki tarafın arzûlarına göre söz konuşmayanlar da pek azdır. Bu davranış, nifakın tâ kendisidir.

Ammâr b. Yâsir'in (r.a.) rivayetinde Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

مَنْ كانَ لَهُ وَجْهانِ في الدُّنْيا كانَ لَهُ لِسانَانِ مِنْ نارٍ يَوْمَ الْقِيامَةِ

"Dünyâda iki yüzlü olanların, kıyâmet günü ateşten iki dilleri olur."[201]

Ebû Hüreyre'nin rivâyetinde:

تَجِدُونَ مِنْ شَرِّ عِبادِ اللهِ يَوْمَ الْقِيامَةِ ذَا الْوَجْهَيْنِ الَّذي يَأْتي هَؤُلاءِ بِحَديثٍ وَهَؤُلاءِ بِحَديثٍ (وَفي لَفْظٍ آخَرَ) الَّذي يَأْتي هَؤُلاءِ بِوَجْهٍ وَهَؤُلاءِ بِوَجْهٍ

---

[201] Buhârî *"Edebü'l-Müfred"*'da ve Ebû Dâvud hasen isnâd ile rivâyet etmişlerdir.

"Kıyamet günü Allah'ın kullarından en kötülerini, iki yüzlü olanları bulursunuz. Onlar bir tarafa ayrı, öbür tarafa ayrı söyler; bir tarafa bir yüz, öbür tarafa dîğer yüzleri ile giderler" buyurmuştur.[202]

Ebû Hüreyre (r.a.) "İki yüzlü, Allah katında emîn kimse olamaz" demiştir.

Mâlik b. Dînâr da, Tevrat'da şöyle okudum, diyor:

"İnsân, buluştuğu kimselerle ayrı ayrı dudaklarla yâni ayrı ifâdelerle konuştuğu zaman, emânet bâtıl olur. Allahu Teâlâ, kıyâmet günü bu iki dudağı da helâk eder."

Nitekim Resûl-i Ekrem:

أَبْغَضُ خَلِيفَةَ اللهِ إِلَى اللهِ يَوْمَ الْقِيامَةِ الْكَذّابونَ وَالْمُسْتَكْبِرونَ وَالَّذينَ يُكْثِرونَ الْبَغْضاءَ لِإِخْوانِهِمْ فِي صُدورِهِمْ فَإِذا لَقوهُمْ تَخَلَّقُوا لَهُمْ وَالَّذينَ إِذا دُعُوا إِلَى اللهِ وَرَسولِهِ كانوا بُطاءً وَإِذا دُعُوا إِلَى الشَّيْطانِ وَأَمْرِهِ كانوا سِراعاً

"Kıyâmet günü yaratıklar içerisinde Allah katında en mebğûz olanları, yalancılar, kibirlenenler ve dostlarına karşı içlerinde kin besleyenlerdir ki, onları gördükleri zaman yüzlerine karşı onlara yaltaklık ederler. Allah ve Resulüne dâvet edildikleri zaman alabildiğine tenbel, fakat şeytân yoluna dâvet edildikleri zaman ön sırada dururlar" buyurmuştur.

İbn Mes'ûd (r.a.) diyor ki: "İmmea olmayın, kavak yaprağı gibi rüzgârın her estiği tarafa dönmeyin, yâni her gördüğünüz adama "*senin emrindeyiz*" deyip ardından gitmeyin, sağa sola yalpa vurup durmayın. Böyle birbirinin

---

[202] Buhârî ile Müslim rivâyet etmişlerdir.

hasmı olan iki kişiye ayrı ayrı görünmenin nifak olduğunda ittifak edilmiştir. Nifakın pek çok alâmetleri var, bu iki yüzlülük de bunlardan biridir."

Rivayete göre Huzeyfe (r.a.) ashâbdan ölen birinin cenâzesine iştirâk etmedi. Bunu gören Ömer (r.a.) kendisine:

- **Bu cenâzeye niçin iştirâk etmedin?** diye sordu. Huzeyfe (r.a.):

- **O, onlardan** (münâfıklardan) **idi**, dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer Huzeyfe'ye yemîn verdirerek:

- **Bende nifak var mı?** diye sordu ve ısrarla bunun üzerinde durdu. Huzeyfe:

- **Ama senden başka kimseyi te'mîn edemem**, dedi. (Şübhesiz buradaki maksadı, dindeki nifak değil, ameldeki riyâdır.)[203]

Şâyet, bir adam nasıl davranırsa iki yüzlü sayılır ve bunun haddi nedir? diye sorarsan,

Derim ki: İki hasımdan her birine ayrı ayrı gider, her biri ile güzel konuşur ve aynı zamanda konuştuğu sözde yalancı değilse, bu adam ne münâfık, ne de iki yüzlüdür. Zîra bir insân iki hasmın her ikisiyle de ayrı ayrı dost olabilir. Bu ahbablık da kardeşlik derecesine yükselmeyebilir. Çünkü tam mânasıyle dostluk ve kardeşlik tahakkuk ederse, mutlak sûrette taraflardan birine kendisinin de husûmetini gerektirir. Nitekim bunu **"Sohbet ve Uhuvvet Âdâbı"**nda anlattık. Ancak, her ikisiyle konuştuğu sözleri birbirine taşırsa, işte o zaman iki yüzlü olur. Bu hâli, nemmâmlıktan kötüdür. Çünkü tek tarafa söz taşıyana da nemmâm denir. İki taraftan söz taşıyan, elbette nemmâm-

---

[203] Resûl-i Ekrem Huzeyfe'ye münâfıkları tanıtmıştı. Bunun için Hz. Ömer Huzeyfe'yi tâkib eder ve onun gitmediği cenâzelere katılmazdı.

dan kötüdür. Şâyet söz taşımaz, ancak her iki tarafa da "*evet, sen haklısın*" derse, yine iki yüzlüdür. İki tarafa da yardım va'deder veyâhut husûmetlerinden dolayı iki tarafı da överse, yine iki yüzlü olur. Yine bunun gibi yüzüne karşı bir tarafa haklısın, deyip, ayrıldığı zaman, haksızdır, diyen de iki yüzlüdür. Bu adama yakışan ya susma veya hem huzûrunda, hem gıyâbında haklıya haklı, haksıza haksız demektir.

İbn Ömer'e (R.Â.):

- **Biz emîrlerimizin huzûruna girdiğimiz zaman onlarla ayrı konuşur, ayrıldığımız zaman ise başka konuşuruz. Bu nasıl olur?** diye sorduklarında, İbn Ömer:

- **İşte biz Resûl-i Ekrem zamânında bunu nifak alâmeti sayardık**, demiştir.

Hakikat şu ki, emîrin yanına girmek mecbûriyeti olmadığı zaman, böyle yapmak nifak alâmetidir. Az ile kanâat etmek sûretiyle, emîrin huzûruna girmek mecbûriyetinde olmadığı hâlde, mevki ve servet edinmek maksadiyle emîrin huzûruna girip, onu övmek ve yüzüne karşı ayrı, arkasında ayrı konuşmak elbette nifaktır.

Resûl-i Ekrem'in:

حُبُّ الْمَالِ وَالْجَاهِ يُنْبِتَانِ النِّفَاقَ فِي الْقَلْبِ كَمَا يُنْبِتُ الْمَاءُ الْبَقْلَ

"Mal ve mevki' sevgisi suların sebzeleri bitirdiği gibi, insânın kalbinde nifak tohumunu bitirir"[204] buyurduğu sözün mânası da budur. Zîra bu istek, insanları emîrlere muhtaç eder ve onlara karşı riyâkârlığa sevkeder. Fakat mecbûriyet karşısında emîr ile ihtilât edip, korkusundan

[204] Ebû Mansûr "*Müsned-i Lirdevs*"de rivâyet etmiştir.

dolayı onlara yaltaklık gösteren mâzurdur. Çünkü şerden korunmak için tedbîr almak câizdir.

Ebû'd-Derdâ (r.a.) diyor ki: **"Yüzüne güldüğümüz nice insânlar var ki, kalbimizle onları tel'în ederiz."**

Hz. Âişe (r.a.) de şöyle bir rivâyette bulunuyor: **Bir gün kapuya biri geldi ve içeri girmek için müsâade istedi. Resûl-i Ekrem:**

ائذَنُوا لَهُ فَبِئْسَ رَجُلُ الْعَشِيرَةِ هُوَ

"Müsâade edin girsin, o kabîlesinin en kötü bir insânıdır" **buyurdu. Adam içeri girince, Resûl-i Ekrem ona gayet tatlı ve yumuşak davrandı. Ben, bu vaziyet karşısında adam çıktıktan sonra, Resûl-i Ekrem'e hitâben:**

- Kötü adamdır dediğiniz hâlde onunla tatlı tatlı sohbet ettiniz! Bu nasıl olur? **diye sordum. Resûl-i Ekrem:**

يا عائِشَةُ إنَّ شَرَّ النّاسِ الَّذي يُكْرَمُ اتِّقاءَ شَرِّهِ

"Yâ Âişe, insânların kötüsü, şerrinden korunmak için kendisine ikrâm edilen kimsedir" buyurdu.[205] Fakat bu rivâyet, hüsn-i kabûl gösterip güler yüzle karşılamanın cevâzını ifâde eder. Medh u senâ ise yalan olur. Bu ancak zarûret îcâbı câizdir. Yalanın âfeti kısmında bunu îzâh ettik. Yoksa medhetmek, tasdîk etmek, her bâtıl sözünü kabûl edercesine kafa sallamak yoktur. Böyle yapan, münâfıktır. Bâtıl sözleri reddetmek lâzım, gücü yetmezse dili ile susup kalbiyle inkâr etmelidir.

---

[205] Buhârî ile Müslim, rivâyet etmiştir.

29'ncu Beyân
Onsekizinci âfet
Övmek

Övmek de bâzı yerde zemmetmek gibi yasaktır. Zemmetmenin, adamın gizli hâllerini açığa çıkarma ve gıybet olduğunu yukarıda anlattık. Övmenin de altı âfeti vardır. Bunların dördü övende ikisi de övülendedir.

Öven taraftaki âfetler

Birincisi: Aşırı övmekle yalana düşmektir.

Hâlid b. Mi'dan diyor ki: "**Bir hükümdârı veyâ her hangi bir şahsı kendisinde olmayan vasıflarla öven kimse, kıyamet günü dili peltek olduğu hâlde mahşer yerine gelir.**"

İkincisi: Övmeğe riyânın karışmasıdır. Çünkü o, medhederken ona olan sevgisini açıklamak ister. Çok kere içinden böyle olmaz ve hattâ söylediklerinin çoğuna kendisi bile inanmaz. O vakit, hem mürâî, hem münâfık olur.

Üçüncüsü: Bâzen, aslında bilmediği ve bilmesine de imkânı olmayan hususlarda övebilir.

Rivâyete göre; **adamın biri başka birini Resûl-i Ekrem'in huzûrunda övmeğe başladı. Resûl-i Ekrem Efendimiz:**

وَيْحَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صاحِبِكَ لَوْ سَمِعَها ما أَفْلَحَ

"Yazık sana, adamın boynunu kopardın. Eğer bu söylediklerini o adam duysaydı iflâh olmazdı" **buyurdu ve devamla:**

إنْ كانَ أحَدُكُمْ لا بُدَّ مادِحاً أخاهُ فَلْيَقُلْ أحْسَبُ فُلاناً وَلا أُزَكِّي عَلَى اللهِ أَحَداً حَسيبُهُ اللهُ إنْ كانَ يَرَى أنَّهُ كَذَلِكَ

"İlle de bir adamı övmek istiyorsanız, falancayı böyle sanıyoruz, Allah'a karşı kimseyi tezkiye edecek değiliz. Herkesin murâkıbı Allah'tır. Allah da böyle kabûl ederse iyidir, dersiniz" **buyurdu.**[206]

Bu âfetlerin medhe ârız olması, medhin, ancak delîller ile bilinebilen mutlak vasıflar hakkında yapıldığı zamandır. Meselâ, müttakîdir, vera' sâhibidir, hayır-hâhdır gibi sözlerde olur. Yoksa, gece namazı kılar, sadaka verir, hacceder gibi sözlerde bu gibi âfetler yoktur. Çünkü bunlar göz ile görülen şeylerdir. Göz ile görülmeyen hususlarda kat'î hükme varmak doğru olmaz. Burada kat'î karara varmak, bâtınî hâlini araştırdıktan sonradır.

Hz. Ömer (r.a.) bir adamın bir adamı övdüğünü duydu. Sordu:

- **Bu adam ile yolculuğun var mı?** Adam:
- **Hayır**, dedi. Hz. Ömer:
- **Ticarî ortaklığınız var mı?** diye sordu. Adam:
- **Hayır**, dedi. Hz. Ömer:
- **O hâlde akşam-sabah bir arada bulunan kapı komşusu musunuz?** diye sordu. Adam bu sefer de:
- **Hayır**, deyince, Hz. Ömer:
- **Vallahi sen onun hakkında bir şey bilmiyorsun**, dedi.

Dördüncüsü: Bâzan zâlim ve fâsıkı medhetmekle onu ferahlandırmış olmasıdır.

Hâlbuki Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

---

[206] Buhârî ile Müslim, Ebû Bekre'den rivâyet etmişlerdir.

إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى يَغْضَبُ إِذَا مُدِحَ الْفَاسِقُ

"Fâsık övüldüğü zaman, Allah gazab eder" buyurmuştur.[207]

Hasan-ı Basrî de: **"Zâlime uzun ömürle duâ eden, yeryüzünde Allah'a isyân edilmesini seven kimsedir"** demiştir. Hâlbuki zâlim ve fâsıka karşı yaraşan, ferahlatmak için onu övmek değil, kedere garketmek için onu zemmetmektir.

Medh edilendeki âfetler

Birincisi: Medh ediliyorum diye kendini beğenmektir ki, gerek böbürlenme ve gerekse kendini beğenme; her ikisi de tehlikelidir.

Hasan-ı Basrî diyor ki: **Bir gün Hz. Ömer elinde turası olduğu hâlde otururken Carud b. Münzir çıkageldi. Orada oturanlardan biri *"Bu zât, Rabîa kabîlesinin ileri gelenlerindendir"* dedi ve bu sözü, oradakiler, Hz. Ömer ve hattâ Carud da duydu. Carud yaklaşınca, Hz. Ömer tura ile kendisini dövmeğe başladı. Bunun üzerine Carud:**

- *Hayır ola ya Ömer, ne oldu, ne geçmişimiz var?* diye sorunca, Hz. Ömer;

- *Ne olacak, adamın dediğini duydun ya*, dedi. Carud:

- *Evet, duydum, boşver*, deyince, Hz. Ömer:

- *Senin gönlünde bir gurur doğar korkusu ile, gururunu kırmak için sana turayı vurdum*, dedi.

İkincisi: Övülmeğe başlayan insân, ferahlanır ve tembelleşir de, elinde olanla kifâyete başlar. Kendini beğenen kimse, artık daha fazla yorulmak istemez. Daha çok amel

---

[207] İbn Ebî'd-Dünyâ ve diğerleri Enes'den rivâyet etmişlerdir.

ve ibâdete sarılan, daha ziyâde kendini eksik ve kusurlu gören kimsedir. Artık bir def'a dillere düştü mü, kendisi ne oldum zannıyla amelini ihmâle uğratır.

Bunun için Resûl-i Ekrem: **"Adamın boynunu kırdın, onu duysa iflâh olmazdı"** buyurmuş ve yine:

إذَا مَدَحْتَ أخاكَ فِي وَجْهِهِ فَكَأنَّمَا أمْرَرْتَ عَلَى حَلْقِهِ مُوسَى رَمِيضاً

"Yüzüne karşı medhettiğin adamın boğazına kızgın usturayı çekmiş gibi olursun" buyurmuştur.[208]

Yine bir adamı öven kimseye hitâben Resûl-i Ekrem

عَقَرْتَ الرَّجُلَ عَقَرَكَ اللهُ

"Allah müstahakını versin, adamı boğazladın" buyurmuştur.

Mıtraf diyor ki: **"Ne zaman medh u senâ duydumsa, hemen duymamazlıktan geldim."**

Zeyyâd b. Ebû Müslim de **"Kim olursa olsun, övüldüğünü duydu mu, şeytân bunu ona hoş gösterir, fakat mü'min sonra hemen döner"** demiştir.

İbn Mübârek, ikisinin de doğru olduğunu ve hiç duymamazlıktan gelen Mıtraf'ın anlattığı kalbin, havâssın kalbi, duygulandıktan sonra kendine gelen, Zeyyâd'ın anlattığı kalbin de, avâmın kalbi olduğunu ifâde etmiştir.

Yine Resûl-i Ekrem:

لَوْ مَشَى رَجُلٌ إلَى رَجُلٍ بِسِكِّينٍ مُرْهَفٍ كانَ خَيْراً لَهُ مِنْ أنْ يُثْنِيَ عَلَيْهِ فِي وَجْهِهِ

---

[208] İbn Mübarek, Yahyâ'dan mürsel olarak rivâyet etmiştir.

"İnce keskin bir kılıç ile bir adamın peşine düşmek, onu övmekten daha hayırlıdır" buyurmuştur.

Hz. Ömer de (r.a.) övmeği boğazlamağa benzetmiş ve **"Medhetmek, boğazlamak demektir"** demiştir. Çünkü boğazlanan canlı, nasıl hareketten kesilirse, övülen de tembelleşir veyahut övülmek ucub ve kibri doğurur. Bunlar da boğazlanmak gibi tehlikeli âfetlerdir. Bunun için övmek, boğazlamağa benzetilmiştir.

Şâyet övmek, taraflar için saydığımız bu âfetlerden sâlim olursa, o zaman övmekte beis yoktur. Hattâ bâzan mendûb da olabilir.

Bu sebebden ötürü Resûl-i Ekrem ashâb-ı kirâmını övmüş ve Hz. Ebû Bekir hakkında:

لَوْ وُزِنَ اِيمَانُ أَبِي بَكْرٍ بِاِيمَانِ الْعَالَمِ لَرَجَحَ

"Eğer Ebû Bekir'in imânı, bütün âlemin îmânı ile tartılsaydı, ağır gelirdi" buyurdu.[209]

Hz. Ömer hakkında da şöyle buyurmuştur:

لَوْ لَمْ أُبْعَثْ لَبُعِثْتَ يا عُمَرُ

"Ya Ömer, eğer ben gönderilmeseydim, sen peygamber olarak gönderilirdin."

Bunlardan daha üstün övmek olur mu? Fakat Resûl-i Ekrem gerçeği ifâde buyurdukları gibi, onlar da kibir ve ucubdan çok uzak duran kimselerdi. Kibir ve böbürlenmek olduğu için, insânın kendi kendini övmesi de yasaktır.

Nitekim Resûl-i Ekrem:

أنا سَيِّدُ وَلَدِ بَنِي آدَمَ وَلا فَخْرَ بِي

---

[209] İlim bahsinde geçmiştir.

"Ben âdemoğlunun efendisiyim, fakat bende aslâ fahretmek yoktur, tahdîs-i ni'met olarak söylerim" buyurmuştur.[210] Çünkü Resûl-i Ekrem'in iftihârı, âdemoğulları nezdinde değil, Allah'a yakınlığındadır. Bu, hükümdârın iltifâtına mazhar olan kimsenin kapıcılara karşı bir iftihâr duygusu hissetmemesi gibidir.

İşte yapılan bu açıklama ile, medhi zemm ve medhe teşvîkin te'lîfi yapılmış oldu.

Ashâb-ı kirâmın bir cenâzenin ardından giderken "**İyi bir adam idi, Allah rahmet etsin**" demeleri üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

وَجَبَتْ

"Allah'ın rahmetini haketti" buyurduğu rivayet edilir.[211]

Mücâhid şöyle anlatıyor: "**Âdemoğullarının çevresinde bir çok melekler vardır. Adamın biri dîğerini hayır ile andığı zaman, melekler: *"Allahu Teâlâ sana da benzerini versin"* derler. Kötülükle andığı zaman, *"Ey gizli hâlleri kapalı olan insân, nefsine dön, kendini düzelt ve kusurlarını gizleyen Allah'a hamdeyle"*** derler.

İşte bunlar, medhin âfetleridir.

---

[210] Tirmizî ve İbn Mâce, Saîd-i Hudrî'den sahîh sened ile rivâyet etmişlerdir.

[211] Buhârî ile Müslim, Enes'den rivâyet etmiştir.

30'ncu Beyân
Övülene düşen vazîfeler

Bilmiş ol ki; medhedilen kimse, böbürlenme ve kendini beğenme hastalığına yakalanmaktan ve tembellik göstermekten son derece sakınmalıdır. Bu hastalıklarından, insânoğlunun ancak kendini bilmesi, riyânın inceliklerini ve amellerdeki âfetleri anlaması ile korunabilir. Zîra insân, başkasının bilemediği, kendisinin bir çok kusurlarını bilir. Eğer kendisini medheden, onun kusurlarını bilseydi, onu medhetmesinden çoktan vazgeçerdi.

Dîğer bir vazîfesi de, medheden şahsı küçük göstermek ve "*O, bilmez ve anlamaz*" demek sûretiyle yapılan medh u senâyı kerih karşılamaktır.

Nitekim Resûl-i Ekrem:

أُحْثُوا التُّرَابَ فِي وُجُوهِ الْمَادِحِينَ

"Medhedenlerin yüzüne toprak saçın, yâni onları hakîr görün" buyurmuştur.[212]

Süfyân b. Uyeyne **"Kendini bilen kimseyi övmek, ona zarar vermez"** diyor.

Sâlihlerden birini övmüşler, o da "*Allah'ım! Beni sen bilirsin, bunlar bilemezler*" demiştir.

Dîğer biri de medhedildiği zaman "*Allah'ım, şu kulun, senin mekrine uğramak sûretiyle bana yaklaşmak istiyor. Ben ona kızdığımda seni şâhid tutarım*" dedi.

---

[212] Müslim, Mikdad'dan rivâyet etmiştir.

Hz. Ali de medhedildiğini duyduğu zaman "**Allah'ım, bunların bilmedikleri kusurlarımı bağışla, bunların sözleri ile beni muâhaze etme, onların sandıklarından beni daha hayırlı eyle**" demiştir.

Adamın biri Hz. Ömer'i övmeğe başlayınca, Hz. Ömer "**Nedir, hem beni, hem de kendini helâke çalışıyorsun**" dedi.

Adamın, biri Hz. Ali'yi gıyâbında zemmettiği hâlde, yüzüne karşı övmeğe başlayınca, Hz. Ali "**Söylediklerinden daha düşük ve fakat içinden geçenden daha üstünüm**" dedi.

31'nci Beyân

Ondokuzuncu âfet

Sözün gelişindeki hatâların inceliklerinden gaflet

Bu âfet, bilhâssa Allahu Teâlâ'nın zât ve sıfatıyle ve din işleri ile alâkalı konuşmalarda olup din husûsunda konuşmak, ancak fasîh âlimlerin işidir. İlmi veyâ hitâbeti az olanın sözde sürçmeleri de çoğalır. Fakat Allahu Teâlâ bu eksiklikleri cehâletine bağışlar.

Nitekim konuşmadaki hatânın örneği olarak Huzeyfe'nin rivâyetinde, Resûl-i Ekrem:

ما شاءَ اللّٰهُ وَشِئْتَ وَلٰكِنْ لِيَقُلْ ما شاءَ اللّٰهُ ثُمَّ شِئْتَ

"**Sizden biriniz konuşurken, Allah'ın ve senin dilediğin şeklinde konuşmasın; Allah'ın dilediği sonra da senin**

dilediğin, şeklinde konuşsun" buyurmuştur.[213] Çünkü "**ve**" kelimesi, mutlak atıf içindir. Bu ise, Allah'ın irâdesiyle beşerin irâdesi arasında bir müsâvat hâtıra getirir, fakat "**sümme**" kelimesi terâhı içindir. Kulun dilemesi geride kalır.

İbn Abbâs (r.a.) diyor ki: "**Adamın biri Resûl-i Ekrem ile bâzı hususları görüştüm. Sonunda "*Allah ve sen dilersen*" dedim. Resûl-i Ekrem (SAV.):**

أَجَعَلْتَنِي لِلّٰهِ عَدِيلاً بَلْ ما شاءَ اللّٰهُ وَحْدَهُ

"Beni Allah'a emsâl mi yapıyorsun? Yalnız Allah'ın dilediği de" **buyurdu.**[214]

Yine Resûl-i Ekrem'in huzûrunda hitabede bulunan bir kimse "**Allah ve Resûlüne itâat eden hidâyete ulaşır, onlara isyân eden azar**" dedi. Bu ikinci cümlede zamîr îrâd etmesi bakımından Allah ile peygamberi bir seviyede gösterir gibi bir anlayış bulunduğundan, Resûl-i Ekrem bu ifâdeyi hoş karşılamadı ve ikinci cümlede de isimlerin tasrîhinin daha muvâfık olduğunu bildirmek üzere ***"Allah ve Resûlüne isyân edenleri"*** **şeklinde ifâde et**, buyurdu.

İbrâhim Nehâî de: **Allah'a ve sana sığınırım, şeklinde konuşmaktan hoşlanmaz, ancak Allah'a sığınırım, sonra da sana sığınırım, demeği daha muvâfık bulurdu.**

Bunun gibi "*Evvel Allah sonra da siz*" şeklinde konuşulur, fakat "*Allah ve siz olmasanız*" denmemelidir. Hattâ bâzıları, "*Allah'ım beni cehennemden âzâd eyle*" şeklinde duâyı da muvâfık görmezlerdi. Çünkü âzâd edilmek, cehenneme girdikten sonradır. Meselâ, "*falan adam âzâd edildi*" dendiği zaman, köle idî de hürriyetine kavuştu, mânasına

---

[213] Ebû Dâvud ve Neseî sahîh sened ile rivâyet etmişlerdir.

[214] Neseî ve İbn Mâce hasen sened ile rivâyet etmişlerdir.

geldiği gibi. Bunun yerine, "*Allah'ım, bizi cehennem ateşinden koru*" demeği daha muvâfık bulurlardı.

Adamın biri, "*Allah'ım, beni Resûl-i Ekrem'in şefâatine nâil olanlardan eyle*" diye duâ edince, Huzeyfe (r.a.), "**Allah kulunu Resûl-i Ekrem'in şefâatinden de müstağnî kılar ve doğrudan doğruya afveder**" dedi. Yâni doğrudan Allah'dan afv dile demek istemiştir. Resûl-i Ekrem'in şefâati, Müslümanların günahkârlarınadır.

İbrâhim Nehâî diyor ki: "**Adamın biri bir başka adama, "*Eşek herif, domuz herif*" dediği zaman; kıyâmet günü ona, bu adamı merkeb veya hınzır yap, diye söylenir.**"

İbn Abbâs (r.a.) diyor ki: "**İnsân bilmeyerek şirke düşebilir. Hattâ köpeği ile de şirk edebilir. "*Bu gece eğer köpek olmasaydı çalınacaktık*"** şeklinde konuşmak gibi.

Hz. Ömer'in (r.a.) rivâyetinde Resûl-i Ekrem (SAV) şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ مَنْ كَانَ حَالِفاً فَلْيَحْلِفْ بِاللهِ أَوْ لِيَصْمُتْ

"**Allahu Teâlâ atalarınız nâmına yemîn etmekten sizi nehyeder. Yemîn eden, Allah adına yemîn etsin veya sükût etsin.**"[215] Hz. Ömer, "**Bunu duyduktan sonra, bir daha yemîn etmedim**" demiştir. Yine Resûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur:

لاَ تُسَمُّوا الْعِنَبَ كَرْماً إِنَّمَا الْكَرْمُ الرَّجُلُ الْمُسْلِمُ

---

[215] Buhârî ile Müslim rivâyet etmiştir.

"Üzüm'e "*kerm*" demeyiniz! Zîra kerm, Müslümân adam demektir."[216]

Ebû Hüreyre'nin (RA) rivâyetinde, Resûl-i Ekrem:

لا يَقولَنَّ أحَدُكُمْ عَبْدي وَلا أمَتي كُلُّكُمْ عَبيدُ اللهِ وَكُلُّ نساءِكُمْ إماءُ اللهِ وَالْيَقُلْ غُلامي وَجارِيَتي وَفَتاتي وَلا يَقولُ الْمَمْلوكُ رَبِّي وَلا رَبَّتي وَلْيَقُلْ سَيِّدي وَسَيِّدَتي فَكُلُّكُمْ عَبيدُ اللهِ وَالرَّبُّ اللهُ سُبْحانَهُ وَتَعالَى

"Sizden biriniz kulum, emem demesin. Çünkü her erkek Allah'ın kulu ve her kadın Allah'ın emesidir. Câriyem, hizmetçim, şeklinde konuşun. Köleler de, Rabbim, demesin, efendim, desin. Çünkü hepiniz Allah'ın kulu ve Rabb yalnız Allahu Teâlâ'dır" buyurmuştur.[217]

Yine Resûl-i Ekrem:

لا تَقولوا لِلْفاسِقِ سَيِّدِنا فَإنَّهُ إنْ يَكُنْ سَيِّدَكُمْ فَقَدْ أسْخَطْتُمْ رَبَّكُمْ

"Fâsık kimseye, efendimiz demeyin. Çünkü fâsık efendiniz olursa, Rabbinizi gazablandırmış olursunuz" buyurdu.[218]

Yine Resûl-i Ekrem (s.a.v.):

مَنْ قالَ أنا بَرِيءٌ مِنَ الْإسْلامِ فَإنْ كانَ صادِقاً فَهُوَ كَما قالَ وَإنْ كانَ كاذِباً فَلَنْ يَرْجِعَ إلَى الْإسْلامِ سالِماً

---

[216] Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir.

[217] İbn Ebi'd-Dünya "**Kitâbü's-Samt**"de rivâyet etmiştir.

[218] Ebû Dâvud Büreyde'den sahih sened ile rivâyet etmiştir.

"Ben Müslümânlıktan uzağım, diyen kimse, doğru konuşuyorsa, dediği gibidir. Şâyet yalan söylüyorsa, sâlimen İslâmiyet'e dönemez" buyurmuştur.[219]

Bütün bunlar konuşmanın âfetleridir ki, sayılmaları mümkün değildir. Dilin âfetleri hakkında anlattıklarımızı düşünen kimse, dilini serbest bıraktığı zaman, bunlardan selâmet bulamıyacağını anlar ve o zaman Resûl-i Ekrem'in: **"Sükût eden kurtuldu"**[220] buyurduğunun mânasını anlamış olur. Zîra bu âfetlerin hepsi tehlikelidir. Bütün bunlar, konuşan adamın yolu üzerinedir. Bunlardan kurtuluş ancak sükût sayesindedir. Eğer konuşmasına devam ederse, kendini tehlikeye atmış olur. Ancak bilgili, hatîb ve vera' sahibi olur ve kendini murâkabe eder de, az konuşursa, belki selâmet bulur. Her ne olursa olsun, yine tehlikeden sâlim değildir.

32'nci Beyân

Yirminci âfet

Avâmın yersiz sualleri

Yirminci âfet; avâmın, Allahu Teâlâ'nın sıfatlarından, kelâmının kadîm olup olmadığından sormalarıdır.

Avâma düşen vazîfe, Kur'ânın hükmü ile amel etmektir. Şu kadar var ki, bu gerçekler insânlara, ağır gelir, boş şeyler hoşlarına gider. Avâm da ilimden dem vurmak ister ve bundan zevk alır. Çünkü böylece şeytân ona bilgiçlik taslatır. Ve fazîlet sâhibi olduğu hissini verdirir.

---

[219] Nesei ve İbn Mâce Büreyde'den sahih sened ile rivâyet etmiştir.
[220] Tirmizî rivâyet etmiştir.

Bunu ona o kadar süsler ve sevdirir ki, ilimde küfür olan şeyi konuşmağa kadar kendisini getirir de, kendisinin ondan haberi bile olmaz. Hâlbuki bir avâmın herhangi bir kepâzeliği irtikâb etmesi, ilim nâmına cahilâne dem vurmasından daha sâlimdir. Bilhâssa Allahu Teâlâ'nın zât ve sıfatını alâkadar eden mevzûlarda. Avâmın vazîfesi, teferruata dalmadan Peygamber Efendimizin Allah tarafından getirip haber verdiklerine inanmak ve ibâdetle meşgul olmaktır. İbâdetle alâkalı olmayan mevzûlarda suâl sormaları edebe aykırıdır. Aksi takdirde Allah'ın hışmına uğrar, küfür tehlikesiyle karşı karşıya gelir. Bu gibilerin bu nev'i sualler sormaları, koyun çobanlarının devlet siyâsetine müdâhale etmelerine benzer. Aklının ermediği, havsalasının almadığı ve ilmî cihetten kavrayamadığı bu nevi idrâki onlarca güç mes'elelerden soran, makbûl bir insân değildir. Çünkü o, bu gibi mes'elelerin avâmı sayılır. Bunun için Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

ذَرُونِي ما تَرَكْتُكُمْ فإنَّ ما هَلَكَ مَنْ كانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ وَاخْتِلافِهِمْ عَلَى أَنْبِيائِهِمْ ما نَهَيْتُكُمْ عَنْهُ فَاجْتَنِبُوهُ وَما أَمَرْتُكُمْ بِهِ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ

"Sizi terkettiğim şeylerde beni bırakınız (yâni sükût ettiğim hususları araştırmayınız). **Sizden öncekilerin helâk olanları, peygamberlerine çok suâl sormaları ve peygamberlerine ihtilâfları sebebiyledir. Size yasak ettiğim şeylerden kaçınınız, emrettiklerimi de gücünüz yettiği kadar yerine getiriniz."**[221]

---

[221] Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmişlerdir.

Enes (r.a.) diyor ki: "**Bir gün Resûl-i Ekrem'e birçok suâller sordular. Resûl-i Ekrem'in canı sıkıldı ve bize kızarak:**

سَلُونِي وَلاَ تَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ إِلاَّ أَنْبَأْتُكُمْ بِهِ

"Sorun bana **(iyi biliniz ki)** ***nereden sorarsanız size haber vereceğim"*** **buyurdu. Bunun üzerine adamın biri kalktı ve:**

- ***Ey Allah'ın Resûlü, babam kimdir?*** **diye sordu. Resûl-i Ekrem:**

- ***Senin baban Huzafe'dir,*** **buyurdu. Sonra iki genç kalktı ve:**

- ***Bizim babalarımız kimdir?*** **diye sordular. Resûl-i Ekrem:**

- ***Kime nisbet ediyorsanız, babalarınız onlardır,*** **buyurdu. Daha sonra biri kalkarak:**

- ***Ben Cennet'te miyim, Cehennem'de miyim?*** **diye sordu. Resûl-i Ekrem:**

- ***Hayır, sen Cennet'te değil, Cehennem'desin,*** **buyurdu. Resûl-i Ekrem'in canının sıkıldığını görenler, sustu ve bir şey sormadılar. Bunun üzerine Hz. Ömer söz alarak:**

Allah'ı Rabbimiz, İslâm'ı dînimiz, Muhammed aleyhisselâmı peygamberimiz olarak kabûl ettik ve buna râzıyız ya Resûlallah, **deyince, Resûl-i Ekrem:**

- ***Otur, ya Ömer, Allah sana rahmet etsin, sen bildiğinde muvaffak olmuşsun,*** **buyurdu.**[222]

Yine hadîsde vârid olduğuna göre, Resûl-i Ekrem, dedikodudan, malı isrâftan ve çok suâl sormaktan men'ederek:

---

[222] Kısmen Buhârî ile Müslim rivâyet etmiştir.

يُوشِكُ النَّاسُ يَتَسَاءَلُونَ حَتَّى يَقُولُوا قَدْ خَلَقَ اللهُ الْخَلْقَ فَمَنْ خَلَقَ اللهَ فَإِذَا قَالُوا ذَلِكَ فَقُولُوا (قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ اللهُ الصَّمَدُ) تَخْتِمُوا السُّورَةَ ثُمَّ لْيَتْفُلْ أَحَدُكُمْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلاثاً وَلْيَسْتَعِذْ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

"İnsânların suâl sormakta o kadar ileri gideceğinden korkulur ki, hattâ mahlûkatı Allah yarattı, ya Allah'ı kim yarattı? diyecek kadar ileri giderler. Böyle bir suâl sordukları zaman, İhlâs sûresini okuyun, sonra biriniz üç kere soluna tükürerek şeytânın şerrinden Allah'a sığınsın" buyurdu.[223]

Câbir (r.a.) Mula'ane âyetinin nüzulüne, fazla suâllerin sebeb olduğunu söylemiştir.

Mûsâ aleyhisselâm ile Hızır aleyhisselâm kıssasında, yeri gelmeden lüzumsuz suâllerin sorulmamasına işâret edilmiştir. Nitekim Hızır aleyhisselâm:

فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْراً

"*Bana uyacaksan, ben sana anlatmadıkça herhangi bir şey hakkında bana suâl sorma* dedi."

Sonra Mûsâ aleyhisselâm, gemiyi tahrîb edişinin sebebini sorunca, Hızır aleyhisselâmın îkazı üzerine:

لا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْراً

"*Unuttuğum için bana çıkışma, gücümün yetmediği şeyden beni mes'ûl tutma*, dedi".

Nihayet sabredemeyip üçüncü suâli de tevcîh edince:

---

[223] Buhârî ile Müslim, Ebû Hüreyre'den rivâyet etmiştir.

هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ

"İşte bu, benimle senin ayrılığımızdır, dedi."[224] Ve ayrıldı.

Avamın bu gibi derin mes'elelerden sormaları, en büyük âfetlerdendir. Belki suâller fitneyi uyandırır, bunlardan men'etmek lâzımdır. Kur'ânın emirlerini bırakıp da harfleri üzerinde durmak, onlardan bir şeyler çıkarmağa çalışmak, pâdişahın fermânındaki emirlere riâyet etmeyip de, kâğıdının ve yazısının vasfı üzerinde duran gibidir ki, cezâyı müstelzimdir. Kur'ânın emirlerini bırakıp da, *"Kur'ân kadîm midir, hâdis midir?"* diye uğraşan avâm da bu hükümdedir. Allahu Teâlâ'nın dîğer sıfatlarında da hüküm bu minvâl üzeredir.

---

[224] Muğîre b. Şu'be'den. Buhârî ile Müslim rivâyet etmişlerdir.

SEVGİLİ MÜSLÜMANLAR !

Her okur yazar Müslüman'ın (tahsil derecesi ne olursa olsun) kendine mahsus özel bir kitaplığı bulunması gerekir. Aylık bütçelerimizde "kitap, kültür, sanat" harcamaları için bir fon bulunmalıdır. Özel kütüphanemize FAYDALI, KIYMETLİ, KALICI kitaplar alıp koymalıyız. Hergün en az bir saat faydalı kitap okumalıyız. Bu okumalardan edindiğimiz bilgileri hayata geçirmeliyiz. Uygulanmayan iyi bilgiler, kullanılmayan ilaçlar gibidir, yararı olmaz.

Çocuklarımıza okula başladığı yıldan itibaren, küçük de olsa özel kütüphane kuralım.

Salonlarımızdaki sırf gösterişe yönelik vitrinlerin, büfelerin yanına bir de camlı veya açık kitap dolabı koyalım.

Kitap okumaya vaktimiz yoksa televizyonu atalım, o zaman çok vakte sahip olacağız.

Her ay en az 10 kitap satın alalım. Bunların yüzlerce sayfalık ciltli, pahalı kitaplar olması gerekmez. Bazen 1 liralık bir kitap bile, faydalı ve değerli bilgiler içeriyorsa bir hayat kurtarabilir. Zamanımızda halk yığınları kitaba önem vermiyor, günlük dedikodu, zevzevlik ve aktüel ıvır zıvır haberler ile vaktini ziyan ediyor. Bunların dünyaya ve ahirete faydası yoktur. Şeytan'ın bu gibi tuzaklarına düşmeyelim.

Bu faydalı ve kıymetli kitap
Hicrî 1428 Miladî 2007 yılında
İ s t a n b u l 'da yayınlanmıştır

LİSAN insana en fazla yarar, yine en fazla zarar getiren organdır. Akıllı kişi dilini kontrol altına alır ve hem kendisine, hem de bütün insanlığa faydalı şekilde kullanır. İslam dininin iki ana kaynağı olan Kur'an ve Sünnet'te, dilini korumak konusunda kesin emirler, hayatî uyrılar, kurtarıcı öğütler bulunmaktadır. Evrensel bilgelikte de, lisanın kötülükten korunması konusunda İslam dinine paralel emirler, yasaklar, öğütler mevcuttur. Peygamberimiz **"Ya hayır söyle, ya sus!.."** buyurmuştur. Başka bir hadiste **"Müslüman o kişidir ki, onun elinden ve dilinden insanlar selâmette olurlar..."** temel kuralı konulmuştur. Bu kitapta, büyük din önderi İmamı Gazalî hazretleri âyetlerin, hadislerin, din ulularının menkıbelerinin ışığında lisan âfetlerini incelemekte ve bunlardan kurtulma yollarını anlatmaktadır. Bu sayfaları okuyup hayatına uygulayabilenlere ne mutlu...

9 789758 514632